

Menneskerettigheter 2000

Årsrapport om norsk innsats for menneskerettighetene

UTENRIKSDEPARTEMENTET

Arbeidet for menneskerettighetene er en av grunnpillarene i regjeringens politikk. Vårt engasjement for menneskerettighetene bygger på et grunnleggende menneskesyn – at hvert enkelt individ har samme menneskeverd. Dette innebærer blant annet den samme rett til liv, sikkerhet, frihet fra tortur, trosfrihet, ytringsfrihet, utdanning og arbeid, for å nevne noen av de universelle menneskerettigheter. Menneskerettighetene stiller krav til statene både med hensyn til hva som må gjøres og til hvordan det skal gjøres. Menneskerettighetene betyr respekt for den enkelte. I praktisk politikk innebærer dette at folk blir hørt og får medvirke i tiltak som angår dem.

Dette er et prinsipp som gjelder nasjonalt såvel som internasjonalt. Regjeringens forpliktelser gjelder først og fremst vårt lands innbyggere. Men skal vi ha respekt for menneskeverdet, må vi også vise solidaritet med dem som befinner seg utenfor våre grenser. I dag ligger de største utfordringene på den internasjonale arena. I norsk utenrikspolitikk og utviklingsarbeid er derfor menneskerettighetene sentrale.

Denne årsrapporten er en oppfølging av Stortingsmelding 21 (1999-2000) "Menneskeverd i sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter", som ble behandlet av Stortinget i november 2000. Tilsammen gir rapportens nasjonale og internasjonale del et bilde av hvor langt vi er kommet i forhold til planen.

Handlingsplanen er et dokument som forplikter. Regjeringen ønsker å føre en aktiv menneskerettighetspolitikk. Årsrapporten er en god anledning til å gjøre opp status for dette arbeidet.

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized first name and a surname.

Thorbjørn Jagland
Utenriksminister

1 Forord

MENNESKERETTIGHETENE I NORGE

6 Sammenheng

6 Menneskerettslov og handlingsplan

7 Rapport fra ombudene og Senter mot etnisk diskriminering

7 Sivilombudsmannen

8 Barneombudet

9 Ligestillingsombudet

10 Ombudsmannen for Forsvaret og
Ombudsmannen for sivile vernepliktige

11 Senter mot etnisk diskriminering

12 Tiltak i handlingsplanen

12 Norsk tilslutning til menneskeretts-
konvensjoner og tilbaketrekning av forbehold

12 Revisjon av sentral lovgivning innen
justissektoren

12 Evaluering av gjeldende regelverk
på Forsvarets områder

13 Adgang til å gjenoppta saken etter at den er
prøvet for et konvensjonsorgan

13 Behandling av begjæringer om
gjenopptakelse av straffesaker

13 Behovet for rettshjelp

14 Representasjon i domstolene

14 Utprøving av eldreombud og omsorgsombud

14 Informasjon, undervisning og utdanning

14 Grunnskolen og den
videregående opplæring

15 Høyere utdanning og profesjonsutdanning

15 Kunnskapsgrunnlaget

16 Særskilte satsningsområder

16 Diskriminering og rasisme

18 Det samepolitiske feltet

21 Nasjonale minoriteter

22 Asyl og utlendingsrett

25 Varetekt og tidsforløp i straffesaker

25 Sosial- og helseomsorg

27 Norges rapport etter Den europeiske
sosialpakt

28 Funksjonshemmede

29 Barn

33 Kvinner

35 Familieliv

35 Lesbiske og homofile

37 Religions- og livssynsfrihet

37 Ytringsfrihet

37 Voksenopplæring

38 Kriminalitetsofrene's stilling

38 Bioteknologiske spørsmål

NORSK INNSATS FOR MENNESKE- RETTIGHETENE INTERNASJONALT

42 Innledning

42 Samarbeid med likesinnede land

42 Forhandlingsprosesser

- 42 Tilleggsprotokoll til Den europeiske menneskerettighetskonvensjon om ikke-diskriminering
- 43 Tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon
- 43 ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid
- 43 Valgfri protokoll til FNs barnekonvensjon om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi
- 43 Valgfri protokoll til FNs barnekonvensjon om barn i væpnet konflikt

43 Multilaterale mekanismer og kontrollordninger

- 43 FNs menneskerettighetskommisjon
- 49 FNs Høykommissær for menneskerettigheter
- 49 Overvåkningsorganene
- 49 Europarådet
- 50 OSSE
- 52 Østersjørådet
- 52 Barentssamarbeidet
- 52 Andre regionale mekanismer
- 53 Internasjonalt urfolksamarbeid

53 Aktører i det internasjonale menneskerettighetsarbeidet

- 53 NORDEM
- 54 Menneskerettighetsfondet
- 54 Stiftelsen Menneskerettighetshuset
- 54 Støtte til frivillige organisasjoner

55 Menneskerettighetsdialoger

- 55 Kina
- 57 Tyrkia
- 57 Cuba

58 Menneskerettigheter og utvikling

- 58 Rettighetsbasert utvikling
- 59 Retningslinjer
- 59 Rettighetsbasert utvikling og kanaler for styrking av menneskerettighetsdimensjonen i utviklingssamarbeidet
- 60 Enkelte satsingsområder og eksempler på tiltak
- 64 Kompetanse

65 Rettighetsbasert humanitær bistand

66 Næringsliv og menneskerettigheter

- 66 KOMpakt
- 66 Frivillige retningslinjer for selskaper i OECD
- 67 Arbeidsstandarder i ILO
- 68 Arbeidsstandarder i WTO

69 Særskilte satsingsområder

- 69 Barn
- 71 Dødsstraff
- 71 Kvinner
- 72 Rasisme
- 73 Religions- og livssynsfrihet
- 73 Tortur

73 Norsk menneskerettighetsinnsats i enkelte land

- 73 Europa
- 76 Sentral-Asia
- 76 Asia og Oceania
- 84 Amerika
- 86 Nord-Afrika og Midtøsten
- 88 Afrika sør for Sahara

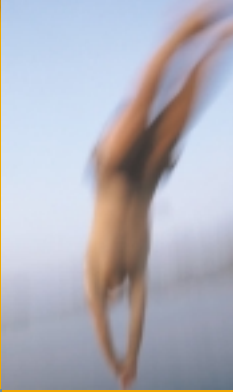
STATISTIKK

98 Statistikk over økonomisk støtte til menneskerettighetstiltak internasjonalt

106 Kilder til mer informasjon

MENNESKERETTIGHETENE I **NORGE**

Sammendrag

Handlingsplanen for menneskerettigheter ble framlagt i desember 1999 og gjelder for fem år framover. Årsrapporten om menneskerettigheter er ment å være en oppfølging av handlingsplanen. Rapportens inndeling følger derfor handlingsplanen. På denne måten vil leseren kunne orientere seg om hvor langt man er kommet i den praktiske gjennomføringen av handlingsplanen.

Rapporteringen kommer fra departementene. I tillegg bidrar Senter mot etnisk diskriminering og de av ombudene som er mest berørt av menneskerettighetsspørsmål.

Som handlingsplanen har rapporten en nasjonal del og en internasjonal del. Den nasjonale delen er en gjennomgang av hva som har vært gjort i offentlig regi for å styrke vernet om menneskerettighetene i Norge i 2000.

Årsrapportens internasjonale del handler om Norges arbeid for menneskerettighetene internasjonalt. Norge bidrar til regelutvikling gjennom multilaterale fora, samarbeider direkte med andre land om ulike menneskerettighetsspørsmål, og gir økonomisk støtte til menneskerettighetstiltak. I årsrapporten er menneskerettigheter og utvikling viet et eget kapittel.

Årsrapporten skal kunne fungere som et referanseverktøy for alle som er opptatt av menneskerettighetenes stilling nasjonalt og internasjonalt. Rapporten inneholder også et vedlegg med statistikk og en oversikt over aktuelle organisasjoner.

MENNESKERETTIGHETSLOV OG HANDLINGSPLAN

Stortingsmelding nr. 21 for 1999-2000 - Handlingsplanen for menneskerettigheter - ble behandlet av Stortinget i november 2000. Det var bred politisk enighet om de tilrådinger som ble lagt fram og veien framover.

Med utgangspunkt i at hver enkelt statsråd har ansvaret for menneskerettighetsoppfølgingen innen sitt fagfelt, har regjeringen opprettet et eget statssekretærutvalg for oppfølging av handlingsplanen, for dermed å gi menneskerettighetsspørsmål den nødvendige politiske tyngde og oppmerksomhet. Utvalget ledes av Utenriksdepartementet.

Handlingsplanen er en oppfølging av en anbefaling fra Verdenskonferansen for menneskerettigheter i 1993, og Norge et av de første land som har lagt fram en slik plan. Den norske handlingsplanen har en helhetlig tilnærming. Den omfatter såvel nasjonale som internasjonale tiltak for å styrke menneskerettighetene og den tar for seg begge sett rettigheter: de politiske og de sivile, og de økonomiske, sosiale og kulturelle. Handlingsplanen inneholder 325 tiltak og initiativ for å bedre menneskerettighetssituasjonen både i Norge og internasjonalt. Handlingsplanen er møtt med stor interesse og positive reaksjoner internasjonalt, og er oversatt til engelsk.

Gjennom menneskerettighetsloven av mai 1999 ble de tre sentrale menneskerettighetskonvensjonene inkorporert i norsk rett, nemlig Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og FN-konvensjonen om sosiale, kulturelle og økonomiske rettigheter. I stortingsinnstillingen fra justiskomiteen i denne forbindelse ber Stortinget regjeringen om å fortsette arbeidet med å inn-

© Knudsen Fotoenter

Handlingsplanen for menneskerettigheter omfatter i alt 325 nasjonale og internasjonale tiltak og initiativ.

arbeide menneskerettighetskonvensjoner i norsk rett. Fremst i rekken står FNs barnekonvensjon, FNs rasediskrimineringskonvensjon, FNs kvinnekonvensjon og FNs torturkonvensjon. Videre foreslås det en egen lov mot etnisk diskriminering som regjeringen for tiden har under forberedelse. Et eget utvalg er nedsatt i denne sammenheng. Utvalget skal også utrede hvordan FNs rasediskrimineringskonvensjon skal innarbeides i norsk rett.

Norge undertegnet forøvrig i 2000, som et av de første land, to valgfrie protokoller til FNs barnekonvensjon, henholdsvis om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi og barn i væpnet konflikt.

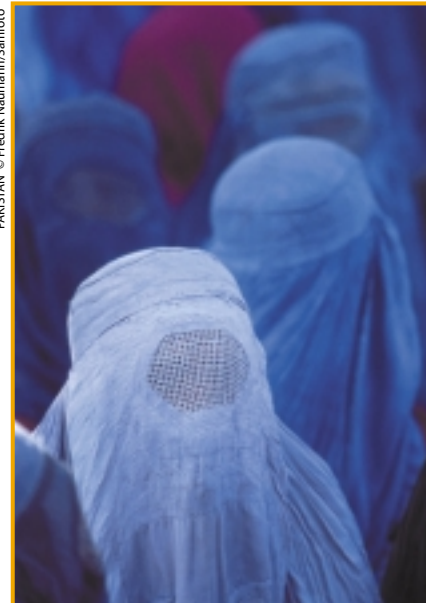
Handlingsplanen inneholder en særlig satsing på informasjon, undervisning og utdanning om menneskerettigheter. Handlingsplanen foreslår at det opprettes en nasjonal institusjon for menneskerettigheter. Institutt for menneskerettigheter ble under Stortingets budsjettbehandling høsten 2000 foreslått en slik status. Institusjonen er nå sikret grunnfinansiering over Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementets budsjett. Et kompetansesenter for urfolks rettigheter som bebudes i Handlingsplanen er vedtatt opprettet, og vil være i full drift fra årsskiftet 2001/2002.

Blant viktige tiltak internasjonalt er støtte til ordningen med fristed for forfulgte forfattere, videreføring av menneskerettighetsdialoger med Kina, Tyrkia og Cuba og etablering av denne type dialog med Indonesia, arbeid for økt bevissthet om menneskerettigheter i næringslivet samt styrking av menneskerettighetsdimensjonen i utviklingssamarbeidet.

Tiltakene i den nasjonale delen av Handlingsplanen er konsentrert om satsingsområdene diskriminering og rasisme, det samepolitiske felt, nasjonale minoriteter, asyl og utlendingsrett, varetekt og tidsforløpet i straffesaker, sosial- og helseomsorg, funksjonshemmede, barn, kvinner, familieliv, homofile og lesbiske, religions- og trosfrihet, ytringsfrihet, voksenopplæring, kriminalitetsofrenes stilling og bioteknologiske spørsmål.

Det internasjonale menneskerettighetsarbeidet har fokus på enkelte utsatte grupper - barn, internt fordrevne, funksjonshemmede, kvinner, homofile og lesbiske, menneskerettighetsforkjempere, minoriteter og urfolk, samt noen spesifikke temaer, dødsstraff, tortur, grunnleggende humanitære standarder, diskriminering, rasisme, religions- og livssynsfrihet, retten til utvikling, retten til utdanning, rettssikkerhetsstandarder, ytringsfrihet og arbeidsstandarder.

PAKISTAN © Fredrik Naumann/Sanfoto

Det internasjonale menneskerettighetsarbeidet har fokus på enkelte utsatte grupper som barn, kvinner og urfolk. Retten til utdanning og ytringsfrihet er blant de sentrale temaene.

RAPPORTER FRA OMBUDENE OG SENTER MOT ETNISK DISKRIMINERING

Sivilombudsmannen

Sivilombudsmannen, Stortingets ombudsmann for forvaltningen, ser det som viktig å kunne bidra til å fremme gjennomføringen av menneskerettighetene både i norsk forvaltningspraksis og internasjonalt. Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité har uttalt seg positivt om Sivilombudsmannens informasjonsvirksomhet innenlands og utenlands, da dette bidrar positivt til å øke kunnskapene om Sivilombudsmannens viktige rolle både nasjonalt og i andre land.

Gjennom arbeidet med enkeltsaker, der menneskerettighetsspørsmål blir reist, bidrar Sivilombudsmannen til å spre kjennskap til og forståelse for betydningen av Norges internasjonale menneskerettighetsforpliktelser.

Også gjennom besøk og møtevirksomhet legger ombudsmannen vekt på å fremme arbeidet for menneskerettighetene.

I 2000 besøkte ombudsmannen blant annet Valen psykiatriske sykehus, Oslo kretsfengsel og Tanum asylmottak, avdelingen for enslige mindreårige asylsøkere.

Lovutvalget mot etnisk diskriminering besøkte kontoret i desember for å høre om ombudsmannsinstitusjonens erfaringer knyttet til klagesaker om etnisk diskriminering eller forskjellsbehandling på grunnlag av etnisk bakgrunn. Ombudsmannen har tidligere selv besøkt Senter mot etnisk diskriminering.

Sivilombudsmannen ser det også som viktig å bidra med informasjon til land som ønsker å utbygge sitt menneskerettighetsvern. Interessen for ombudsmannsinstitusjonen er stor i utlandet, og i løpet av året mottar Sivilombudsmannen en rekke delegasjoner og representanter fra forskjellige land og informerer om demokrati og menneskerettigheter. I tillegg holder Sivilombudsmannen foredrag og deltar på møter og konferanser i utlandet. På den måten bidrar ombudsmannen til å spre kunnskap om en demokratisk institusjon som i mange land kan gjøre en viktig innsats for menneskerettighetene.

Den indonesiske menneskerettighetsministeren var på besøk i februar, og i mai hadde Sivilombudsmannen besøk av en thailandsk delegasjon i anledning av at det skal opprettes en ombudsmannsordning der. Sivilombudsmannen har også hatt besøk av en representant fra den kinesiske påtalemyndigheten, og ombudsmannen har mottatt den russiske ombudsmannen for menneskerettigheter. Sivilombudsmannen har deltatt på en konferanse om menneskerettigheter i Kina. I forbindelse med besøket fikk Sivilombudsmannen også en orientering fra det kinesiske tilsynsdepartement som ønsket å trekke veksler på de erfaringer ombudsmannen har fra sin virksomhet. Samtidig ble det anledning til å utveksle synspunkter om hvordan et tilsyn kan organiseres og utføres for å ivareta borgernes behov.

Barneombudet

Barneombudets mandat, å ivareta barns interesser i samfunnet, framgår av Lov om barneombud. Denne pålegger ombudet å følge med i om norsk rett og forvaltningspraksis samsvarer med de forpliktelser Norge har både etter norsk regelverk og etter FNs barnekonvensjon. Barneombudet arbeider for at barneperspektivet blir ivaretatt i alle beslutninger som gjelder enkeltbarn, og mer generelt med oppvekstvilkårene for aldersgruppen 0 til 18 år.

Barn og unges henvendelser til Barneombudet handler stadig mer om urettferdighet, avklaring av rettigheter og forslag til hva som bør endres for å bedre deres livssituasjon. Som talsperson for barn og unge søker Barneombudet å inkludere deres kunnskap og erfaringer i politisk og praktisk handling.

I desember 2000 ble ombudets statusrapport, Barndom pågår, overlevert Stortinget og sendt til kommunene. I denne rapporten satte ombudet søkelyset på utfordringer som ligger foran oss i et nytt årtusen, der barn og unge ofte ser ut til å bli tapere. I årboken står menneskerettighets- og barnerettighetsperspektivet sentralt.

Barneombudet vil fokusere på barn som aktive individer. Samfunnet må akseptere barn som subjekt - ikke bare som et objekt overlatt til voksnes disposisjoner. Barn har kompetanse som spenner over hele barnets livsom-

råde, fra skole og lokalmiljø, trafikk, helse, familieliv og samlivsbrudd, til miljøspørsmål og politikk. Overføring av barnas erfaringer til samfunnet er positivt, og det er en utfordring å bruke denne kompetansen riktig. Erfaringer fra kommuner som har gitt barn og ungdom medvirkning og innflytelse, er gode, men en forutsetning for suksess er at barn og unge får være med i utformingen av metoder og strukturer for medvirkning.

I Barneombudets kontakt med beslutningstakere fra inn- og utland har dette vært et hovedbudskap. Som et virkemiddel i arbeidet med å gjøre barn og unge til fullverdige samfunnsborgere har Barneombudet arbeidet for en inkorporering av Barnekonvensjonen i norsk lovverk.

Likestillingsombudet

Likestillingsombudet håndhever lov om likestilling mellom kjønnene. Likestillingsloven forbyr forskjellsbehandling på grunn av kjønn. Det er for eksempel ikke tillatt å gjøre forskjell på kvinner og menn ved ansettelser, permitteringer, oppsigelser eller forfremmelser. Loven åpner imidlertid for forskjellsbehandling av kvinner og menn dersom det fremmer likestilling. Likestillingsloven påbyr lik lønn til kvinner og menn som utfører arbeid av lik verdi, lik rett til utdanning for kvinner og menn og minst 40 prosent av hvert kjønn i offentlige utvalg, styrever og råd.

Håndhevingen innebærer behandling av enkeltsaker og veiledning og informasjon om lovens bestemmelser. I 2000 mottok Likestillingsombudet 266 klager. Det er en økning fra året før. De fleste klagenene gjelder forhold i arbeidslivet, men loven gjelder på alle samfunnsområder.

Likestillingsombudet ser fortsatt store utfordringer i det norske likestillingsarbeidet:

- Det er fortsatt forskjeller i lønn selv når kvinner og menn gjør samme jobb og er likt kvalifisert.
- Nesten halvparten av dagens arbeidstakere er kvinner, men blant ledere er kvinneandelen fortsatt lav. Særlig er mangelen på kvinner stor i de største private bedriftenes ledelse og styrever.
- Kvinner utgjør over halvparten av studentene ved høyskoler og universiteter, men fortsatt er yrkesvalget blant gutter og jenter svært tradisjonelt.
- Yrkesliv og familieliv henger nøye sammen. Det er viktig å stimulere til en likere fordeling av omsorgsoppgaver mellom kjønnene enn vi har i dag.

Det årlige nordiske ombudsmøtet ble holdt i Stockholm i oktober 2000. Møtet ble lagt sammen med markeringen av 20-årsjubileet til JamO, det svenske likestillingsombudet, og et jubileumsseminar om likelønn. Disse møtene er viktige for utveksling av erfaringer og synspunkter mellom land med relativt like problemstillinger. I tillegg gir de anledning til å møte instanser i naboland som kan gi nyttig informasjon om rettsutviklingen i EU.

I mai 2000 besøkte fungerende likestillingsombud Japan og holdt foredrag i flere byer om likestillingssituasjonen i Norge og norsk likestillingslovgivning.

I september besøkte en kinesisk delegasjon Norge, og Likestillingsombudet hadde programansvaret for besøket.

I november besøkte ombudet nok en gang Japan og hadde blant annet møte med den japanske regjeringens likestillingskontor.

Likestillingsombudet er representert i EUs Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men og deltok på møter i mars, juni og oktober 2000.

Ombudsmannen for forsvaret og Ombudsmannen for sivile vernepliktige

Stortingets etablering av de to nemnder, Forsvarets Ombudsmannsnemnd i 1952 og Ombudsmannsnemnda for sivile vernepliktige i 1957, var et viktig tiltak for sikring av individets rettigheter i forhold til Forsvarets myndigheter og Justisdepartementet, som er forvaltningsmyndighet for militærnektene (sivile vernepliktige). Etter sin instruks skal begge ombudsmannsordningene sikre rettighetene for henholdsvis det militære personell og sivilarbeiderne.

Med bakgrunn i at soldater og vernepliktige skal ha like rettigheter under førstegangstjenesten, har Stortinget hele tiden praktisert personfellesskap i de to nemnder.

Stortinget, statsrådene og forsvarssjefen kan forelegge saker til rådgivende uttalelse for nemndene vedrørende det tjenestepliktige personell og ansatte i Forsvaret. Nemndene kan også ta opp saker etter eget tiltak.

Nemndenes rolle som beskytter av personellets rettigheter ligger i det instruksfestede mandat til å behandle saker av generell interesse. Ombudsmannen skal også behandle klager fra enkeltmennesker som mener seg lovstridig, regelstridig eller urimelig behandlet av sine respektive forvaltningsmyndigheter.

I årenes løp er en rekke saker til beskyttelse og utvidelse av individets rettigheter i forhold til myndighetene blitt tatt opp og løst. Fra det siste året kan særlig nevnes at Forsvarets Ombudsnemnd har behandlet en klagesak vedrørende Forsvarets bruk av arrest som refselsmiddel. Med sikte på å skape større sikkerhet for at Forsvarets praktisering av innesperring i arrest ikke strider mot Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, foretar Forsvarsdepartementet nå nærmere undersøkelser, etter anmodning fra Ombudsmannen.

Ombudsmannsnemnda har også foretatt undersøkelser vedrørende Forsvarets behandling av soldater og annet personell som tilhører minoritetsreligioner. Feltprestene er Forsvarets rådgivere i saker som angår retten til fri religionsutøvelse. Nemnda har kunnet konstatere at det ikke er funnet noen tilfeller av militære myndigheters brudd på den personlige religionsfrihet.

Ved sin innsikt i rettsutviklingen for personellet i Forsvaret, spiller nemnda og ombudsmannen også en aktiv overvåkerrolle for å sikre en tilsvarende positiv utvikling av rettighetene for sivilarbeiderne (sivile vernepliktige).

Årlig rapporterer Ombudsmannen om cirka 110-150 klagesaker fra enkeltpersonell i Forsvaret eller siviltjenesten. Mellom 30 og 40 prosent av disse klagesakene medfører en avgjørelse i klagers favør.

Norge håndhever et militært vernepliktsystem som innebærer at alle skikkede menn i alderen 19 til 44 år er forpliktet til å gjennomføre militærtjeneste eller alternativ siviltjeneste. Denne grunnlovfestede plikt vil kunne komme i konflikt med individets sivile interesser og rettigheter. Det tilligger de to ombudsmannsordninger å bidra på best mulig måte til å redusere en mulig konflikt mellom individuelle rettigheter og tjenstlige plikter.

© Finn Arne Johannessen/Samfoto

Den norske verneplikten vil kunne komme i konflikt med sivile interesser og rettigheter hos den enkelte.

Det er Ombudsmannens erfaring at enkeltindividets rettigheter i forhold til de aktuelle myndigheter generelt synes godt ivaretatt.

Imidlertid viser også erfaringene at samfunnsutviklingen stadig medfører behov for organer som kan overvåke menneskers rettigheter. Det gjelder å bidra til en samfunnsutvikling som ivaretar fellesskapets behov, uten å krenke individets rettigheter.

Senter mot etnisk diskriminering

Senter mot etnisk diskriminering ble opprettet ved Kgl.res. 11. september 1998 som et offentlig kontor. Senterets hovedmål er å sikre individets vern mot etnisk diskriminering. Senteret har tre ulike oppgaver:

- Yte rettshjelp til personer som mener seg utsatt for etnisk diskriminering
- Dokumentere art og omfang av etnisk diskriminering i Norge
- Fremme forslag til tiltak som forhindrer diskriminering i samfunnet.

Ifølge senterets mandat defineres etnisk diskriminering som negativ forskjellsbehandling på grunnlag av trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse. Arbeidet er forankret i FNs rasediskrimineringskonvensjon, ICERD.

I 2000 behandlet Senter mot etnisk diskriminering 247 enkelthenvendelser, totalt 426 siden oppstarten. Rettshjelpsvirksomheten gir førstehånds opplysninger om hvordan diskrimineringen arter seg på ulike områder. Diskriminering på arbeidsmarkedet er det området der senteret fikk flest henvendelser. Sakene gjaldt bl.a. trakassering på arbeidsplassen og diskriminering ved rekruttering, forfremmelse eller oppsigelse. Forholdet mellom politi og etniske minoriteter er et annet saksområde hvor Senteret fikk mange henvendelser. En del av sakene handler om unødig maktbruk, rasistisk språkbruk og at innvandrere oppfattes som mindre troverdige enn etniske nordmenn. Senteret fikk også henvendelser som gjaldt diskriminering på sosial- og trygdeområdet, på boligmarkedet, i skolen og i forhold til forvaltning av utlendingsloven.

Resultatene av rettshjelpsarbeidet i 2000 varierer fra sak til sak, fra klient til klient. I over halvparten av de ovennevnte 247 tilfellene har senteret dekket klientenes behov for informasjon om deres rettigheter og plikter. I cirka 40 tilfeller har arbeidet ført til en økonomisk kompensasjon (13 saker), omgjøring av vedtak (18 saker), endring av motpartens praksis (2 saker) eller en beklagelse (7 saker).

Senterets dokumentasjonsoppgave synliggjør at kunnskapen om omfanget av diskriminering i Norge er oppstykket og utilstrekkelig. Myndighetene bør styrke sitt arbeid betraktelig for å utvikle barometre for ulike samfunnsområder som for eksempel arbeidslivet, utdanningssektoren, bolig og politisk deltakelse.

Senter mot etnisk diskriminering har i 2000 erfart hvordan dagens regelverk fungerer i praksis. Manglende kunnskap om etnisk diskriminering i samfunnet, kombinert med mangel på juridiske virkemidler gir ofrene få muligheter til å reagere dersom de utsettes for etnisk diskriminering på utesteder, på arbeidsmarkedet eller på boligmarkedet. Etnisk diskriminering er ikke noe akademisk disiplin på de juridiske fakulteter; det finnes lite rettspraksis (domstolsavgjørelser) som angår diskriminering; en del advokater velger å ikke prosedere på et diskrimineringsmoment, selv om det er juridisk relevant; Sivilombudsmann har bare fattet én avgjørelse som angår etnisk diskrimi-

nering i offentlig forvaltning og det finnes fremdeles ikke noen generell lov mot etnisk diskriminering i Norge, bare noen spredte bestemmelser i straffeloven, og en bestemmelse i arbeidsmiljøloven. Senteret er derfor på bakgrunn av sitt erfarings- og kunnskapsgrunnlag en premissleverandør i det pågående arbeidet med lov mot etnisk diskriminering.

TILTAK I HANDLINGSPLANEN

Norsk tilslutning til menneskerettighetskonvensjoner og tilbaketrekning av forbehold

I mai 2000 vedtok FNs generalforsamling to valgfrie protokoller til FNs barnekonvensjon. Disse omhandler henholdsvis salg av barn, barneprosititusjon og barnepornografi, og barn i væpnet konflikt. Norge undertegnet begge protokollene i juni.

I desember 2000 undertegnet Norge en tilleggsprotokoll til FN-konvensjonen om grenseoverskridende organisert kriminalitet om handel med mennesker.

I desember 2000 ratifiserte Norge ILO-konvensjon 182 om de verste former for barnearbeid.

Revisjon av sentral lovgivning innen justissektoren

Justisdepartementet fremmet høsten 2000 forslag til ny lov om gjennomføring av straff mv. (Ot.prp. nr. 5 (2000-2001)). Loven ble vedtatt våren 2001. Forholdet til menneskerettighetene har vært viktig ved utarbeidelsen av loven. Det har blant annet vært fokusert på muligheten til å begrense bruken og skadevirkningene av isolasjon. Det kan også nevnes at det er fastsatt regler som vil bedre barns rett til samvær med fengslede foreldre, jf. forpliktelsene i Barnekonvensjonen og Den europeiske menneskerettighetskonvensjons artikkel 8.

I forbindelse med Handlingsplanens tiltak om å foreslå nye regler på sivilprosessens område avventes innstilling fra Tvistemålslovutvalget, som kommer i juli 2002. Handlingsplanen inneholder også tiltak om å organisere en gjennomgåelse av straffeprosessloven for å vurdere behov for endringer i lys av Norges menneskerettighetsforpliktelser. Det er foreløpig ikke lagt noen plan for oppfølging av dette tiltaket.

Evaluerings av gjeldende regelverk på Forsvarets områder

Det ble i 1999 nedsatt en arbeidsgruppe for menneskerettigheter i Forsvaret, bestående av representanter for Forsvarsdepartementet, Forsvarets overkommando og Generaladvokaten, for blant annet å vurdere relevant regelverk og hvordan dette utøves i praksis. Blant de regelverk som er under vurdering i arbeidsgruppen kan nevnes lov om militær disiplinærmyndighet, der man blant annet ser på bruken av militær arrest.

Arbeidsgruppen har videre besluttet å se nærmere på grunnlaget for og praktiseringen av ransaking av militært personell.

Styrking av Forsvarets kunnskaper om menneskerettigheter

Arbeidsgruppen for menneskerettigheter i Forsvaret vurderer også mulighetene for å integrere informasjon om menneskerettigheter i undervisningen i Forsvaret. Man vurderer her blant annet hva man skal undervise

i, hvilke grupper personell som skal delta i opplæringen, og hvordan man kan skape interesse for menneskerettigheter blant soldatene. Arbeidsgruppen ser her både ivaretagelse av menneskerettigheter internt i Forsvaret og i forbindelse med norsk deltakelse i internasjonale fredsoperasjoner som relevant.

Aldersgrensen for soldater

Forsvarsdepartementet fremmet i 2000 en Ot.prp. (nr. 61 (1999-2000)) om endringer i heimevernsloven og vernepliktsloven, som ble vedtatt av Stortinget høsten 2000. Når loven trer i kraft vil den heve aldersgrensen for militær tjenestegjøring, og sikre at personer under 18 år ikke kan delta under en eventuell væpnet konflikt. Lovendringen kan ses i sammenheng med Norges forventede ratifisering av tilleggsprotokollen til FNs barnekonvensjon om barn i væpnet konflikt, som ble vedtatt i mai 2000.

Adgang til å gjenoppta saken etter at den er prøvd for et konvensjonsorgan

Justisdepartementet fremmet i Ot.prp. nr 70 (2000-2001) forslag om at brudd på Norges folkerettslige forpliktelser i større grad skal gi rett til gjenopptakelse. Forslaget, som Stortinget sluttet seg til, innebærer blant annet at også uttalelsene fra FNs menneskerettighetskomité kan gi grunnlag for gjenopptakelse. Det fulgte allerede av gjeldende rett at dommer fra Den europeiske menneskerettsdomstol kunne gi grunnlag for gjenopptakelse. Det ble videre fastslått at gjenopptakelse skal kunne kreves også dersom saksbehandlingen har vært traktatstridig.

Behandling av begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker

Justisdepartementet fremmet i Ot.prp. nr. 70 (2000-2001) forslag om at det skal opprettes en egen kommisjon for å behandle begjæringer om gjenopptakelse av straffesaker. Stortinget sluttet seg til forslaget, som går ut på at kommisjonen selv skal ha ansvar for å utrede sakens faktiske og rettslige sider før den avgjør om gjenopptakelse skal tillates. Dersom kommisjonen beslutter at saken skal gjenopptas, skal saken behandles av en annen domstol enn den som avsa den angrepne dommen.

Behovet for rettshjelp

Når krenkelsen av menneskerettighetene påberopes, vil det i langt de fleste saker være det offentlige som er motpart. Justisdepartementet arbeider nå med oppfølgingen av St.meld. nr 25 (1999-2000) om fri rettshjelp. Der ble det blant annet foreslått at rettshjelpslovens saklige dekningsområde burde utvides slik at flere saker mot det offentlige blir omfattet av ordningen, at man skulle vurdere å lovfeste adgangen til fri sakførsel i sivile saker hvor det påberopes brudd på menneskerettigheter, og at man kunne lovfeste og synliggjøre adgangen til å få rettshjelp til å fremme klager overfor internasjonale klageorganer. Våren 2001 vil departementet iverksette et informasjonstiltak overfor publikum. Målsettingen er å øke bruken av rettshjelpsordningen og at bruken skal samsvare bedre med den sosiale fordelingen og de aktuelle problemenes velferdsmessige betydning. Fra sommeren 2001 vil rettshjelpslovens inntektsgrenser bli hevet.

Justisdepartementet har i samarbeid med Sosial og helsedepartementet opprettet to prøveprosjekter for å bedre veiledningen og informasjonen om funksjonshemmendes rettigheter. Prosjektene er et ledd i den norske

© Bjørn Hørslett/NN/Samfoto

I løpet av 2000 ble det etablert flere kontorer der funksjonshemmede kan få informasjon om tjenester og rettigheter.

oppfølgingen av FNs standardregler for funksjonshemmede, som ble iverksatt etter at Handlingsplanen for funksjonshemmede (St.meld. nr 34. 1996-97), viste at det var stor avstand mellom FNs standardregler og den norske politikken på området. Det ene prosjektet er forankret i Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon, og det andre i Norges Handikapforbund. Målet for begge prøveprosjektene er å gi funksjonshemmede veiledning om hvilke rettigheter de har, og å samle informasjon.

Brukerveiledning og rettshjelp til funksjonshemmede

Det er i løpet av 2000 etablert kontorer flere steder i landet hvor funksjonshemmede og deres pårørende kan ringe og få veiledning og råd om tjenester og rettigheter knyttet til trygd, helse- og sosialtjenester, bolig, transport m.m. Se mer om ordningen under særskilte satsningsområder: Funksjonshemmede, i rapportens nasjonale del.

Representasjon i domstolene

Justisdepartementet har iverksatt utredningsarbeid om lekdommerordningen. En nærmere vurdering av bruk av personer med ulik etnisk bakgrunn som lekdommere vil bli inkludert i denne utredningen.

Utpøving av eldreombud og omsorgsombud

Med bakgrunn i vedtak i Stortinget er det igangsatt et utviklingsprogram med utpøving av eldreombud og omsorgsombud. Ombudenes oppgave er å bistå personer med behov for hjelp fra helse- og sosialtjenestene i klagesaker, undersøke forholdene og hjelpe til med å utforme klagesaker som deretter sendes rette klageinstans. Ombudene kan på eget initiativ ta opp enkeltsaker til behandling og drive oppsøkende virksomhet. Ombudene skal opplyse om forhold som kan svekke enkeltpersoners sak i kommunen. Det er etablert et samarbeid med Kommunenes Sentralforbund for utpøving av ordningen med kommunale eldreombud og omsorgsombud i perioden 1999 – 2002. Forsøket skal samle erfaringer og gi svar på om det er behov for en fast ordning og hvilket opplegg som fungerer best. Forsøket er kommet godt i gang. En evaluering vil foreligge ved utgangen av april 2001.

INFORMASJON, UNDERVISNING OG UTDANNING

Grunnskolen og videregående oppløring

Kartlegging av menneskerettighetsoppløring

Kartleggingen er ennå ikke kommet i gang. Det er imidlertid tatt initiativ til en kartlegging av tiltak med sikte på å forebygge rasisme og etnisk diskriminering i skoleverket. Undersøkelsen bygger på opplysninger innhentet fra Statens utdanningskontorer i fylkene.

Valgfagkurs i demokrati og menneskerettigheter

I Handlingsplanen tok man sikte på å tilby dette valgfagkurset fra skoleåret 2000-2001. Et forslag til læreplan for faget har vært sendt ut på høring, og høringsuttalelsene er nå gjenstand for behandling i Læringssenteret. Saken vil bli oversendt Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet, og målet er at valgfaget skal kunne tilbys skolene fra høsten 2001.

Etablering av nettsted om menneskerettigheter på skolenettet

Læringssenteret, som har overtatt oppgavene til det tidligere Nasjonalt

læremiddelsenter, opplyser at nettstedet om menneskerettigheter er under oppbygging og utvikling.

Høyere utdanning/profesjonsutdanning

Stipendiatstilling i lærerutdanningen innenfor fagområdet menneskerettigheter
Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet har så langt ikke tildelt den aktuelle stipendiatstilling innenfor fagområdet menneskerettigheter, men vil vurdere dette på nytt i 2001.

Prioritering av etterutdanning i menneskerettigheter

Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet bevilget i 2000 cirka 600.000 kroner til Statens lærerkurs for kurstilbud om menneskerettigheter til lærere i skolen og fagpersoner i lærerutdanningen. Slike kurs vil også bli prioritert i 2001.

Kunnskapsgrunnlaget

Økning av grunnbevilgningen til Institutt for menneskerettigheter

I statsbudsjettet for 2000 ble grunnbevilgningen til Institutt for menneskerettigheter økt med 500.000 kroner. Denne bevilgningen ble videreført som en permanent bevilgning i statsbudsjettet for 2001.

Etablering av nasjonal institusjon for menneskerettigheter ved Institutt for menneskerettigheter

I statsbudsjettet for 2001 er det avsatt 3,5 mill. kroner til opprettelse av nasjonal institusjon for menneskerettigheter ved Institutt for menneskerettigheter. Berørte departementer startet i 2000 arbeidet med opprettelsen, som vil finne sted i 2001.

Journalistpriser

I Handlingsplanen foreslo regjeringen å opprette to menneskerettighetspriser, en for journalister og en på filmsektoren. Prisene skal tildeles journalister og kortfilmer som i særlig grad har satt søkelys på aktuelle menneskerettighetsspørsmål i Norge. Kulturdepartementet er i ferd med å utarbeide statutter og opprette egne juryer for tildeling av prisene. Kulturdepartementet legger til grunn at prisene vil bli delt ut for første gang i løpet av 2001, forutsatt at det finnes kvalifiserte kandidater.

Handlingsplan for folkehelsearbeid

Det er igangsatt arbeid med en Nasjonal handlingsplan for folkehelsearbeid, hvor menneskerettigheter er ett av flere gjennomgående perspektiver. Handlingsplanen vil omhandle skolering innen folkehelsearbeid og foreslå mål og strategier for utdanning av personell. Handlingsplanen skal presenteres innen utgangen av 2001.

Holocaustsenteret

I forbindelse med stortingsbehandlingen av St. prp. 82 (1997-98) Om jødebooppgjøret, ble det vedtatt å bevilge 40 mill. kroner til et senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. Stortinget vedtok høsten 2000 å etablere dette senteret i Villa Grande i Oslo. En styringsgruppe bestående av representanter fra de berørte departementer arbeider nå med saken. En tar sikte på at senteret kan etableres i 2003.

Falstadsenteret

I statsbudsjettet for 2001 ble det satt av 2 mill. til Falstadsenteret, som er et

© Anna Molander/Mira/Samfoto

Menneskerettigheter er et av hovedperspektivene i Nasjonal handlingsplan for folkehelsearbeid.

senter for opplæring og dokumentasjon innen temaene krigens fangehistorie, humanitær folkerett og menneskerettigheter.

Konferansen "Higher Education for Peace"

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet ga også i 2000 støtte til konferansen Higher Education for Peace, som ble arrangert i Tromsø 4. - 6. mai 2000 i et samarbeid mellom Universitetet i Tromsø, Høgskolen i Tromsø og den norske UNESCO-kommisjonen. Konferansen fokuserte på menneskerettigheter i fredsutdanning, og ble arrangert som en oppfølging av UNESCOs verdenskonferanse for høyere utdanning i Paris i 1998. Beløpet var denne gangen 150.000 kroner og konferansen er dermed blitt støttet med 400.000 kroner. Konferansen har initiert stor aktivitet på dette fagfeltet ved mange av våre høyere utdanningsinstitusjoner. Tverrfaglig samarbeid, seminarrekker og nye fagtilbud er blant resultatene.

SÆRSKILTE SATSINGSOMRÅDER

Diskriminering og rasisme

Handlingsplan mot rasisme og diskriminering

Handlingsplanen mot rasisme og diskriminering ble lagt fram 15. juni 1998 og gjelder for perioden 1998 – 2001. Handlingsplanen inneholder tiltak innenfor sentralforvaltningens område. Planen inneholder 32 tiltak på følgende innsatsområder:

- politi og rettsapparat
- arbeidsmarkedet
- boligmarkedet
- grunn- og videregående skole
- offentlige nøkkelsektorer
- lokalsamfunnet.

Tiltakene i handlingsplanen skal være gjennomført innen utgangen av 2001. En statusgjennomgang våren 2000 viste at de fleste tiltakene er blitt fulgt opp. For å vurdere om de har hatt den tilsiktede effekt, vil planen bli evaluert i 2002. Regjeringen tar sikte på å legge fram en ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering i løpet av 2002. Denne vil bygge på erfaringene fra den første handlingsplanen.

Lokalsamfunnsarbeid og holdningsskapende tiltak

Utlendingsdirektoratet (UDI) opprettet i 1996 Tverrfaglig veiledningstjeneste. Veiledningstjenesten skal gi råd og veiledning til kommuner i håndtering av akutte konfliktsituasjoner der fremmedfiendtlighet og rasistisk motivert vold synes å være problemet. Den skal også gi råd om forebyggende arbeid. UDI fortsatte samarbeidet med frivillige organisasjoner og fagbevegelsen om holdningsskapende tiltak.

I juni ga UDI ut sin første rapport om diskriminering. I den anledning arrangerte direktoratet i oktober et seminar om myndighetenes innsats på området rasisme og diskriminering.

UDI og Barne- og familiedepartementet har samarbeidet om prosjektet EXIT. Prosjektet hadde som mål å hindre rekruttering til rasistiske grupper, og å hjelpe ungdom med å trekke seg ut av slike grupper. Prosjektet ble avsluttet i 1999. Rapport og resultatvurderinger fra EXIT ble lagt fram i 2000, sammen med et idéhefte.

Deltakelse og dialog

Det er et mål for staten å øke samfunnsdeltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn. Det er også ønskelig å styrke dialogen mellom personer med innvandrerbakgrunn og myndighetene.

UDI gir støtte til lokale innvandrersamfunnsorganisasjoner og frivillig virksomhet som bidrar til mangfold, dialog og samhandling i lokalsamfunnet. Til dette formålet ble det i 2000 fordelt 12 mill. kroner til fylkeskommunene, 8,72 mill. kroner gikk til lokale innvandrersamfunnsorganisasjoner og 2,18 mill. kroner til frivillig virksomhet på innvandrerfeltet. De øvrige 1,1 mill. kroner gikk som tilskudd til fylkeskommunenes administrasjon av ordningen. I tillegg ble det gitt 1 mill. kroner til etablering av prosjektet "Internasjonalt hus" i Stavanger.

Det gis også tilskudd til landsdekkende organisasjoner på innvandrerfeltet. Hensikten med tilskuddet er å støtte landsdekkende organisasjoner som bidrar til reell likestilling mellom innvandrere og nordmenn, aktiv samfunnsdeltakelse og selvhjelpenhet. De landsdekkende organisasjonene spiller en sentral rolle i å formidle synspunkter og behov sett fra innvandrerbefolkningens vinkel til myndighetene og offentligheten. Totalt ble 8,9 mill. kroner fordelt til ni organisasjoner i 2000.

Tilskuddet til landsdekkende organisasjoner er evaluert, og en rapport forelå i februar. Den konkluderer med at formålet med ordningen og dens kriterier bør gjennomgås. Rapporten ble sendt på høring. Rapporten og høringsuttalelsene danner grunnlag for en videre gjennomgang av ordningen, hvor målformuleringene og kriteriene vil bli ytterligere presisert.

Valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere er lav sammenlignet med befolkningen ellers. Ved valget i 1999 ble det gjennomført en analyse av valgdeltakelsen blant utenlandske statsborgere og norske statsborgere med innvandrerbakgrunn. Innvandrere og lokalvalget 1999 - rapport 2:2001, ved Tor Bjørklund og Karl-Erik Kval ved Institutt for samfunnsforskning, ble lagt fram i februar 2001. Rapporten konkluderer med at valgdeltakelsen var lav, særlig blant ikke-vestlige innvandrere, der bare 39 prosent deltok. Dette er 20 prosent lavere enn for hele elektoratet. Forskjellen i valgdeltakelse blant de utenlandske statsborgerne er stor, avhengig av nasjonalitet. For eksempel stemte 47 prosent av pakistannerne og 41 prosent av bosnierne, mens marokkanere, ghanesere og etiopiere hadde under 20 prosents deltakelse. Blant innvandrere med vestlig bakgrunn hadde kvinner 10 prosent høyere valgdeltakelse enn menn. For innvandrere med ikke-vestlig bakgrunn var forskjellen mellom kjønnene ubetydelig.

Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene

Kontaktutvalget mellom innvandrere og myndighetene ble opprettet i 1984. Utvalgets viktigste rolle er å være en arena for dialog mellom personer med bakgrunn i innvandrersamfunnsorganisasjoner, offentlig forvaltning, kommuner og politiske partier. Behovet for endringer i utvalgets struktur og sammensetning vil bli vurdert i forbindelse med neste gjenoppnevning, det vil si etter stortingsvalget.

Kunnskapsutvikling

Sluttrapporten til forprosjektet Kommunikasjon og rettssikkerhet - utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstoler ble lagt fram i juni 2000. Rapporten viser klare svakheter ved dagens tolkebruk. Et annet prosjekt, som prøver ut tolking via telematikk, konkluderer med at skjermtolking kan fungere som et godt supplement til frammøtetolking. Utfordringen ligger i å få primær-

© Jamie Parslow/Samfoto

Prosjektet EXIT ble startet for å hindre rekruttering til rasistiske grupper. Flere organisasjoner har mottatt støtte for å styrke mangfold, dialog og samhandling i lokalsamfunnet.

brukerne til å investere i teknologien og benytte utstyret, og å få til et funksjonelt samarbeid mellom de offentlige tolketjenestene.

Rapportering

Norge skal levere sin 16. rapport til FNs rasediskrimineringskomité innen utgangen av 2001.

Lov om etnisk diskriminering

Den 1. mars 2000 oppnevnte regjeringen et utvalg som har fått i oppdrag å legge fram forslag til ny lov om etnisk diskriminering. Utvalget skal blant annet utrede ulike sanksjonsmuligheter og hvordan en effektiv håndheving av regelverket kan organiseres. Rollen til Senter mot etnisk diskriminering skal også vurderes. I tillegg skal utvalget fremme forslag til hvordan FNs rasediskrimineringskonvensjon skal innarbeides i norsk rett, og vurdere Norges forpliktelser etter andre relevante menneskerettighetskonvensjoner. I tillegg skal utvalget undersøke andre lands lovgivning på dette området. Utvalget har fått frist til sommeren 2002 til å levere sin utredning.

Lov om stønad for nyankomne innvandrere

I 1999 oppnevnte Regjeringen et utvalg som fikk i oppdrag å utrede forslag til lovgivning om stønad for nyankomne innvandrere med behov for grunnleggende kvalifisering. Fristen for slutføringen av utredningen er satt til juni 2001. I mandatet er utvalget blant annet bedt om å vurdere hvem som bør omfattes av en slik lov og det rettsikkerhetsmessige aspektet ved en slik ordning. Spørsmålet om ytelsenes nivå og bruken av gjensidig forpliktende avtaler mellom kommunen og den enkelte som et grunnlag for utbetaling, skal også utredes.

Evaluering av Senter mot etnisk diskriminering

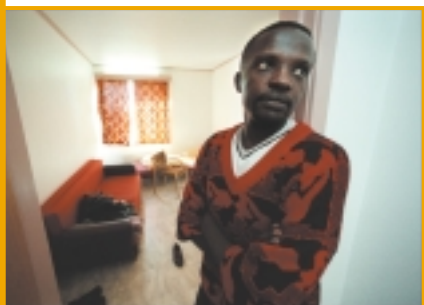
Senter mot etnisk diskriminering ble opprettet for en prøveperiode fram til utgangen av 2002, og er underlagt løpende evaluering. Evalueringen gjennomføres av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) og Institutt for retts sosiologi ved Universitetet i Oslo. Disse la fram en foreløpig rapport i oktober. Regjeringen vil legge fram forslag om at senteret skal videreføres på permanent basis. Det er foreløpig for tidlig å si om senteret vil videreføres i sin nåværende form eller om det vil bli gitt andre oppgaver.

Forslag om forbud mot diskriminering i nye borettslover

I NOU 2000:17 Borettslovene er det foreslått bestemmelser som forbyr diskriminering på grunnlag av rase, nasjonalitet, hudfarge, etnisk opprinnelse med videre. Utredningen, som ble lagt fram i juni, har vært ute på høring. Kommunal- og regionaldepartementet arbeider med forslag til nye borettslover.

Evaluering av systemet for godkjenning av utenlandsk utdanning

Arbeidet med godkjenning av utenlandsk høyere utdanning i Norge er lagt til Informasjonssenteret for internasjonal utdanning - National Academic Information Centre (NAIC). Senteret inngår i nettverket innen studentutveksling og godkjenning av utdanning mellom landene i EU (NARIC, National Academic Recognition Information Centres) og mellom landene tilknyttet Europarådet/UNESCO/ENIC, European Network of Information Centres. Etter at NAIC ble omorganisert og integrert i det nyopprettede Norgesnettrådet i 1999, er det foretatt en gjennomgang av hvordan godkjenningsordningen fungerer. Resultatet av gjennomgangen har blant annet medført at det vil bli etablert en nasjonal database for godkjenning av utenlandsk utdanning. Databasen vil bli lagt til NAIC, og være i drift i løpet av høsten 2001. Deler av databasen vil være offentlig tilgjengelig.

Borettslovene skal motvirke diskriminering på grunnlag av blant annet rase og hudfarge.

Det samepolitiske feltet

Grunnlaget for norske myndigheters politikk overfor den samiske befolkningen er nedfelt i Grunnlovens § 110 a og i Sameloven. Videre har Norge sluttet seg til flere internasjonale konvensjoner som har betydning for samene. ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater er foreløpig det eneste internasjonale, rettslig bindende instrumentet som direkte retter seg mot vern av urfolk, men Europarådets språkcharter, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og FNs barnekonvensjon er også viktige i forhold til samene. Menneskerettsloven, som ble vedtatt i 1999, innebærer at FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter er blitt en del av norsk lov.

Nasjonal politikk og tiltak overfor samene

Et viktig prinsipp i norsk lovgivning, som regulerer myndighetenes forpliktelser overfor den samiske befolkning, er samenes aktive rolle i saker som berører samiske interesser. Dette samsvarer også med bestemmelser i ILO-konvensjon nr. 169.

Dette innebærer følgende hovedforpliktelser for myndighetene:

- Legge til rette for, gjennom lovgivning og tiltak, at samene selv skal være den aktive parten i å sikre og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv.
- Avsette tilstrekkelige midler til Sametinget slik at de selv kan foreta prioriteringer i forhold som angår det samiske folk.
- Fastsette rutiner for samarbeid mellom regjeringen og Sametinget når det gjelder utformingen av norsk samepolitikk, Sametingets budsjett og utviklingen av generelle politikkområder som vil sette rammer for det samiske samfunnet.

Det legges hvert fjerde år fram en melding til Stortinget om hovedprinsippene i statens samepolitikk. Den neste prinsippmeldingen skal legges fram i august 2001. I tillegg legges det hvert år fram en årlig stortingsmelding om Sametingets virksomhet, der Sametingets årsmelding inngår som et kapittel. Denne årlige meldingen er et viktig dokument i kontakten mellom Sametinget og regjeringen, fordi regjeringen i meldingen gir respons på saker som Sametinget tar opp i sin årsmelding.

Sametinget er regjeringens viktigste premissleverandør i samepolitikken, og det legges vekt på at Sametinget kommer inn i politikkutformingen så tidlig som mulig. Dette skjer blant annet i møter mellom den politisk ledelse i departementene og Sametinget. Det er også kontakt på administrativt plan mellom fagdepartementene og Sametinget om oppfølging av samiske spørsmål på de ulike politikkområdene.

Overføring av oppgaver og myndighet til Sametinget

Det foregår en kontinuerlig dialog med Sametinget om overføring av myndighet fra departementene til Sametinget. Samisk utdanningsråds sekretariat ble overført til Sametinget fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 1. januar 2000. Forvaltningen av Samisk spesialbibliotek ble overført til Sametinget fra Kulturdepartementet samme dag. Tilskuddsordningen til samiske barnehager ble overført til Sametinget fra Barne- og familiedepartementet 1. januar 2001. Kulturdepartementet er forøvrig i dialog med Sametinget om overføring av flere oppgaver på kulturområdet. Dette vil bli nærmere omtalt i stortingsmeldingen om norsk samepolitikk som legges fram i august 2001.

Samisk språk og informasjon

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) i Alta fikk i 1998 i oppdrag å foreta en undersøkelse av erfaringene med tospråklig forvaltning i kom-

NORGE © Magnar A. Kjeldsen Dagbladet/ALL OVER PRESS Norway

Lovgivningen skal legge til rette for at samene selv skal være den aktive parten i å utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv.

munene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Undersøkelsen omfatter både kommunal og statlig regional forvaltning i kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana i Finnmark, og Kåfjord kommune i Troms. Undersøkelsen legger vekt på innbyggernes vurdering av offentlig service og hvilke muligheter de har til å velge mellom samisk og norsk i kontakten med offentlige kontorer. Når det gjelder tospråklig service er det store forskjeller fra kommune til kommune. Det er også store variasjoner fra etat til etat innen kommunene. Regjeringen prioriterer å styrke samisk språk, og resultatene fra undersøkelsen vil være viktig i dette arbeidet. Regjeringen er oppmerksom på at det i statlige organer kan være liten kjennskap til samelovens språkregler. Det vil derfor bli satt i verk tiltak av informerende karakter.

Kommunal- og regionaldepartementet har gjennomført en kartlegging av statlig informasjon til samer og om samer i statlig forvaltning. Kartleggingen viser at det er behov både for bedre informasjon om samiske forhold og for statlig informasjon på samisk. Departementet vil følge opp undersøkelsen ved blant annet å ansette en språk- og informasjonsrådgiver og ved å utgi et eget nyhetsbrev.

Nordisk samisk institutt arbeider med en omfattende undersøkelse av informasjon til og om samer som skal være ferdig i mars 2001. På oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet har Nordisk samisk institutt foretatt en omfattende undersøkelse om informasjon til og om samer. Resultatet ble oversendt departementet våren 2001. Denne undersøkelsen omfatter også kommunene i forvaltningsområdet.

Universitetet i Tromsø har undersøkt holdninger til det samiske og samiske forhold. Undersøkelsen er gjort ved å gjennomgå det redaksjonelle innholdet i en del nordnorske aviser og Aftenposten i perioden januar 1996 til desember 1999.

Fastlege for samer

Ved gjennomføring av fastlegeordningen får samisktalende pasienter i det samiske forvaltningsområdet fortrinnsrett til listeplass hos samisktalende leger. Reindriftssamer skal prioriteres som om de var listepasienter når de går til annen fastlege. Forhandlingene mellom partene førte ikke til at det innføres økonomiske stimulanser for leger som vil lære samisk. Departementet har imidlertid bedt Den norske lægeforening åpne for å finansiere samiskopplæring i forbindelse med tilskuddsordning til videre- og etterutdanning i allmenn- og samfunnsmedisinske fag.

Senter for samisk helseforskning

Etableringen av Senter for samisk helseforskning ved Universitetet i Tromsø (lokalisert i Karasjok) ble forberedt i 2000. Senteret vil drive helse- og sosialforskning med sikte på å nå målet om likeverdige tjenester til den samiske befolkning.

Kvinnerettete tiltak i reindriften

Landbruksdepartementet har opprettet en fast stilling som kvinnekonsulent ved Reindriftsforvaltningen i Alta. Kommunal- og regionaldepartementet hadde en satsing på kvinnerettete tiltak i reindriften i 1999 og 2000, og bevilget 1 mill. kroner årlig for å styrke kvinners posisjon i næringen. Landbruksdepartementet følger opp denne satsingen gjennom reindriftsavtalen. Kommunal- og regionaldepartementet og Landbruksdepartementet deltar i en referansegruppe i tilknytning til satsingen.

NORGE © Hans Hvide Bang/Samfoto

Kartlegging viser at det er behov for bedre informasjon om samiske forhold og for statlig informasjon på samisk.

Kompetansesenter for urfolks rettigheter

Planleggingen av kompetansesenteret, som skal ligge i Kautokeino, har startet. Det tas sikte på at sentret er i full drift fra årsskiftet 2001/2002.

Samiske rettigheter til land og vann

Departementene satte i 1999 i gang arbeidet med oppfølging av NOU 1997:4 Naturgrunnlaget for samisk kultur. Målet er å foreslå ny lovgivning om grunnforvaltning i Finnmark fylke i løpet av neste stortingsperiode (2001-2005).

Justisdepartementet har utformet mandatet til og oppnevnt medlemmer til et nytt utvalg. Utvalget skal nå utrede bruk og forvaltning av grunn og naturgoder i samiske bruksområder utenfor Finnmark fylke. Det vil i hovedsak gjelde fylkene Troms, Nordland, Trøndelagsfylkene og Hedmark. Justisdepartementet har hatt en god dialog med Sametinget om utformingen av mandatet til og sammensetningen av utvalget.

Nordisk samesamarbeid

Ministrene med ansvar for samiske saker i Norge, Sverige og Finland har etablert et samarbeidsforum om samiske spørsmål i tilknytning til Nordisk Ministerråd. Forumet har etablert kontakt med sametingspresidentene i de tre landene, og vil ha regelmessige møter med dem. De felles samarbeidsmøtene mellom ministrene og sametingspresidentene skal ha som oppgave å behandle aktuelle samiske saker av felles nordisk interesse.

En arbeidsgruppe bestående av representanter fra departementene i Norge, Sverige og Finland og de tre lands sameting har utredet behovet og grunnlag for en nordisk samekonvensjon. Arbeidsgruppen avga sin rapport i juni 1998. En samlet arbeidsgruppe konstaterer at arbeidet med en nordisk samekonvensjon er viktig og at det bør føres videre. Rapporten har vært på høring, og resultatene fra høringsrunden vil bli lagt fram for ministrene og sametingspresidentene våren 2001.

Nasjonale minoriteter

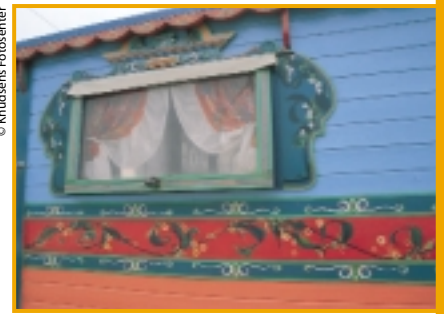
Den mest grunnleggende bestemmelsen i det internasjonale minoritetsvernet er artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Her blir det slått fast at personer som tilhører etniske, religiøse eller språklige minoriteter har rett til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion og å bruke sitt eget språk.

Minoriteter med langvarig tilknytning til den staten de bor i, blir regnet som nasjonale minoriteter. Slike minoriteter er gitt et særlig vern i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Denne ble ratifisert av Norge 17. mars 1999. I forbindelse med ratifikasjonen ble det fastslått at samer, kvener, romanifolket (taterne/de reisende), rom (sigøynere), skogfinner og jøder oppfyller kriteriene for å være nasjonale minoriteter i Norge. Sametinget har imidlertid uttalt at samene ikke ser seg tjent med å omfattes av konvensjonen, da samenes rettigheter etter ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater går lenger enn de rettigheter som følger av rammekonvensjonen.

Stortingsmelding nr. 15 (2000-2001) Nasjonale minoriteter i Norge

Denne stortingsmeldingen ble lagt fram av regjeringen i desember og er den første helhetlige gjennomgangen av prinsippene som skal ligge til grunn for statens politikk overfor jøder, kvener, rom, romanifolket og skogfinnene.

© Knudsen Fotoenter

Kvener, romanifolket (taterne/de reisende), rom (sigøynere), skogfinner og jøder er nasjonale minoriteter i Norge.

Meldingen synliggjør at Norge har hatt minoriteter i lang tid. I meldingen tar regjeringen et oppgjør med fornorskningspolitikken myndighetene tidligere førte overfor alle de nasjonale minoritetene. Regjeringen tar sterkt avstand fra overgrepene som har vært gjort mot romanifolket. Fornorskningspolitikken som ble ført overfor romanifolket medvirket til å undergrave den tradisjonelle livsformen og kulturen. For å bøte på denne uretten foreslår regjeringen at det blir etablert et senter for dokumentasjon og formidling av romanifolkets kultur og historie på Glomdalsmuseet på Elverum. Det tas sikte på byggestart i 2002.

Regjeringens politikk har som utgangspunkt at Norge skal være et mangfoldig og tolerant samfunn som er godt å leve i. Alle, uansett bakgrunn, skal ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunnet og bruke sine ressurser. Regjeringen ser det som et mål at behovene til de nasjonale minoritetene så langt som mulig skal møtes innenfor de generelle ordningene.

Samtidig understreker regjeringen at den vil arbeide for et samfunn som gjør at personer som tilhører nasjonale minoriteter, skal kunne uttrykke, opprettholde og videreutvikle sin identitet, sitt språk og sin kultur. Derfor fremmer regjeringen ulike tiltak for å opprettholde kultur og språk, tiltak for barn og unge, tiltak på utdanningsområdet og tiltak for å fremme deltakelse i samfunnet. Regjeringen har også åpnet for å godkjenne trespråklige kommunenavn – på samisk, kvensk/finsk og norsk – noe som kan bidra til å synliggjøre det lokale kulturelle mangfoldet.

Regjeringen har lagt vekt på å involvere de nasjonale minoritetene i arbeidet med meldingen. Det er et viktig prinsipp i minoritetspolitikken at minoritetene deltar og blir hørt i saker som er viktige for dem. Dette prinsippet gjelder også på det kommunale og det fylkeskommunale nivået.

Synliggjøring av minoritetene er viktig. Det kan være med på å formidle positive bilder av minoriteter, og det gir kommuner og andre institusjoner kunnskap som setter dem i stand til å tilpasse sitt tilbud til gruppene. Informasjonsbrevet om nasjonale minoriteter som Kommunal- og regionaldepartementet har begynt å gi ut, er en del av dette arbeidet.

Tilskudd til nasjonale minoriteter

Kommunal- og regionaldepartementet videreførte ordningen med tilskudd til nasjonale minoriteter. Fire organisasjoner fikk grunnstøtte: Norske kveners forbund, Romanifolkets landsforening, Stiftelsen Roma og Skogsfinske interesser i Norge. Grunnstøtten skal bidra til egenorganisering blant minoritetsgruppene, for blant annet å bedre kontakten mellom gruppene og offentlige myndigheter. Det er videre blitt gitt støtte til en rekke enkelttiltak. Formålet med støtten er informasjon om situasjonen for minoritetsgruppene, dokumentasjon av diskriminering, holdningsskapende arbeid, selvhjelpsvirksomhet og kontakt og samarbeid mellom nasjonale minoriteter på tvers av landegrensene.

Asyl- og utlendingsrett

Asylsøkeres rettigheter

Retten til å søke og å ta imot asyl er omtalt i artikkel 14 i Verdenserklæringen om menneskerettighetene og internasjonalt regulert blant annet gjennom FNs konvensjon om flyktningers stilling av 28. juli 1951, med protokoll. Praktiseringen av utlendingsloven må være human og rettferdig og sikre at Norge tar sin del av ansvaret for mennesker på flukt.

For å få asyl i Norge må man være flyktning i flyktningkonvensjonens forstand. Det innebærer blant annet at det må foreligge forfølgelse, og forfølgelsen må ha sin årsak i rase, religion, nasjonalitet, politisk oppfatning eller medlemskap i en spesiell sosial gruppe. I 1998 slo Justisdepartementet fast at forfølgelse på grunn av kjønn eller seksuell legning er omfattet av flyktningkonvensjonens begrep "medlemskap i en spesiell sosial gruppe". Asyl kan gis uavhengig av hvem forfølgeren er. Det kan være hjemlandets myndigheter, grupper utenfor myndighetenes kontroll eller enkeltpersoner.

Kvotefor overføringsflyktninger

De fleste flyktninger i verden får beskyttelse i et land i nærheten av sitt eget. Dersom det landet de først søkte til ikke kan gi tilfredsstillende beskyttelse, og de ikke kan vende tilbake til hjemlandet, ber UNHCR (FNs høykommissær for flyktninger) et tredje land om å gjenbosette flyktningene. Kvoten for uttak av slike overføringsflyktninger for år 2000 var på 1 500 plasser. 50 plasser var satt av til høyt profilerte personer som politikere, organisasjonsledere eller forfattere. I tillegg satte utlendingsmyndighetene av midler til 50 plasser til alternativt gjenbosettingsarbeid i samråd med UNHCR. I vurderingen av hvilke enkeltflyktninger som skal overføres til Norge, legges det i første rekke vekt på behovet for beskyttelse. I tillegg vurderes flyktningenes muligheter for å finne seg til rette i det norske samfunnet. I samråd med UNHCR har Norge lagt opp til en fleksibel disponering av kvoten over en treårsperiode. Innenfor perioden kan ubrukte plasser ett år overføres til de etterfølgende år. Videre kan plasser fra etterfølgende års kvoter forskuttes, dersom behovet skulle tilsi det.

Opphold på humanitært grunnlag

Dersom en asylsøker ligger an til å få avslag på søknaden om asyl, pålegger utlendingsloven forvaltningen å vurdere om tillatelse skal gis etter lovens § 8 annet ledd. Begrepet «sterke menneskelige hensyn» i utlendingslovens § 8 annet ledd favner et vidt spekter av både beskyttelsesgrunner og velferdsgrunner, som for eksempel søkerens sikkerhetssituasjon i hjemlandet, helsemessige forhold, hensynet til mindreåriges situasjon eller den faktiske tilknytning til Norge. I saker der det blir foretatt en helhetsvurdering av flere ulike typer velferdsgrunner ble praksis myket noe opp i 1999.

Barns stilling i asylsaker

Fra 1. juli 2000 ble det iverksatt en bestemmelse i utlendingsforskriften om at barn skal høres på en bedre og mer direkte måte. Hovedregelen er at saksbehandleren i Utlendingsdirektoratet (UDI) skal ha en samtale med barn som søker asyl sammen med foreldrene. Dette kan unnlates dersom en slik samtale åpenbart er unødvendig eller hvis foreldrene motsetter seg det. Hvor stor vekt en skal legge på utsagnene til barnet vil avhenge av barnets alder og evne til å forstå situasjonen.

Enslige mindreårige asylsøkere, det vil si barn/ungdom som kommer til Norge uten foreldre eller andre med foreldreansvar, blir registrert som asylsøkere på ordinær måte. Saksbehandleren i UDI intervjuer barnet om hvorfor han eller hun reiste til Norge. Intervjuet skal gjennomføres snarest mulig, helst innen en uke etter ankomst. Advokaten oppfordres til å være tilstede under intervjuet. I tillegg skal en voksen person være tilstede for å støtte den mindreårige. Dette kan være verge eller hjelpeverge. Det er egne retningslinjer for hvordan barn skal intervjues.

Målsettingen er at enslige mindreårige asylsøkere skal bosettes så raskt som mulig, og senest tre måneder etter at de eventuelt har fått innvilget oppholdstillatelse.

© Pernille Tøfte/Mia/Samfoto

Enslige mindreårige asylsøkere skal bli overført fra mottak til bosetting i en kommune straks de har fått oppholdstillatelse.

Overføring av ansvaret for asylintervjuer fra politiet til Utlendingsdirektoratet
Utlendingsdirektoratet overtok ansvaret for å intervju asylsøkerne fra 1. juli 2000. Bakgrunnen var hensynet til asylsøkernes rettssikkerhet. Politiet har fortsatt ansvaret for å registrere nyankomne asylsøkere og å foreta eventuelle nærmere undersøkelser vedrørende søkerens identitet og reiserute til landet.

Oppmykninger i reglene om familiegjenforening

Den maksimale varigheten av kortvarige besøkstillatelser for foreldre ble utvidet fra seks til ni måneder. Barn under 18 år uten foreldre eller andre omsorgspersoner fikk mulighet til familiegjenforening med helsøsken boende i Norge, og personer mellom 18 og 21 år med tidligere langvarig opphold i Norge fikk mulighet til familiegjenforening med mor eller far boende i Norge.

Det ble videre innført tiltak mot tvangsekteskap i utlendingsforskriften. Personer som er utsatt for tvangsekteskap kan gis adgang til fortsatt opphold i Norge når det blir reist søksmål for å få kjent ekteskapet ugyldig. Dersom ekteskapet blir kjent ugyldig ved dom, gis ny tillatelse under bestemte forutsetninger.

Arbeidsinnvandring

Regjeringen Bondevik la fram stortingsmelding nr. 16 (1999-2000) om regulering av arbeidsinnvandring 10. desember 1999. Den nåværende regjeringen endret den såkalte spesialistbestemmelsen slik at denne nå omfatter fagutdannet arbeidskraft. Dersom særlige hensyn tilsier det, kan det fastsettes at fagutdanningen må være på høyere nivå.

Bestemmelsen om sesongarbeidskraft er utvidet til å gjelde for hele året.

Klagenemnd for utlendingssaker (Utlendingsnemnda)

Stortinget vedtok i mars 1999 å opprette en uavhengig utlendingsnemnd for behandling av klager på Utlendingsdirektoratets avslag i asyl- og andre utlendingssaker. Etter planen skulle Utlendingsnemnda etableres 1. november 2000. Etableringen ble noe forsinket, og startet sin virksomhet 1. januar 2001. Justisdepartementet var derfor ansvarlige for klagebehandlingen av Utlendingsdirektoratets vedtak i utlendingssaker i hele 2000.

Bakgrunnen for opprettelsen av Utlendingsnemnda er blant annet et ønske om å styrke rettssikkerheten til asylsøkere og andre utlendinger, og å øke tillit til avgjørelsene som blir fattet i nemnda. Utlendingsloven åpner for personlig frammøte for søkeren. En del avgjørelser skal fattes i et nemndmøte som går for seg for lukkede dører. Nemndmøtet er sammensatt av en nemndleder med dommerkompetanse og to nemndmedlemmer som er lekfolk. Lekmedlemmene er oppnevnt av Kongen i statsråd etter forslag fra humanitære organisasjoner som arbeider innen utlendingsområdet, Utenriksdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Norges Juristforbund. I hver nemnd møter ett nemndmedlem oppnevnt etter forslag fra en humanitær organisasjon og ett medlem oppnevnt av en av de øvrige tre instansene. Sakene blir avgjort med flertallsvedtak. Om det ikke er tvil om en sak, vil saken kunne avgjøres uten nemndmøte, enten av nemndleder eller av sekretariatet.

Fengsling av utlendinger etter utlendingsloven

Utlendinger kan fengsles med hjemmel i utlendingloven på grunn av mistanke om falsk identitet, og på grunn av frykt for unndragelse av iverksetting av

vedtak. Vanligvis blir utlendinger som er fengslet på et av disse grunnlagene satt inn i vanlige fengsler. Denne praksisen har vært kritisert med den begrunnelse at slike personer ikke bør bringes sammen med domfelte som er innsatt til soning. Etter endringer ved lov av 30. april 1999 nr. 22 framgår det nå at utlendinger som fengsles på slikt grunnlag som hovedregel skal anbringes i utlendingsinternat. Dette skal bli en institusjon utenfor fengselsvesenets anstalter, bemannet med personale med kunnskap i språk og om andre kulturer.

I år 2000 var syv personer fengslet i medhold av utlendinglovens § 37 sjette ledd (mistanke om falsk identitet), og 77 personer etter lovens § 41 femte ledd (frykt for unndragelse av iverksetting av tiltak). 41 av disse var ikke fengslet sammen med domfelte innsatt til soning. Ingen personer har sittet fengslet mer enn 12 uker.

Varetekt og tidsforløp i straffesaker

I desember 2000 sendte Justisdepartementet på høring Forslag om endringer i straffeprosessloven mv. De fleste forslagene bygger på forslag som to arbeidsgrupper utredet for departementet i "Prosjekt hurtigere straffesaksbehandling". Formålet med arbeidet er å korte ned behandlingstiden i straffesaker. I høringsnotatet foreslås det blant annet frister for å treffe påtaleavgjørelse og for å påbegynne hovedforhandling i saker mot lovbrøyttere under 18 år. Departementet mener dessuten at det bør gjøres flere endringer i reglene om varetektsfengsling. Det foreslås en egen bestemmelse om varetektsfengsling med isolasjon og maksimumsfrister for hvor lenge en person kan sitte varetektsfengslet med restriksjoner. Justisdepartementet tar sikte på å fremme proposisjonen høsten 2001.

Europarådets torturovervåkningskomité avga sin andre periodiske rapport om Norge i mars 2000. Norske myndigheter ga et utfyllende svar i oktober 2000. Torturovervåkningskomiteen har blant annet vært opptatt av forholdene for varetektsinnsatte som er underlagt restriksjoner. I 2000 fulgte norske myndigheter opp anbefalingene fra komiteen gjennom et forslag om særskilt krav til begrunnelse for kjennelser om bruk av restriksjoner (Ot.prp. nr. 81 (1999-2000), som ble vedtatt ved lov 2. mars 2001 nr. 7). En del av forslagene fra høringsnotatet fra "Prosjekt hurtigere straffesaksbehandling" er også en oppfølging av torturovervåkningskomiteens siste rapport. Riksadvokaten har utarbeidet et rundskriv om underretning til pårørende og advokat om pågrep, og Justisdepartementet har utarbeidet to rundskriv om henholdsvis rett til kontakt med nødvendig helsehjelp for innsatte i politiarrester og utlevering av madrass og rene tepper til innsatte i politiarrester. Det vil også bli utarbeidet en informasjonsfolder om rettigheter for personer som er pågrepet av politiet.

Regjeringen har nedsatt et utvalg som skal gjennomgå regelverket om politiregistre og komme med forslag til lovendringer. Utvalget vil avgi sin utredning våren 2002. Arbeidet med å utvikle STRASAK (straffesaksregistret) som styrings- og rapporteringsverktøy inngår i dette arbeidet.

Sosial- og helseomsorg

Helsetjenesten, sosialomsorgen og trygden forvalter store verdier både i økonomisk og etisk forstand. De offentlige tjenesteordningenes overordnede mål er å sikre et likeverdig og faglig forsvarlig tjenestetilbud til alle, uavhengig av kjønn, alder, helsetilstand, bosted og inntekt. Dette er i

samsvar med sentrale menneskerettighetsprinsipper, og er derfor lagt til grunn for de nye helselovene som trådte i kraft 1. januar 2001.

Bruk av tvang i psykiatrien

I forbindelse med ikrafttreddelsen av den nye loven om psykisk helsevern av 1. januar 2001, ble det gitt ni nye forskrifter. Formålet med disse er blant annet å få en klarere regulering av tvangsbruken i det psykiske helsevernet, og dermed styrke pasientenes rettssikkerhet. De ni forskriftene er:

- Forskrift om godkjenning av institusjoner som skal ha ansvaret for tvungent psykisk helsevern
- Forskrift om etablering av tvungent psykisk helsevern m.v.
- Forskrift om tvungent psykisk helsevern uten døgnopphold i institusjon
- Forskrift om undersøkelse og behandling uten eget samtykke
- Forskrift om bruk av tvangsmidler for å avverge skader i institusjon for døgnopphold innenfor det psykiske helsevernet
- Forskrift om den faglig ansvarlige for vedtak
- Forskrift om kontrollkommisjonens virksomhet
- Forskrift om øyeblikkelig hjelp i det psykiske helsevernet
- Forskrift om pasienter i privat forpleining i det psykiske helsevernet.

Det er blitt holdt møter og foredrag for tjenesteytere, fagmiljøer, brukere og tilsynsmyndigheter for å skape felles forståelse for innholdet i reglene. Målet er å redusere bruken av tvang. Sosial- og helsedepartementet har også laget et rundskriv med kommentarer til den nye psykisk helsevernloven og forskriftene. Rundskrivet vil være å finne på odin.dep.no/shd/norsk/regelverk/rundskriv.

Sosial- og helsedepartementet utarbeider verktøy for sammenlignbar statistikk over bruken av tvang i norsk psykiatri.

Dementes rettssikkerhet

Sykdommen demens kjennetegnes av en gradvis svikt i intellektuelle, følelsesmessige og motoriske funksjoner, slik at pasienten gradvis mister evnen til å ta vare på seg selv. Innsikten i eget behov for hjelp svekkes også. Demente hjelpes i stor grad av tiltak som de samtykker i, men for å unngå skade er det av og til nødvendig med tiltak uten den dementes samtykke, og også mot vedkommendes vilje. Dette krever rettslig grunnlag. Dagens regelverk er både uklart og mangelfullt.

Spørsmål knyttet til rettssikkerhet for demente ble drøftet i St.meld. nr. 28 (1999-2000) om innhold og kvalitet i omsorgstjenestene. Et flertall i Sosialkomiteen mener at det trengs et regelverk som setter grenser for bruk av tvang overfor personer med demens, jf. Innst. S. nr. 99 (2000-2001). Sosial- og helsedepartementet skal sende ut et høringsnotat med forslag til lovregler i løpet av 2001.

Sosial- og helsedepartementet har gitt Nasjonalt kompetansesenter for aldersdemens i oppdrag å kartlegge den faktiske tvangsbruken i demens-omsorgen. Siste rapport i denne kartleggingen var ferdig i november. Årsakene til at det brukes tvang er mange og sammensatte. Tiltak rettet mot kompetanse og holdninger er viktige, i tillegg til at miljø og rutiner tilpasses de dementes behov. Sosial- og helsedepartementet vil fortsette samarbeidet med Nasjonalt kompetansesenter for aldersdemens og andre fagmiljøer for å begrense bruken av tvang og styrke rettssikkerheten for demente.

© Trygve Bølstad/Samfoto

Det er nødvendig med et regelverk som setter grenser for bruk av tvang overfor personer med demens.

Utmåling av økonomisk sosialhjelp

FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter slår fast at alle har rett til tilfredsstillende levestandard (artikkel 11) og sosial trygghet (artikkel 9). I St.meld. nr. 50 (1998-99), Utjamningsmeldinga, varslet regjeringen at den ønsket veiledende statlige normer for utgifter til livsopphold. Retningslinjene er nå utarbeidet. De skaper et felles utgangspunkt for kommunenes saksbehandling og vil bidra til å minske forskjeller i stønadsnivået mellom kommunene. Statlige normer bidrar også til å frigjøre tid til aktiv oppfølging av sosialhjelpsmottakerne. Retningslinjene er et hjelpemiddel i vurderingen av stønadsbehovet, og ikke bindende. Stønden skal fortsatt utmåles på grunnlag av en konkret vurdering av den enkeltes behov. Retningslinjene finnes på odin.dep.no/shd/norsk/regelverk/rundskriv/030031-250009.

Regjeringen ønsker også å styrke veiledningen og opplæringen i bruk av vilkår for sosialstønad. Målet er å styrke rettssikkerheten for stønadsmottakerne, og å stimulere til økt bruk av vilkår slik at flere sosialhjelpsmottakere blir sysselsatt og på sikt selvhjulpne. Arbeidet med nytt rundskriv til kapittel 5 i sosialtjenesteloven hvor bruk av vilkår omhandles, vil være ferdigstilt før sommeren 2001. Rundskrivet vil inneholde retningslinjer for bruk av vilkår.

Saksbehandlingstid i trygdesaker

Alle landets trygdekontorer, fylkestrygdekontorer og Rikstrygdeverket er i løpet av 2000 omfattet av ordningen med serviceerklæringer i trygdeetaten. Gjennom prosjektet "Kortere svartider i hele etaten" har alle landets fylker i løpet av de siste årene redusert antallet ubehandlede saker kraftig.

Blant annet gjennom elektronisk samhandling mellom trygdeetaten og andre, er saksbehandlingen blitt forenklet, slik at ressurser kan frigjøres fra administrasjon til tjenesteytelse. Alle fylker har i løpet av 2000 nådd de fleste av målene om redusert saksbehandlingstid i Trygderetten.

Handlingsplan for sosial og økonomisk trygghet (oppfølging av Utjamningsmeldinga)

Utjamningsmeldinga ble behandlet av Stortinget våren 2000. Et samlet Storting sluttet opp om analysene og de strategiene for utjamning i levekår som ble presentert i meldingen. Stortinget fattet vedtak om å "be regjeringen legge fram en handlingsplan som skal følge opp Utjamningsmeldinga og Stortingets behandling av denne, våren 2001". Regjeringen har lagt fram en handlingsplan for sosial og økonomisk trygghet som beskriver tiltak for å gi de svakeste i samfunnet et løft. Planen ble presentert i regjeringens langtidsprogram (2002 - 2005) som ble lagt fram våren 2001. Planen vil ha en gjennomføringsperiode på fire år.

Handlingsplanen vil fokusere på et inkluderende arbeidsliv, og foreslå tiltak for at flest mulig skal kunne forsørge seg selv. Videre har boligtiltak for vanskeligstilte en sentral plass. I tillegg foreslås det enkelte målrettede forbedringer i tilbudet av helsetjenester og i det sosiale sikkerhetsnettet for dem som i dag er dårlig fanget opp av velferdssystemet.

Norges rapport etter Den europeiske sosialpakt

Den europeiske sosialpakt er en internasjonal konvensjon som ble utarbeidet av Europarådet i tidsrommet 1953-1961. Det ble åpnet for undertegning og ratifisering av Den europeiske sosialpakt i 1961, og Norge ratifiserte denne i 1963. Sosialpakten inneholder 19 artikler med regler og rettslige standarder, blant annen innenfor områdene arbeidsmarkeds- og arbeidsmiljøpolitikk,

helse- og sosialpolitikk, familierpolitikk samt trygdespørsmål. En tilleggsprotokoll fra 1988 med fire nye artikler er også ratifisert av Norge.

Med jevne mellomrom rapporterer de ratifiserende stater til Sosialpakten til en uavhengig ekspertkomité. Rapportene blir gjennomgått av komiteen, som avgjør hvorvidt de enkelte land oppfyller Sosialpaktens artikler. Ekspertkomiteens konklusjoner behandles deretter av en ekspertkomite, som gir tilråding om eventuelle reaksjoner mot det enkelte land til Ministerkomiteen. Ministerkomiteen beslutter deretter om det skal gis en reaksjon ved en rekommendasjon til det enkelte land.

Sosialpakten ble revidert i begynnelsen av 90-årene. Den reviderte sosialpakten ble lagt ut til ratifisering i 1996 og trådte i kraft i juni 1999. Den reviderte sosialpakten er utformet som et frittstående instrument. Den inneholder substansielle endringer av Sosialpaktens artikler, samt en rekke nye artikler. Den reviderte sosialpakten er bygget opp slik at Sosialpakten av 1961 ligger i bunn, mens alle endringer og tillegg til denne er føyet inn. Antall artikler er øket fra 19 i Sosialpakten til 31 i Den reviderte sosialpakt.

Norge ratifiserte Den europeiske sosialpakt 7.mai 2001.

Funksjonshemmede

Funksjonshemmedes rettigheter

Strategiutvalget for rettigheter, full deltakelse og likestilling for funksjonshemmede skal avgi sin rapport innen 1. juli 2001.

Funksjonshemmedes mulighet for høyere utdanning

I St.meld. nr. 8 (1998-99) ble universiteter og høyskoler pålagt å utarbeide handlingsplaner for funksjonshemmede. Slike handlingsplaner er nå utarbeidet ved et betydelig antall læresteder. Regjeringen varslet i St.meld. nr. 21 (1999-2000) at den ville se nærmere på funksjonshemmedes muligheter til å ta høyere utdanning. Arbeidsgruppen som har vurdert disse spørsmålene avga sin rapport i 2000. Den nylig fremlagte stortingsmelding om høyere utdanning, St.meld. nr. 27 (2000-2001), fastslår at utdanningsinstitusjonene har et klart ansvar for å legge forholdene til rette for funksjonshemmede, både ved opptak og ved gjennomføringen av studiene. Institusjonene skal utforme handlingsplaner for funksjonshemmede, og er pålagt å bruke minst fem prosent av vedlikeholdsbudsjettet til tilretteleggingstiltak. I dette arbeidet vil også IKT-støttet fleksibel utdanning og fjernundervisning spille en viktig rolle.

Brukerveiledning og rettshjelp til funksjonshemmede

For å styrke brukerveiledningen til funksjonshemmede har Sosial- og helsedepartementet gitt økonomisk støtte til Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon og Norges Handikapforbund til et treårig prosjekt. Det er i løpet av 2000 etablert kontorer flere steder i landet hvor funksjonshemmede og deres pårørende kan ringe og få veiledning og råd om tjenester og rettigheter knyttet til trygd, helse- og sosialtjenester, bolig, transport m.m. Tilbudene har avdekket et stort behov. Henvendelsene blir registrert og systematisert og skal bidra til bedre kunnskap om svakheter ved dagens ordninger, blant annet den offentlige rettshjelpsordningen.

Brukerstyrt personlig assistanse

Lov om sosiale tjenester ble endret fra 1. mai 2000. Lovendringen innebærer at kommunene har plikt til å tilby brukerstyrt personlig assistent som en alternativ organisering av praktisk og personlig hjelp for sterkt funksjons-

hemmede. Det er utarbeidet og distribuert flere typer informasjonsmateriell om ordningen. Det er også holdt kurs for brukere, pårørende, assistenter, kommuneansatte og lokalpolitikere.

Bruk av tvang overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming

Kapittel 6A i lov om sosiale tjenester omhandler rettigheter og bruk av tvang overfor personer med psykisk utviklingshemming. Loven trådte i kraft 1. januar 1999. Reglene har som mål å bedre rettssikkerheten til personer med psykisk utviklingshemming som utsetter seg selv eller andre for alvorlig skade. Loven stiller strenge krav til forebyggende arbeid, til når det kan anvendes tvang, og til saksbehandlingsregler for å sikre grundig utredning og klagemuligheter. Kapittel 6A er gitt en varighet på tre år fra ikrafttredelsen. Tidsavgrensningen skal sikre at loven og praktiseringen av den blir løpende evaluert. Det har vist seg å ta lenger tid for kommunene å innrette seg etter det nye regelverket enn hva som ble forutsatt da loven ble vedtatt. Rådet for vurdering av praksis og rettssikkerhet etter sosialtjenesteloven kapittel 6A har derfor foreslått at virketiden for kapittel 6A bør forlenges i to år, og at rådets funksjonstid bør forlenges med et halvt år. Sosial- og helsedepartementet sendte et forslag i tråd med dette på en begrenset høring høsten 2000.

Handlingsplanen for funksjonshemmede

St.meld. nr. 8 (1998-99) Om handlingsplanen for funksjonshemma 1998-2001, igangsatte en rekke tiltak. En oppdatert status for tiltakene foreligger i Rundskriv I-15/2001 Statusrapport for Handlingsplanen for funksjonshemmede for år 2000. Rapporten finnes på odin.dep.no/shd/norsk/regelverk/rundskriv/030081-250009.

Barn

Om arbeidet med barnekonvensjonen i Norge

Norske myndigheter ble eksaminert av Komiteen for barnets rettigheter i mai, og komiteen ga sine avsluttende merknader i juni. Norge ble rost for Barneombudets positive og uavhengige rolle. Myndighetenes tiltak for å bekjempe intoleranse og diskriminering, familie- og foreldreveiledningsprogrammer og økonomisk bistand til styrking av barns rettigheter i utviklingsland ble også positivt omtalt. Komiteen kom med en rekke anbefalinger. Blant annet ønsket den Barnekonvensjonen innarbeidet i norsk lovgivning. Den påpekte også behovet for mer informasjon om barns rett til å gi uttrykk for sine synspunkter, tiltak for rehabilitering av unge kriminelle, og bedre tilgang til psykisk helsetilbud til barn. Barnekomiteens avsluttende merknader er distribuert til statlige myndigheter, landets kommuner, frivillige organisasjoner, høyskoler og universiteter. Det pågår et arbeid med å innhente statlige myndigheters tilbakemelding når det gjelder oppfølgingen av anbefalingene. En interdepartemental arbeidsgruppe utarbeidet i 2000 et høringsnotat om hvordan Barnekonvensjonen best kan innarbeides i norsk lov. Notatet er sendt på høring med frist for uttalelse 15. mai 2001. Regjeringen vil deretter fremme et lovforslag om innarbeiding av konvensjonen.

En Ot. prp. om heving av aldersgrensen for militær tjenestegjøring ble vedtatt i Odelstinget og Lagtinget i november 2000 og sanksjonert av Kongen 19. januar 2000. Lovendringen vil tre i kraft på det tidspunkt Kongen bestemmer.

Barn og medier

Under den internasjonale 10-årsmarkeringen av FNs barnekonvensjon i Oslo ble "The Oslo Challenge" lansert. "The Oslo Challenge" er en oppfordring til verdens land og til mediene om å ta barns rettigheter på medieområdet alvorlig, til å bruke mediene til å fremme barns rettigheter, og til å

gjøre Barnekonvensjonen kjent. Norge og UNICEF samarbeider om å utvikle en håndbok som landene kan bruke ved rapportering vedrørende barns rettigheter på mediefeltet. Håndboken vil også trekke fram eksempler på tiltak som styrker barns rettigheter på medieområdet. Eksempelne hentes fra land med variert økonomisk og kulturell bakgrunn.

Barn og medvirkning

Cirka halvparten av landets kommuner har opprettet et innflytelsesorgan for barn og ungdom (barne- og ungdomsråd, ungdommens kommunestyre eller lignende). I løpet av det nærmeste året kan en regne med at vel tre fjerdedeler av landets kommuner har etablert en eller annen form for systematisk medvirkning fra barn og ungdom.

I april 2000 arrangerte Ungdommens demokratiforum i samarbeid med Barne- og familiedepartementet og Hedmarksprosjektet en konferanse for ungdom fra kommunale innflytelsesorganer. Konferansen oppsummerte med at det er store forskjeller mellom kommunene både når det gjelder hvor stor innflytelse barn og ungdom har, og hvilke saker de får anledning til å mene noe om.

Mandatperioden til Ungdommens demokratiforum utløper våren 2001. Forumet har fremmet en rekke forslag. Forslagene er lagt fram for barne- og familieministeren og sendt til myndigheter på lokalt, regionalt og sentralt nivå avhengig av sakens art. En rapport fra Ungdommens demokratiforum skal være klar ved årsskiftet. Rapporten vil også inneholde forslag til oppfølging av erfaringskonferansen og prosjektet "Sommerleir på Stortinget", som ble arrangert for 100 ungdommer fra hele landet i samarbeid mellom forumet og Verdikommisjonen.

Prosjektet Barn i Fokus (1999-2000) ble satt i gang for å spre kunnskap og informasjon om Barnekonvensjonen. Målet med prosjektet var å styrke barns medvirkning og engasjement i egen hverdag. Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner har hatt prosjektlederansvaret. Barn i Fokus har omfattet utvikling og utsendelse av materiell, film- og videoproduksjon, medvirkningskurs for lokale ledere, utvikling av internettsider og skrivekonkurranse for barn.

Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet

Programmet for styrking av oppvekstmiljøet ble startet i 1998 og vil strekke seg over flere år. Målet er at offentlige og frivillige krefter skal samarbeide om å forbedre barn og unges oppvekstmiljø. Bedre muligheter til deltakelse, medvirkning og mestring står sentralt. Innsatsen mot vold, mobbing, rus, kriminalitet og rasisme skal styrkes. 10 kommuner ble valgt ut til å delta i programmet i en treårsperiode fra høsten 1998. Både kommunene og frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner er tildelt midler.

På denne måten vil en få nyttige erfaringer som kan danne grunnlag for innsats og arbeid på mer permanent basis i andre kommuner. Erfaringene fra utviklingsarbeidet skal formidles videre via konferanser og rapporter. Arbeidet i kommunene følges opp av Norsk institutt for by- og regionforskning. I 2001 vil det bli valgt ut nye kommuner til å delta i programmet.

Gjennom programmet skal samordningen av den statlige innsatsen for barn og ungdom bli bedre.

Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet

I desember 1999 la Barne- og familiedepartementet fram St.meld. nr. 17

Oppvekstmiljøet til barn og unge skal forbedres.

(1999-2000) Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet. Bedre samordning og koordinering av det forebyggende arbeidet står sentralt i planen. Fem departementer samarbeider om planen, som skal gjennomføres over en periode på fem år (2000-2004).

Planen gir en samlet oversikt over hva regjeringen vil gjøre for å forebygge og bekjempe kriminelle handlinger og styrke oppvekstmiljøet for barn og ungdom. Planen omfatter tiltak innenfor seks hovedområder:

- Helhetlig forebyggende arbeid
- Innsats i skolen
- Innsats rettet mot fritid og nærmiljø
- Oppfølging av barn og ungdom med alvorlige atferdsproblemer
- Oppfølging av unge lovovertredere og kriminelle ungdomsgjenger
- Kunnskapsutvikling og forskning.

I 2001 er planen blitt fulgt opp blant annet ved at en arbeidsgruppe med representanter fra Barne- og familiedepartementet, Justisdepartementet og Kirke- og undervisningsdepartementet har utarbeidet en rapport med tiltak mot barne og ungdomskriminalitet.

Bekjempelse av vold og kriminalitet i skolen

Mange programmer og undervisningspakker som har som formål å bedre lærings- og oppvekstmiljøet tilbys skolene. En gruppe nedsatt av Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet har på et forskningsbasert grunnlag gått gjennom og vurdert en rekke av disse. I følge forskerne er skolebaserte, multisentrerte tiltaksmodeller meget lovende. Bredspektrede tiltak framstår generelt som langt mer effektive enn smale tiltak.

Rapporten Vurdering av program og tiltak for å redusere problematferd og utvikle sosial kompetanse, vil sammen med Handlingsplanen mot barne- og ungdomskriminalitet danne grunnlag for departementets videre strategi og tiltak overfor skolene.

Barnevern

Andelen barn og unge som er omfattet av barneverntiltak utgjør mellom to og tre prosent av befolkningen under 18 år. I mai leverte Befring-utvalget en omfattende vurdering av barneverntjenesten i Norge (NOU 2000:12 Barnevernet i Norge). Utvalget kom med en rekke forslag til endringer av barnevernloven og fornyelse av barnevernet. Utvalget har særlig lagt vekt på forebyggende virksomhet, barns rett til beskyttelse og hjelp og barns overordnede behov for gode oppvekstvilkår. Utvalgets tilrådinger blir fulgt opp i en egen stortingsmelding om barnevernet, sannsynligvis i løpet av 2001.

Forskning om barnevern og barnevernloven

I 1999 startet Norges forskningsråd "Velferdsprogrammet – samfunn, familie, oppvekst". I det nye programmet inngår et delprogram om barnevern (1997-2001), som følger opp et tidligere program om samme tema. Programmet fokuserer på følgende hovedområder:

- Verdier og normative forståelsesrammer for barnevernet.
- Barnevernets dilemma: hva er barnets beste?
- Problemskapende sammenhenger i barns og unges liv.

Målsettingen med forskningen er å undersøke hvilke tilsiktede og utilsiktede følger endringene som fulgte med den nye barnevernloven av 1993 har hatt. De fleste prosjektene knyttet til dette programmet ble avsluttet i år 2000. Det

som foreligger av forskningsresultater er omtalt i NOU 2000:12 Barnevernet i Norge.

Seksuelle overgrep mot barn

Iverksettingen av den norske planen for oppfølging av verdenskongressen i 1996 mot kommersiell seksuell utnytting av barn fortsatte.

Et revidert kapittel i straffeloven om seksualforbrytelser ble vedtatt av Stortinget og satt i verk i 2000. Blant annet ble aldersgrensene for seksualforbrytelser mot ungdom hevet. Både kjøp av seksuelle tjenester fra og kommersielle framstillinger i bilder med seksuelt innhold av personer under 18 år er nå straffbart. Den tidligere aldersgrensen var 16 år.

Sosial- og helsedepartementet vil i perioden 2000-2002 spesielt forbedre tilbudet om utredning, diagnostisering, behandling og støtte til seksuelt misbrukte barn og deres pårørende. Prosjektperioden til Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn er blitt forlenget med tre år, til 2002. I denne perioden vil det bli lagt vekt på at sentret, sammen med Statens Helsetilsyn, bidrar til å styrke kompetansen og tiltaksapparatet i regioner og fylker. I 2000 ble det bevilget 3 mill. kroner til prosjektet.

Barns rett til å kjenne sitt biologiske opphav

I Handlingsplan for menneskerettigheter ble det uttalt at regjeringen på ny vil vurdere om barn unnfanget ved kunstig inseminasjon bør få rett til å kjenne sitt biologiske opphav. Dette er et av spørsmålene som drøftes i forbindelse med den pågående evalueringen og endringen av lov om medisinsk bruk av bioteknologi av 5. august 1994 nr. 56.

Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger

Regjeringen har lagt fram en stortingsmelding om asyl- og flyktningpolitikken i Norge (St.meld. nr. 1 2000-2001). Når det gjelder enslige mindreårige vil regjeringen blant annet:

- prioritere behandlingen av asylsøknader fra enslige mindreårige
- styrke arbeidet med å finne foreldrene eller eventuelt andre omsorgspersoner med sikte på gjenforening i hjemlandet
- at overformynderiet i kommunene øker innsatsen for å rekruttere verger
- vurdere oppgavene til vergene og overformynderiet og vurdere om det bør innføres godtgjøring for verger
- styrke bemanningen og fagkompetansen til ansatte ved avdelinger for enslige mindreårige i mottak
- bedre tilsynet med enslige mindreårige i mottak
- utarbeide en instruks for tilsyn i mottak
- søke å avklare eventuelle hjelpebehov tidlig ved å tilby oppfølgingssamtaler og grundigere helseundersøkelse i det ordinære mottaket
- styrke det sosiale nettverket ved å oppfordre kommunene og de frivillige organisasjonene til å samarbeide med mottakene
- vurdere ulike modeller for å styrke rådgivningen til kommunene når det gjelder arbeidet med enslige mindreårige.

Regjeringen har gjennomgått de økonomiske og administrative sidene ved det særskilte tilskuddet til kommunene ved bosetting av enslige mindreårige. Regjeringen konkluderer med at kommuner som bosetter enslige mindreårige i dag i snitt får dekket utgiftene til dette arbeidet gjennom en kombinasjon av statlige tilskudd og statsrefusjon av utgifter til barneverntiltak gjennom fylkeskommunen.

Helseundersøkelser av enslige mindreårige flyktninger

I likhet med andre asylsøkere og flyktninger gjennomgår enslige mindreårige en såkalt førstegangsundersøkelse i løpet av den tiden de er i transittmottak. Ved denne undersøkelsen rettes oppmerksomheten særlig mot infeksjonsmedisin og psykososial helse. Det er viktig å kartlegge og følge opp flyktninger med psykiske problemer som følge av krigsopplevelser, tortur og lignende. Dersom det blir avdekket et hjelpebehov hos en asylsøker under denne undersøkelsen, skal vedkommende henvises til de ordinære helsetjenestene. For tiden arbeides det med nye retningslinjer for helsetjenestetilbudet til flyktninger og asylsøkere. (Mer informasjon i St.meld. nr. 17 (2000-2001) kapittel 8).

I hver helseregion finnes det psykososiale team finansiert av Sosial- og helsedepartementet. De psykososiale teamene er tilknyttet de fylkeskommunale spesialisthelsetjenestene i regionen. De har følgende oppgaver:

- Kompetanseheving overfor første- og annenlinjetjenestene gjennom konsultasjon, undervisning og veiledning
- Poliklinisk undersøkelse, behandling og annet psykososialt arbeid med traumatiserte flyktninger
- Systematisering av erfaringer, metodeutvikling og heving av egen kompetanse gjennom forskning og andre prosjekter.

I tillegg til dette er det satt i gang et prosjekt i Helsetilsynet som er finansiert av Sosial- og helsedepartementet som særlig går på helsetjeneste til mennesker med posttraumatisk stress. Dette prosjektet skal i første omgang utrede og komme med forslag til oppbygging av kompetanse og tjenester til denne gruppen både på nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå.

Barn med krigsopplevelser

Psykososialt team for flyktninger i Midt-Norge har utarbeidet selvhjelps-brosjyrer som er oversatt til 15 språk rettet mot personer som har opplevd krig og foreldre til barn som har opplevd krig.

Kvinner

Likestilling mellom menn og kvinner

Å hindre diskriminering på grunn av kjønn og å arbeide for likestilling mellom kvinner og menn, er en sentral del av menneskerettighetsarbeidet. FNs kvinnekonvensjon er et viktig internasjonalt redskap i arbeidet for å styrke kvinners menneskerettigheter. Konvensjonen forplikter partene til å gjennomføre konvensjonen på nasjonalt plan og å rapportere om gjennomføringen til CEDAW (Committee on the Elimination of Discrimination Against Women) hvert fjerde år. Norges femte rapport ble utarbeidet i 1999 og sendt til blant annet kvinneorganisasjonene for bidrag. Disse er tatt med i rapporten som ble oversendt FN i begynnelsen av 2000.

I 1999 ble det vedtatt en egen tilleggsprotokoll til kvinnekonvensjonen som inneholder en individuell klageadgang. Norge var blant de første land som signerte protokollen, og det tas sikte på snarlig ratifikasjon.

Arbeidet mot diskriminering og for likestilling er hjemlet i Lov om likestilling mellom kjønnene av 9. juni 1978. Denne hjemler også håndhevingsorganet Likestillingsombudet. Likestillingsloven er under revidering. I løpet av april 2001 vil regjeringen legge fram forslag til endringer i loven. Dersom endringene blir vedtatt, vil loven bli styrket som et virkemiddel for å fremme lik lønn for kvinner og menn for arbeid av lik verdi. Lovens virkeområde blir utvidet til

å omfatte seksuell trakassering. Prinsipper om objektiv skyld ved brudd på lovens bestemmelser blir innført, og tidligere rettspraksis med hensyn til delt bevisbyrde i saker som gjelder ansettelser og arbeidsforhold kodifiseres. Plikten til å arbeide for likestilling skjerpes, og utvides fra å gjelde offentlige myndigheter til også å omfatte private arbeidsgivere og arbeidslivets organisasjoner. Både offentlige myndigheter og private bedrifter pålegges å rapportere om tiltak for å fremme likestilling.

For å oppnå reell likestilling mellom kjønnene har regjeringen besluttet å arbeide mer med likestilling på alle politikkområder. Det er nedsatt et statssekretærutvalg for likestilling med deltagelse fra de mest sentrale departementene. En viktig oppgave for utvalget er å sørge for at likestillingshensynet ivaretas i regjeringens beslutningsgrunnlag. Barne- og familiedepartementet har innledet et pilotprosjekt hvor målet er at likestilling skal integreres systematisk i regjeringens plan- og budsjettarbeid.

Vold og seksuelle overgrep

Vold og seksuelle overgrep mot kvinner og jenter er alvorlige krenkelser av menneskeverdet og et vesentlig signal om manglende likestilling mellom kvinner og menn. Barne- og familiedepartementet yter årlig tilskudd til drift av kriesentre og incestsentre. Statstilskuddet dekker halvparten av driftsutgiftene til det enkelte tiltak.

Det er et mål å øke den generelle kompetansen om voldsofferarbeid. Barne- og familiedepartementet finansierer sammen med Sosial- og helsedepartementet og Justisdepartementet driften av Kompetansesenter for voldsofferarbeid.

Handel med kvinner og barn for seksuell utnytting utgjør en grov krenkelse av menneskeverdet. Barne- og familiedepartementet koordinerer en tverrdepartemental arbeidsgruppe som skal utarbeide en tiltaksplan mot handel med kvinner.

Tiltak mot kjønnslemlestelse av jenter

Kjønnslemlestelse strider mot grunnleggende menneskerettigheter som ikke-diskriminering, retten til privatliv og retten til helse. Det har vært straffbart i Norge i lang tid etter bestemmelser i straffeloven, legeloven og barneloven. I 1995 ble det vedtatt en egen lov mot kjønnslemlestelse av kvinner. Intensjonen med denne loven var dels å avklare enkelte tvilsspørsmål, dels å gi en klarere markering av norske myndigheters avstandstagen til kjønnslemlestelse av kvinner. Loven er lite kjent. Norsk personell er hverken trent til å møte problemet i forkant eller til å gi profesjonell hjelp til dem som er kjønnslemlestet. I oktober ga Statens helsetilsyn derfor ut Veileder for helsepersonell i Norge, om kvinnelig omskjæring. Hensikten med veilederen er å formidle kunnskap til helsepersonell slik at de har kompetanse og trygghet i møtet med en praksis som krever faglig innsikt så vel som følsomhet og forståelse. Det er også ønskelig at veilederen skal være med på å skape større åpenhet omkring spørsmålet om omskjæring av kvinner.

Regjeringen la i desember fram Handlingsplan mot kjønnslemlestelse. Handlingsplanen har følgende mål:

- Forebygge at jenter som bor i Norge kjønnslemlestes, ved blant annet å etablere samarbeid med organisasjoner og enkeltpersoner
- Hjelpere jenter som allerede er kjønnslemlestet
- Bidra til at kjønnslemlestelse av jenter opphører internasjonalt.

Kvinner helse

Som ledd i oppfølgingen av NOU 1999:13 Kvinner helse i Norge, er det satt i gang en rekke tiltak som angår menneskerettighetsspørsmål. Blant disse er:

- Tiltak for kvalitetssikring av behandlingsmetoder i et kjønnsperspektiv. Et pilotprosjekt er gjennomført i 2000. En rapport med anbefalinger vil foreligge innen første halvdel av 2001.
- Etablering av klausuler og kriterier som inkluderer kvinner i forskningsprosjekter. Det utarbeides retningslinjer som vil være ferdige våren 2001.
- Etablering av rutiner for statusrapportering om arbeidet med å ivareta kjønnsperspektiv og likestilling på Sosial- og helsedepartementets ansvarsområder. Departementet har utpekt særskilte satsingsområder i 2000.
- Etablering av et treårig prosjekt for å integrere kjønnsperspektivet i saksbehandling og plan- og budsjettarbeid på feltene helse og velferd. Et forprosjekt er avsluttet, og hovedprosjektet ble igangsatt 2000/2001.

Kartlegging og oppfølging av opplæringsbehov for innvandrerkvinner

Den første delen av denne kartleggingen er fulgt opp med ekstra midler i 2000 og 2001 til tilrettelagt undervisning for innvandrerkvinner i Oslo med særskilte behov. Kartleggingen inngår i et prosjekt i regi av FAFO-Forskningsstiftelsen.

Familieliv

Likestilling mellom foreldre med hensyn til offentlige overføringer

Selvstendig opptjeningsrett til fødsels- og adopsjonspenger for fedre ble innført fra 1. juli 2000. Mens fars rett til fødsels- og adopsjonspenger tidligere var avhengig av mors yrkesaktivitet før fødselen, er fars rett nå avhengig av hva mor gjør etter fødselen. Far har rett til fødsels- eller adopsjonspenger basert på eget opptjeningsgrunnlag når mor etter fødselen går ut i arbeid eller utdanning eller på grunn av sykdom eller skade er avhengig av hjelp til å ta seg av barnet. Det må med andre ord foreligge et omsorgsbehov for at fars rett skal bli utløst. Far har rett til fødsels- eller adopsjonspenger på eget opptjeningsgrunnlag i inntil 29 uker med 100 prosent lønnskompensasjon eller 39 uker med 80 prosent.

Tiltak mot tvangsekteskap

Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap ble lagt fram i desember 1998 og gjelder for tre år. Formålet med planen er å forebygge at ungdom utsettes for tvangsekteskap og å gi bedre hjelp til dem som utsettes for dette. Planen inneholder 40 tiltak hvor forebygging, informasjon, mekling, konfliktløsning og kompetansehevende tiltak står sentralt. Det er i løpet av året gitt midler til 11 prosjekter mot tvangsekteskap i regi av frivillige organisasjoner, kriesentre og NRK. Det er opprettet en informasjonstelefon om tvangsekteskap. Kontakttelefonen er i første omgang etablert som et treårig prosjekt, men behovet for en slik tjeneste vil vurderes jevnlig. Det er satt i gang forskning for å se på mulighetene for endringer i regelverket med tanke på å forebygge tvangsekteskap. Rapporten "Rettslig regulering av tvangsekteskap og bigami" ble lagt fram i september.

Lesbiske og homofile

En forskningsrapport fra Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) fra 1999 konkluderer blant annet med at lesbiske og homofile har dårligere psykisk helse enn befolkningen for øvrig. Det ble også funnet at mange unge homofile har problemer med selvaksept og selverkjennelse, og at cirka 25 prosent lesbiske og homofile i aldersgruppen

© Mimsy Møller/Samfoto

Lesbiske og homofile har dårligere psykisk helse enn befolkningen for øvrig. Det pågår et statlig arbeid for å bedre deres livskvalitet.

© Megapix/NIP

Kjønn, identitet og marginalisering er emnene i et spesielt kursopplegg beregnet på helsearbeidere.

16-24 år har forsøkt å begå selvmord. På bakgrunn av rapporten ba Stortinget regjeringen om å legge fram en melding vedrørende lesbiske og homofiles levkår og livskvalitet. Stortingsmeldingen ble lagt fram våren 2001. Målet er å belyse homofile og lesbiskess livssituasjon og levkår i et bredt perspektiv gjennom forskningsbasert kunnskap. Man ønsker også å vurdere og komme med forslag til tiltak for å bedre livskvaliteten til lesbiske og homofile. Som strakstiltak ble det i 2000 bevilget midler til sommerleir for unge lesbiske og homofile og til Homofiles Ungdomstelefons. Det ble også innvilget organisasjonsstøtte til ungdomsarbeide i regi av Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring (LLH).

Tiltak for å styrke tilbudet innenfor psykisk helsevern

Gjennom opptrappingsplanen for psykisk helse (1999-2006) vil det bli gitt midler til kompetansehevende tiltak innenfor det psykiske helsefeltet for å styrke kunnskapen om kjønnsidentitet og seksualitet, herunder homofili. Når tjenesteapparatet blir bedret både i kvalitet og kvantitet, regner regjeringen med at tilbudet til homofile og lesbiske i den ordinære helsetjenesten også blir styrket.

Innenfor opptrappingsplanen blir helsestasjonene og skolehelsetjenesten styrket med 800 årsverk. Dette vil kunne få betydning for det forebyggende helsearbeidet for denne målgruppen. I tillegg vil planen gi tilskudd til psykososiale tjenester, støttekontakter og kultur- og fritidstiltak for barn og unge under 18 år. Dette tilskuddet vil tilsvare 260 årsverk. Målgruppen er barn og unge som har, eller er særlig utsatte for, problemer av psykososial karakter.

Som et supplement til skolehelsetjenesten vil det dessuten gjennom Handlingsplan for forebygging av uønsket svangerskap og abort bli stimulert til å etablere helsestasjoner for ungdom. Primære arbeidsområder vil være samliv, seksualitet og prevensjon, men også ulike psykososiale problemer. I tilknytning til denne handlingsplanen blir det laget et informasjons- og rettledningsopplegg til småbarnsforeldre, helsestasjonspersonell og barnehagepersonell som tar for seg temaer som samliv, kropp og seksualitet, under dette også homofili. Det vil bli utarbeidet materiale om kjønnsidentitet og seksualitet for helse-, sosial- og pedagogisk personell, der temaet homofili inngår.

For å forebygge spiseforstyrrelser er det utarbeidet undervisningsmaterieell, "Om kultur, kropp og kommunikasjon", for ungdomsskolen og videregående opplæring. Det arbeides med en ressursbok for lærere til bruk i undervisningen om samliv, seksualitet og prevensjon, og et informasjons-skriv om samliv og seksualitet til ungdom og foreldre. I dette undervisnings-materialet blir det også satt fokus på seksualitet hos barn og unge og på deres psykiske og seksuelle helse.

Sosial- og helsedepartementet arbeider med et rundskriv til kommunene om psykososialt arbeid overfor barn og unge. Rundskrivet vil blant annet handle om kjønnsidentitet og seksualitet.

Høgskolen i Oslo har utviklet et kursopplegg over tre dager med temaet "Kjønn, identitet og marginalisering". Målgruppene er lærere, barneverns-pedagoger, leger, prester, psykologer, sosionomer og andre. Sosial- og helsedepartementet og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har bidratt med finansiering.

Handlingsplan mot selvmord, som ble avsluttet i 1999, ble 1. januar avløst av et treårig oppfølgingsprosjekt. Driften av det nasjonale kompetansesenteret Seksjon for selvmordsforskning og forebygging ved Universitetet i Oslo, og tre regionale ressursmiljøer knyttet til hver av de øvrige helseregionene, blir videreført. Oppfølgingsprosjektet tar sikte på å forebygge selvmord blant spesielt utsatte grupper, herunder lesbiske og homofile. Det vil bli satt fokus på denne gruppen gjennom å

- utforme konkrete forskningsprosjekter i samarbeid med aktuelle miljøer
- høyne kunnskapsnivået til helsepersonell og andre offentlig ansatte
- gi faglig hjelp til blant annet Landsforeningen for lesbiske og homofile.

Sosial- og helsedepartementet vil sikre at tiltakene blir konkretiserte og fulgt opp i løpet av planperioden.

Religions- og livssynsfrihet

Evaluering av KRL-faget

Evalueringen av KRL-faget (kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering) ble avsluttet høsten 2000. Evalueringen har vist at foreldre, elever og lærere gjennomgående er fornøyde med faget, men at det er store variasjoner i den lokale gjennomføringen både når det gjelder fagets innhold og praktiseringen av retten til avgrenset fritak. I en høring om evalueringsrapportene uttaler Foreldreutvalget for grunnskolen, lærerorganisasjonene og de aller fleste tros- og livssynsorganisasjoner at de i prinsippet ønsker å ha et felles kunnskapsfag på dette feltet. Et slikt fag vil samle elever fra ulike religiøse og livssynsmessige ståsteder på en felles arena for kunnskapsutvikling, dialog, respekt og toleranse. Regjeringen har i St. meld. nr. 32 (2000-2001) Evaluering av faget kristendomskunnskap med religions- og livssynsorientering lagt fram forslag med sikte på justering av KRL-faget, herunder tilrettelegging av informasjon om fagets innhold og om fritaksretten fra deler av undervisningen, og økt satsing på etterutdanning av lærere. Regjeringen foreslo også å endre fagets navn til Tro og livssyn, men fikk ikke flertall for dette i Stortinget.

Gjennomgang av forvaltningen av trossamfunnsloven og livssynssamfunnsloven med henblikk på å ivareta minoritetenes rettigheter

Arbeidsgruppen som har gjennomgått forvaltningen av trossamfunnsloven og livssynssamfunnsloven med henblikk på å ivareta minoritetsrettigheter, har framlagt sin rapport. Denne er sendt ut på høring med uttalefrist 1. mars 2001. Høringsuttalelsene gjennomgås nå av departementet.

Ytringsfrihet

Ytringsfrihetskommisjonen ble nedsatt i 1996 og overleverte sin utredning, NOU 1999:27 "Ytringsfrihet bør finne sted - forslag til ny Grunnlov § 100", i september 1999. I tillegg til å foreslå en ny grunnlovsbestemmelse om vern av ytringsfriheten, anbefalte kommisjonen en rekke lovendringer. Kommisjonen fokuserer også på ansvaret for å tilrettelegge de faktiske forutsetningene for utøvelse av ytringsfrihet. Justisdepartementet sendte utredningen på høring 12. november 1999 med høringsfrist 12. april 2000.

Fristen etter Grunnloven § 112 for å sette fram grunnlovsforslag for behandling i neste stortingsperiode, løp ut da Stortinget ble oppløst 28. september 2000. Derfor la regjeringen fram St.meld. nr. 42 (1999-2000) Om endring av Grunnloven § 100 1. september 2000. Stortingsmeldingen presenterer Ytringsfrihetskommisjonens eget grunnlovsforslag, og dessuten en rekke

© David Trood/BAW/Samfoto

En evaluering av kristendoms-, religions- og livssynsfaget ble sluttført i 2000.

alternativer til dette. Meldingens formål var å gi Stortingets representanter en mulighet til å vurdere forslagene og eventuelt å framsette alternative grunnlovsforslag. Det ble ikke gitt uttrykk for hvilket utkast som burde velges.

Alle utkastene i stortingsmeldingen ble framsatt for Stortinget som grunnlovsforslag 28. september 2000 av stortingsrepresentantene Skaug, Hagen, Steensnæs, Petersen, Halvorsen og Sponheim.

Regjeringen tar sikte på å fremme en ny stortingsmelding om ytringsfrihet i neste stortingsperiode. I meldingen vil regjeringen gjøre rede for sine vurderinger av problemstillingene Ytringsfrihetskommisjonens utredning reiser.

Voksenopplæring

Lovproposisjon om voksnes rett til grunnskole og videregående opplæring

Stortinget har vedtatt at voksne med behov for grunnskoleopplæring skal ha en individuell rett til slik opplæring. Retten vil tre i kraft fra skoleåret 2002/03. Opplæringen skal være tilpasset den enkeltes behov. Grunnskoleopplæring for voksne er kommunenes ansvar, men de kan også tilby slik opplæring gjennom studieforbund, fjernundervisningsinstitusjoner og andre. 37 kommuner fra hele landet har deltatt i et prosjekt for å kartlegge behovet for grunnskoleopplæring og utvikle undervisningsmodeller tilpasset voksne. Kartleggingen ble avsluttet høsten 2000. På dette grunnlag har kommunene utviklet undervisningsmodeller som utprøves og videreutvikles. Det ble bevilget 10 mill. kroner til prosjektet i 2000, og denne bevilgningen er videreført i 2001. Voksne har fra august 2000 også lovfestet rett til videregående opplæring. Retten gjelder personer født før 1978 som ikke har vært omfattet av Reform 94. Endringer i forskriften til Opplæringsloven gjelder fra 1. februar 2001. I 2000 ble det bevilget 20 mill. kroner over statsbudsjettet til utvikling av undervisningsmodeller i videregående opplæring som er fleksible og tilpasset voksne. Arbeidet videreføres i 2001 med 18 mill. kroner. Prosjekter som retter seg mot voksne med lese- og skrivevansker vil bli prioritert. Det vil også bli lagt vekt på prosjekter som bidrar til å motivere til deltakelse i arbeids- og samfunnsliv.

Kriminalitetsofrenes stilling

Prøveprosjektet "Kompetansesenteret for voldsofferarbeid" fortsetter ut 2002. Mandatet for prosjektet vil bli revidert på bakgrunn av erfaringer fra prøveprosjektperioden. Det tas fortsatt sikte på å ha fire årsverk ved senteret. Ordningen med voldsalarmer er nå gjort permanent. Handlingsplanen med tiltak mot vold mot kvinner i samliv trådte i kraft i 2000.

I september 2000 fremmet regjeringen forslag om endringer i reglene om besøksforbud, jf. Ot.prp. nr. 81 (2000-2001). Loven ble vedtatt i Stortinget våren 2001, jf. lov av 2. mars 2001 nr. 7. Brudd på besøksforbud kan nå medføre varetektsfengsling og bøter. For å styrke effekten av besøksforbudet, arbeides det med en ytterligere skjerping av reglene.

Biotechnologiske spørsmål

Lov om medisinsk bruk av bioteknologi

Sosial- og helsedepartementet arbeider med evalueringen av lov 5. august 1994 nr. 56 om medisinsk bruk av bioteknologi. Evalueringen vil bli fremmet i form av en odelstingsproposisjon.

Informasjon til pårørende ved arvelig alvorlig sykdom

Lovforslaget om legers adgang til på visse vilkår å oppsøke en pasients slektninger ved mistanke om alvorlig arvelig sykdom (Ot. prp. nr. 93 1998-99) er nå behandlet av Stortinget. Stortinget sluttet seg i all hovedsak til forslaget, og loven trådte i kraft fra 21. desember 2000. Departementet arbeider nå med forskrifter om hvilke sykdommer som kan gjøres gjenstand for oppsøkende genetisk veiledning.

Gentester ved arvelig kreft

Utrekningen om gentester ved arvelig kreft, NOU 1999:20, følges opp i arbeidet med evalueringen av bioteknologiloven og gjennom arbeidet med Nasjonal kreftplan. Utvidelsen av tilbudet om mammografiscreening til alle kvinner mellom 50 og 69 år, og det igangsatte screeningprosjektet for tykktarmskreft, vil føre til identifikasjon av flere tilfeller av arvelig kreft og påfølgende behov for genetisk veiledning og eventuell gentesting.

I NOU 1999:20 anbefalte utvalget en større grad av formalisering av utdannelsen av genetiske veiledere, og at utdanningsnivået burde ligge på hovedfagsnivå. Sosial- og helsedepartementet ga i desember Universitetet i Bergen klarsignal til å sette i gang et prøveprosjekt for slik utdanning. Prosjektet skal etableres som et hovedfag i helsefag, og vil vare til og med 2004. Prosjektet skal finansieres over Nasjonal kreftplan.

Det ble i 2000 bevilget 20 mill. kroner over Nasjonal kreftplan til etablering av kompetansesentra innen arvelig kreft ved alle landets regionsykehus. For 2001 er bevilgningen øket til 25 mill. kroner. Totalt skal det bevilges 100 mill. kroner til kompetansesentra innen genterapi i løpet av perioden 1999-2003.

Bruk av genetiske helseopplysninger

Utvalget som skulle utrede forsikringsselskapers innhenting, lagring og bruk av helseopplysninger avgav sin innstilling 4. juli 2000, i form av NOU 2000: 23. Innstillingen har vært på høring. Forsikringsselskapers innhenting, lagring og bruk av genetiske opplysninger er regulert i bioteknologiloven. Utvalgets forslag som gjelder denne type opplysninger vil bli vurdert som en del av evalueringen av bioteknologiloven.

Bruk av biologisk materiale fra mennesker og dyr

Forslaget om å forby kommersiell utnyttelse av humant biologisk materiale, herunder celler og vev fra aborterte fostre, ble fremmet for Stortinget 7. juli 2000 i Ot. prp. nr. 77 (1999-2000) om endringer i lov 9. februar 1973 nr. 6 om transplantasjon, sykehusobduksjon og avgivelse av lik m.m. Proposisjonen inneholder også forslag om et midlertidig forbud (fram til 1. januar 2003) mot overføring av levende biologisk materiale fra dyr til mennesker (xeno-transplantasjon).

NORGES INNSATS FOR
MENNESKERETTIGHETENE
INTERNASJONALT

INNLEDNING

Årsrapportens internasjonale del handler om Norges arbeid for menneskerettighetene internasjonalt. Selv om menneskerettighetene først og fremst er forpliktelser regjeringene har overfor sine egne innbyggere, innebærer de også et universelt ansvar.

Menneskerettighetene blir stadig viktigere i Norges internasjonale engasjement. Tradisjonelt er fremme av menneskerettighetene blitt sett på som adskilt fra utviklingssamarbeidet. I dag ser man at utviklingsarbeid i stor grad dreier seg om bistand til å realisere menneskerettigheter. Dette gjelder alle grupper av rettigheter, både sivile og politiske og sosiale, økonomiske og kulturelle.

Det internasjonale arbeidet for økt respekt for menneskerettighetene foregår på mange plan. Norge deltar i ulike multilaterale fora, hvor særlig FN er viktig som standardsetter og utøver på menneskerettighetsområdet. Menneskerettighetsarbeidet skjer i Generalforsamlingens 3. komité, i Menneskerettighetskommisjonen, i Kvinnekommisjonen og i de forskjellige forhandlingene i FN-regi som har som mål å styrke menneskerettighetsvernet. Norge har også gitt bidrag til FNs høykommissær for menneskerettigheter.

Gjennomgangen av Norges internasjonale menneskerettighetsengasjement følger Handlingsplanen for menneskerettigheter, men en egen del om norsk innsats i enkelte land kommer i tillegg.

SAMARBEID MED LIKESINNEDE LAND

I det internasjonale arbeidet for menneskerettigheter er samarbeidet med likesinnede land nødvendig for å få den nødvendige tyngde bak de tiltak man vil sette inn. Dette samarbeidet er ofte uformelt, grodd fram av en felles forståelse for menneskeverdet og menneskerettighetene. Alliansepartnere og samtalepartnere varierer avhengig av hvilke typer menneskerettigheter det dreier seg om. I denne forbindelse har særlig samarbeidet mellom de nordiske land vært framtrædende. Også andre europeiske land, i særlig grad Nederland, Tyskland og Storbritannia har i mange forbindelser vært nære samarbeidspartnere. I denne forbindelse bør det såkalte Lysøen-samarbeidet nevnes. Lysøen-nettverket, som har deltagelse fra tretten land, oppstod som et bilateralt samarbeid mellom Norge og Canada i 1998. Nettverket er en uformell og fleksibel mekanisme som skal identifisere mulige konkrete områder for kollektiv handling innenfor begrepet "human security" (menneskelig sikkerhet/frihet fra frykt). Nettverket ønsker å spille en katalytisk rolle ved å sette internasjonalt søkelys på aktuelle og kommende humanitære saksfelt. Medlemmer av nettverket er Norge, Canada, Sveits, Nederland, Irland, Hellas, Østerrike, Slovenia, Chile, Mali, Jordan, Thailand og Sør Afrika (observatør). Siden etableringen har Nettverket avholdt tre ministermøter.

FORHANDLINGSPROSESSER

Tilleggsprotokoll til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen om ikke-diskriminering

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens (EMK) artikkel 14 pålegger statene å sikre, uten diskriminering, utøvelsen av de rettighetene som er fastslått i konvensjonen. EMK verner ikke mot andre former for

diskriminering. Europarådet vedtok i juni 2000 en 12. protokoll til EMK, som på en generell måte utvider anvendelsesområdet for diskrimineringsforbudet.

Tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon

Arbeidet med å utarbeide en tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon ble påbegynt i 1994. Hensikten er at det skal opprettes en underkomité til Torturkomiteen, med videre undersøkelsesfullmakter enn det Torturkomiteen har. Det er meningen at underkomiteen skal ha fullmakt til å besøke medlemsstatene og inspisere fengsler og andre institusjoner der personer er berøvet sin frihet. Underkomiteen skal undersøke om tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling finner sted. Ordningen er ment å supplere det arbeidet Torturkomiteen gjør i dag.

Forhandlingene om tilleggsprotokollen har vært vanskelige. Spesielt har det vært problematisk at visse restriktive stater har ønsket at underkomiteen må innhente mottakerstatens samtykke før besøk kan gjennomføres og at mottakerstaten skal ha anledning til å utføre omfattende kontroll av den nærmere gjennomføringen av besøket. Arbeidsgruppen skulle ha gjennomført sin 9. sesjon høsten 2000. I lys av den manglende framdriften i forhandlingene, ble det besluttet å utsette forhandlingsrunden til februar 2001. En slik utsettelse vil gjøre det mulig for arbeidsgruppens formann å gjennomføre uformelle konsultasjoner som kan bidra til ny framdrift i forhandlingene.

Norge deltok i forhandlingene om protokoll om handel med mennesker, til FN-konvensjonen om grenseoverskridende organisert kriminalitet, som ble ferdigforhandlet høsten 2000. Se nærmere omtale av protokollen under Særskilte satsningsområder: Kvinner, i rapportens internasjonale del.

ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid

Norge ratifiserte ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid i desember 2000. Se nærmere omtale av konvensjonen under Særlige satsningsområder: Barn, i rapportens internasjonale del.

Valgfri protokoll til FNs barnekonvensjon om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi

Det forventes at Norge vil ratifisere denne protokollen i løpet av første kvartal 2001.

Valgfri protokoll til FNs barnekonvensjon om barn i væpnet konflikt

Norge deltok aktivt i utformingen av denne protokollen, og undertegnet den i juni 2000. Prosessen med de nødvendige lovendringer er i gang.

MULTILATERALE MEKANISMER OG KONTROLLORDNINGER

FNs menneskerettighetskommisjon

Et hovedinntrykk er at den 56. sesjonen av FNs menneskerettighetskommisjon utfoldet seg i relativt god atmosfære, med færre polariserende saker enn i foregående år. Dette reflekterer at utviklingen i det globale menneskerettighetsarbeidet er positiv, både i tematiske spørsmål og i viktige enkeltland som for eksempel Indonesia, Nigeria, Marokko og Iran, til tross for tilbakeslag i andre land.

Menneskerettighetsforsvarere

Fra norsk side var arbeidet for å få gjennomslag for en ny mekanisme for menneskerettighetsforsvarere en hovedprioritering foran sesjonen i 2000. Resultatet ble bedre enn hva man våget å håpe på. Strategien bygget på nært samarbeid med en kjernegruppe av land fra alle regioner (Sør-Afrika, Guatemala, Chile, Sri Lanka, Latvia) hvor Norge tidlig oppnådde enighet om at mandatet for den foreslåtte spesialrepresentanten burde utformes kort og generelt. Marokko ble en viktig støttespiller i lobbyarbeidet overfor land i Afrika og den tredje verden. Det ble lagt vekt på å få tidlige medforslagsstillerskap fra ikke-vestlige land for å unngå at dette ble sett som et tradisjonelt vestlig initiativ.

Tsjetsjenia

Før sesjonen startet var det enighet blant de vestlige land om at en eller annen form for behandling av menneskerettighetssituasjonen i Tsjetsjenia ville være viktig både ut fra situasjonens alvor og for Kommisjonens troverdighet. Høykommissær Mary Robinson avla under Kommisjonen et besøk til Moskva og Tsjetsjenia, men fikk ikke adgang til de områder hun ønsket. Hun avga en kritisk rapport til Kommisjonen. Denne ble skarpt tilbakevist av Russland. En egen debatt om rapporten, og de generelle landinnleggene, viste bred kritikk av situasjonen i Tsjetsjenia fra vestlige og sentraleuropeiske land, men også fra enkelte medlemmer av den islamske konferanse (OIC). Et krav i mange innlegg var at Russland måtte nedsette en uavhengig undersøkelseskommisjon med internasjonal bistand.

EU introduserte et resolusjonsforslag for å legge press på Russland for å få i gang konsultasjoner om en presidentuttalelse - som forutsetter konsensus. Russland var imidlertid ikke villig til å akseptere det minimum som EU mente var nødvendig, og det var til slutt ingen annen utvei enn å gå til votering. Tsjetsjenia-resolusjonen ble vedtatt med stemmetallene 24-7-19. Norge sto som medforslagsstiller sammen med alle vestlige land og mange sentraleuropeiske.

Landdebattene og -resolusjonene

Foruten Tsjetsjenia var debatten om landsituasjonene og behandlingene av landresolusjonene tradisjonell. Det ble vedtatt 16 resolusjoner om landsituasjoner, deriblant to Midtøsten-resolusjoner. I tillegg ble resolusjonen om Colombia vedtatt, mens resolusjonene om Haiti, Somalia og Kambodsja ble behandlet separat (rådgivningstjenester og teknisk samarbeid på menneskerettighetsområdet).

Kina foreslo også i år ikke-behandling av den amerikanske Kina-resolusjonen og vant avstemningen om dette. Kina opptrådte med stor selvtillit. I etterkant har USA antydnet at de vestlige land kanskje bør ta sikte på strategidrøftelser foran neste års menneskerettighetskommisjon for å drøfte menneskerettighetssituasjonen i landet og balansen mellom multilaterale og bilaterale tiltak overfor Kina. Presidentskapet i EU har gjort det klart at det vil være meget vanskelig - og heller ikke helt heldig - å forsøke å skape en felles vestlig front mot Kina, selv om man er enig om at utviklingen av menneskerettighetssituasjonen i landet har flere negative trekk.

Cuba satte som vanlig mye inn på å hindre at den tsjekkiske resolusjonen om menneskerettighetssituasjonen på Cuba ble vedtatt. Resolusjonen ble vedtatt med stemmetallene 21-18-14. Norge stemte for resolusjonen, men var ikke medforslagsstiller.

Under den 56. sesjon i FNs menneskerettighetskommisjon ble det lagt fram bred kritikk fra en rekke land om situasjonen i Tsjetsjenia.

Samleresolusjonen om menneskerettighetssituasjonen på Balkan omfattet også i 2000 Kroatia, selv om omtalen av Kroatia var langt kortere enn ved forrige sesjon. Situasjonen i Kosovo ble ikke gjenstand for egen resolusjonsbehandling, men inngår i samleresolusjonen. Inkluderingen ble kritisert av flere land med henvisning til at Kosovo ikke er et eget land, men en del av FRY. Resolusjonen ble vedtatt med stemmetallene 44-1-8.

Resolusjonen om Øst-Timor ble forhandlet fram av EU-formannskapet og Indonesia. Konsensusteksten står i sterk kontrast til den polariseringen man hadde om situasjonen på Øst-Timor under spesialsesjonen av Menneskerettighetskommisjonen i september.

Iran-resolusjonen ble vedtatt med liten margin til tross for relativ mild omtale. Dersom utviklingen i landet bedres, er dette en resolusjon som kan komme til å forsvinne. Det viktigste i år var å beholde spesialrapportøren inntil man vet mer om utviklingen av menneskerettighetssituasjonen i landet.

Irak-resolusjonen ble som vanlig vedtatt med stort flertall.

Resolusjonen om Sør-Libanon og Vest-Bekaa ble vedtatt med stemmetallene 51-1-1. Israel uttrykte et inderlig håp om at dette var det siste året en slik resolusjon blir framlagt.

Sudan-resolusjonen kom i år til avstemning (28-0-24). EUs resolusjonsforslag var gjenstand for flere forhandlingsrunder med Sudan med sikte på konsensus. Fra amerikanske side ba man imidlertid til sist om votering, noe som resulterte i en lang rekke avståelser, både fra Sudan selv, afrikanske land og land i den tredje verden. Resultatet ble en svekkelse av oppslutningen om mandatet til spesialrapportøren om Sudan, som USA støtter.

Permanent forum for urfolk

Resolusjonen som anbefaler ECOSOC å opprette et permanent forum for urfolk ble som ventet en vanskelig sak. Resolusjonen var den aller siste som ble vedtatt før Kommisjonens avslutning.

Hovedproblemene var knyttet til spørsmålet om hvordan urfolksrepresentantene skal utpekes og hvilken framtid underkommisjonens arbeidsgruppe for urfolk skal ha. Sistnevnte punkt viste seg å bli det vanskeligste. Flere land, med USA i spissen, ønsket en klar språkbruk om at arbeidsgruppen skal nedlegges så snart forumet er opprettet. Cuba og Nigeria tok til orde for at arbeidsgruppen ikke bør nedlegges. Man kom tilslutt fram til et etter norsk syn tilfredsstillende resultat, ved at det etter at et forum er etablert skal foretas en gjennomgang av alle mekanismer for urfolk for om mulig å unngå overlapping og dobbeltarbeid.

Etter en rekke avstemninger over endringsforslag ble resolusjonen tilslutt vedtatt.

Nye protokoller til barnekonvensjonen

Det ble vedtatt to nye protokoller til barnekonvensjonen, en om barnesoldater og en om salg av barn, barneprostitusjon m.m. Protokollene er et resultat av flere års behandling i egne arbeidsgrupper. Det pågikk helt til siste forhandlingsdag en diskusjon mellom USA (som ved siden av Somalia er det eneste land som ikke har undertegnet Barnekonvensjonen) og Frankrike om land utenfor selve hovedkonvensjonen kunne få adgang til å slutte seg til tilleggsprotokollene.

Menneskerettighetsmekanismene

Rapporten fra arbeidsgruppen vedrørende gjennomgangen av mekanismene var et skjørt kompromiss som man fryktet kunne få uheldige virkninger for Kommisjonens arbeid. Man ble imidlertid enig om en forståelse som innebar at de fleste anbefalinger i rapporten kunne implementeres allerede under samme sesjon.

Konflikten om gjennomgangen av mekanismene har vært en polariserende sak i Menneskerettighetskommisjonen i flere år. Disse mekanismene har utviklet seg på en nokså inkrementalistisk måte, og fra vestlig side har man lenge arbeidet for en gjennomgang og en reform. Den såkalte likesinnetgruppen i sør, LMG, som er et forum for de utviklingsland som har den klareste ideologiske tilnærmingen til menneskerettighetsspørsmål, har valgt å se dette som et forsøk på å effektivisere kampen for sivile og politiske rettigheter, og et virkemiddel for å reformere bort noen av de mekanismer som er kommet til etter forslag fra denne gruppen og som etter vestlige lands syn hører bedre hjemme i andre sammenhenger.

Det er for tidlig å vurdere om denne striden nå er bilagt, men Kommisjonen er gitt et pusterom.

De tematiske debatter og resolusjoner

Debattene rundt de tematiske resolusjonene var stort sett i tråd med tidligere år, både med hensyn til sivile og politiske rettigheter og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. En rekke resolusjoner endte opp med tekster stort sett i samsvar med tidligere år.

Det er fortsatt et problem at rapportene fra spesialrapportørene, hvor mange er av høy kvalitet, lett drukner i den generelle saksmengden. Rapportørene gir ofte sine orienteringer mens adressatene er opptatt med resolusjonsforhandlinger, og man får ikke den dialog og diskusjon som viktigheten av de enkelte mandater tilsier.

Forsøk på å introdusere nye elementer eller å la resolusjonene bedre reflektere aktuelle temaer, skapte umiddelbart lange og vanskelige diskusjoner. Et eksempel er referansen til såkalte æresdrap som ble søkt innført både i resolusjonen om summariske og vilkårlige henrettelser og i resolusjonen om vold mot kvinner. Henvisningene aktiviserte grupper av stater som tradisjonelt ikke har deltatt i konsultasjonene om disse tematiske resolusjonene, og henvisningene medførte at det var fare for at konsensus kunne bli brutt på disse punktene.

Arbeidet for retten til utvikling har forhåpentlig kommet inn i et mer konstruktivt spor etter at det nå er oppnådd enighet om formannskapet (Algerie) i den arbeidsgruppen under Kommisjonen som skal arbeide med saken. Arbeidsgruppen skal ha to møter før neste sesjon. Det ble opprinnelig tatt sikte på en prosedyreresolusjon, men resultatet ble en resolusjon som ligner på fjorårets, og som kunne vedtas med konsensus. Vestlige lands støtte til konseptet synes klart større enn før.

Demokratibegrepet spilte en større rolle på årets sesjon enn tidligere år. Hele tre resolusjoner om demokrati ble vedtatt: Romanias resolusjon om fremme og konsolidering av demokrati, Brasils resolusjon om demokrati og rasisme og Cubas resolusjon om fremme av retten til en demokratisk, rimelig og rettferdig verdensorden. Mange stater, særlig såkalte "nye demokratier" og utviklingsland, fokuserte i debatten særlig på demokratiutvikling som avgjørende for oppfyllelse av sivile og politiske rettigheter.

Vedtakelse av den cubanske resolusjon om demokratisk orden må betegnes som et nytt og negativt initiativ. Resolusjonen inneholder en rekke nye, uavklarte begreper og forsøk på å etablere nye, diffuse rettigheter. Avstemningen viste et klart nord-sør-mønster som reflekterer politiske mer enn menneskerettslige vurderinger.

Også vedtakelsen av resolusjonen om menneskerettigheter og medmenneskelig ansvar må anses som et skritt i feil retning. Resolusjonen, som ble framlagt av Malaysia, omhandler det ansvar enkeltmennesket har i henhold til menneskerettighetskonvensjoner, en grunntanke som ble avvist fra alle vestlige land, som frykter at dette vil bli brukt som grunnlag for innskrenkninger i enkeltpersoners rettigheter og friheter. Resolusjonen ble vedtatt med én stemmes overvekt.

Av nyvinninger under årets sesjon er Australias resolusjon om menneskerettigheter og "good governance", som kan bli nyttig for videreutviklingen av Høykommissærens samarbeid med blant annet UNDP. Hovedutfordringen under forhandlingene var å finne en formulering som ikke gjorde en spesiell oppskrift på "good governance" til forutsetning for utviklingssamarbeid, og som både giverland og mottakerland kan akseptere.

Vedrørende nye mekanismer opprettet Kommisjonen foruten spesialrepresentanten for menneskerettighetsforsvarere også en spesialrapportør for retten til bolig, etter sterkt påtrykk fra Tyskland, og en spesialrapportør om retten til mat. Dette var et cubansk initiativ, hvor Norge valgte å stå som medforslagsstiller. Selv om begge mandater er relevante tilskudd til Menneskerettighetskommisjonens mekanismer, bidrar de også til å øke gapet mellom Kommisjonens ambisjonivå og Høykommissærens ressurser til å betjene og støtte de enkelte tilsynsmekanismer.

Enkelte andre eksempler på samarbeid på tvers av gruppene bør nevnes. Dette gjelder for eksempel Canada og Cubas samarbeid om straffrihetsresolusjonen, hvilket medførte at man i år kun framla én resolusjon om temaet, en resolusjon som omfattet straffrihet for overtreidere av sivile og politiske rettigheter så vel som økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Videre la Tyskland og India fram resolusjonen om rådgivningstjenester og faglig samarbeid. Denne resolusjonen innebærer også en sammenslåing av to av fjorårets konkurrerende resolusjoner. En slik framgangsmåte må ansees hensiktsmessig ikke bare med hensyn til substans og fra et konsensus synspunkt, men også med tanke på det store antall resolusjoner Kommisjonen nå behandler.

Kommisjonen viet en halv dag i plenum til temaet "Fattigdom og menneskerettigheter". Et panel bestående av Høykommissæren for menneskerettigheter, Generalsekretæren for UNCTAD, representanter for Habitat, UNDP og UNICEF samt en rekke eksperter innledet. Det var god oppslutning blant medlemslandene, og det kunne registeres en mer nyansert holdning til begrepet "rettighetsbasert utvikling" fra utviklingslandene enn tidligere.

Polarisering eller samarbeid

Fjorårets innflytelsesrike samling av de mest restriktive land i gruppen av likesinnede land (LMG) gjorde seg knapt gjeldende. Den positive erfaring en hadde fra samarbeidet på tvers av regioner om gjennomgang av mekanismene ble videreført. Den brede støtten bak resolusjonen om menneskerettighetsforsvarere og Romanias demokrati resolusjon er de klareste eksempler på dette. Pakistan - som fortsatt er en "hardliner" i flere spørsmål,

må krediteres en meget positiv holdning til vårt initiativ om menneskerettsforsvarere. I tillegg er samarbeidet om enkeltresolusjoner med mer moderate land som Chile og i år også India økt. Denne utviklingen har bekreftet betydningen av å konsultere bredere i en tidlig fase av resolusjonforhandlingene. En samarbeidsmodell basert på etablering av kjernegrupper på tvers av regioner, som man har anvendt med gode resultater også i andre sammenhenger (jfr. bl.a. minekonvensjonen) vil kunne være viktigere enn å sikre bred støtte i vestgruppen først.

Det vedtas fortsatt enkeltresolusjoner der nord-sør motsetningen er klar, for eksempel resolusjonene om giftig avfall, om utenlandsgjeld og strukturtilpasning, og om en demokratisk, rimelig og rettferdig verdensorden. Det vil være urealistisk å tro at man kan fjerne nord-sør-motsetninger helt fra Menneskerettighetskommisjonen.

Retningslinjer for NGOer

Etter fjorårets debatt om NGOenes deltakelse, var en kommet til enighet om endrede retningslinjer for NGOer. Blant annet fikk NGOer som talte som gruppe mer tid og mulighet til å komme tidligere på dagsordenen enn enkelt-NGOer. Fjorårets kritikk syntes også å ha ført til en gjennomgang innen NGO-miljøet selv. Det er fremdeles svært mange NGOer som ønsker å ta ordet, noe som bidrar til at det fremdeles avholdes hyppige kveldsmøter og av og til nattemøter. Fra norsk side har en støttet en viss reform samtidig som man legger stor vekt på NGOenes deltakelse i Kommisjonen.

Norske målsettinger og resultater

De norske prioriteringene med hensyn til menneskerettsforsvarere og et permanent forum for urfolk ga positive resultater. I tillegg var det en overordnet prioritering for den norske delegasjonen under sesjonen å tilstrebe en helhetlig tilnærming til alle menneskerettigheter, å arbeide for å gjøre respekt for menneskerettighetene til et bredere anliggende i og utenfor FN, samt særlig å fremme respekten for menneskerettighetene i land hvor alvorlige og vedvarende brudd finner sted.

Også på dette område må vi si oss rimelig fornøyd med utfallet av sesjonen. De tradisjonelle skillelinjene mellom nord og sør i menneskerettighetsspørsmål, hvor nord oppfattes som ensidig opptatt av sivile og politiske rettigheter, mens sør er opptatt av de økonomisk og sosiale, er erstattet av mer helhetlige tilnærminger. Innen utviklingslandskretsen er det mange nye demokratier som betoner respekten for demokrati og sivile og politiske rettigheter, mens det blant industrilandene er langt flere enn Norge som legger vekt på økonomiske og sosiale rettigheter og retten til utvikling.

Norge arbeidet for en mer presis og korrekt folkerettslig språkbruk i en rekke resolusjonsforhandlinger, både for landresolusjoner og mer tematiske spørsmål. Norges anstrengelser for å få mer presis folkerettslig terminologi inn i resolusjonstekstene, (blant annet at menneskerettighetsbrudd bare kan foretas av stater) møtte generelt motbør. Målet var å unngå skrivinger der det kan framgå at andre enn stater kan bryte menneskerettighetene.

Asbjørn Eide ble gjenvalgt til underkommisjonen med et meget klart stemmetall, noe som bekrefter den respekt han nyter i miljøet.

Thorbjørn Jagland besøkte som første norske utenriksminister Menneskerettighetskommisjonen og holdt det norske hovedinnlegget. Stadig flere utenriksministre og/eller andre ministre holder sine lands hovedinnlegg i

Kommisjonen. Tendensen er at Kommisjonen styrkes som det sentrale forum for å føre det globale menneskerettighetsarbeidet videre.

FNs høykommissær for menneskerettigheter

Arbeidet til Høykommissæren for menneskerettigheters kontor blir delvis finansiert over FNs regulære budsjett, og delvis gjennom frivillige bidrag. Høykommissæren har hatt en stadig utvidelse av sitt mandat. Med Generalsekretærens reform av FN-systemet i 1997, ble Høykommissærens kontor tiltenkt en økende rolle for å integrere menneskerettigheter i FN-systemet. Det større mandatet er ikke blitt fulgt opp med tilskudd gjennom det regulære budsjettet, og over halvparten av midlene må nå komme fra frivillige bidrag. I 2000 bidro Norge med cirka 2,3 mill. USD og var på syvendeplass blant alle bidragsytere. Støtten gikk blant annet til feltoperasjoner i Colombia, Great Lakes-området, Kambodsja, Sierra Leone og Somalia. Videre er det gitt støtte til FNs frivillige fond for støtte til ofre for tortur og til temaer som urfolk, menneskehandel, kvinners rettigheter, hiv/aids og minoriteter, og ikke minst til forberedelsene til Verdenskonferansen mot rasisme i Durban, Sør-Afrika i august/september 2001.

Overvåkingsorganene

Mens FNs menneskerettighetskomité avgjorde to individklagesaker mot Norge i 1999, kom ingen nye saker til avgjørelse i 2000. FNs komité for barnekonvensjonen gjennomgikk i 2000 Norges etterlevelse av landets forpliktelser som part til konvensjonen. En rekke forslag til tiltak for å følge opp anbefalingene fra komiteen er ute til høring. Dette gjelder blant annet spørsmålet om utøvelse av religionsfrihet i forhold til KRL-faget i grunnskolen, barns rett til å bli hørt i barnefordelingssaker, samt en styrket innarbeidelse av Barnekonvensjonen i norsk lovverk.

Europarådet

Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg avsier hvert år en rekke dommer mot medlemsland som ikke har overholdt menneskerettighetene slik de er nedfelt i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK). Domstolen har med sine 41 faste dommere styrket kapasiteten til å behandle det sterkt økende antall klagesaker. Det er imidlertid et stort etterslep av ubehandlede saker, noe som vil være en stor utfordring i kommende år. Norske myndigheter har sammen med de andre nordiske land tatt til orde for en styrking av Den europeiske menneskerettighetsdomstolens budsjett for å redusere dette etterslepet og for å sette Domstolen i stand til å behandle den sterkt økende mengden nye klager. Det vedtatte tilleggsbudsjettet for 2001 skal dekkes gjennom frivillige bidrag.

I 2000 var det 50 år siden EMK ble undertegnet, og jubileet ble blant annet markert med en Ministerkonferanse i Roma, der justisministeren deltok. På konferansen tok Norge blant annet til orde for at man bør vurdere hva som kan gjøres med domstolssituasjonen, også dersom løsningene man kommer fram til forutsetter en reform av konvensjonen, for eksempel ved å innføre en "silingsmekanisme".

I de senere år er EMK og Domstolen blitt supplert av flere nye kontrollmekanismer. Europarådets torturkomité (CPT) har uinnskrenket tilgang til fengsler, psykiatriske klinikker og andre frihetsberøvende institusjoner i alle medlemsland. Ekspertkomiteen mot rasisme, intoleranse og fremmedfrykt

MOZAMBIQUE © GV Press

Norge har bidratt til FNs arbeid blant annet for bekjempelse av hiv/aids.

(ECRI) og Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter er andre viktige instrumenter.

Europarådets kommissær for menneskerettigheter, som tiltrådte i 1999, supplerer på ikke-rettslig grunnlag det arbeidet Domstolen utfører, blant annet ved å gi råd og informasjon om menneskerettigheter. Gjennom sitt engasjement i forbindelse med Tsjetsjenia-konflikten har kommissæren vist seg som et verdifullt tilskudd.

Europarådet har en unik faglig kompetanse når det gjelder det langsiktige arbeidet for å skape stabile demokratiske institusjoner, minimumsstandarder og rettslige instrumenter. Europarådets demokratibyggende aktiviteter utfyller arbeidet som utføres av andre internasjonale organisasjoner, særlig OSSE, EU og FN. Samarbeidet med disse organisasjonene ble ytterligere styrket i 2000.

Europarådets ministerkomité har etablert en egen politisk mekanisme for å overvåke at medlemslandene overholder sine forpliktelser når det gjelder demokrati, menneskerettigheter og rettsstatsprinsipper. Det nordiske samarbeidet i forbindelse med arbeidet i overvåkingsmekanismen er videreført i 2000 gjennom samrådsmøter før møtene i Komiteen av faste representanter. De nordiske landene har også holdt felles innlegg. Temaene for møtene i overvåkingsmekanismen i 2000 var dødsstraff, politi og sikkerhetsstyrker. Norge ga også i 2000 en rekke frivillige bidrag til tiltak for menneskerettighetene i Europarådets regi. Europarådets prosjekter i Sørøst-Europa for bekjempelse av korrupsjon og kriminalitet, for styrking av lokaldemokratiet, for oppbygging av media og utvikling av institusjoner for beskyttelse av menneskerettigheter er eksempler på prosjekter som er blitt støttet. Utdanningsprosjekter, kulturprosjekter og sosialprosjekter har også mottatt støtte. Dessuten er det gitt støtte til et menneskerettighetskontor i Tsjetsjenia.

I 2000 avsa Den europeiske menneskerettighetsdomstol én dom i en individklagesak rettet mot Norge. Bakgrunnen var en artikkelserie i Bergens Tidende med negativ omtale av praksisen til en plastisk kirurg. Høyesterett idømte kirurgen erstatning. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen kom til at Norge hadde krenket EMK artikkel 10 om ytringsfrihet. Dommen er tilgjengelig på Den europeiske menneskerettighetsdomstolens hjemmeside (www.echr.coe.int).

OSSE

Østerrike, som i 2000 overtok det årlige OSSE-formannskapet fra Norge, har sett det som en prioritert oppgave å videreføre organisasjonens vektlegging av den menneskelige dimensjon. Norge har som medlem av OSSEs ledertroika i 2000 vært en sentral konsultasjonspartner for formannskapet. Gjennom blant annet troikalandenes utenriksministermøter har Norge arbeidet aktivt for å videreføre OSSEs arbeid for å styrke deltakerstatenes forpliktelser til å respektere menneskerettigheter og grunnleggende friheter, til å skape demokratiske institusjoner og utvikle rettsstatsprinsipper. Til sammen utgjør dette OSSEs menneskelige dimensjon og forpliktelsene gjelder likt for alle deltakende stater. Det er et grunnleggende prinsipp at forpliktelsene innen den menneskelige dimensjon ikke er å anse som et indre anliggende for medlemslandene. OSSE bistår stater som tidligere hadde totalitære regimer til å omstille seg til OSSEs verdifelleskap.

Det legges også stor vekt på vern av minoriteter. På dette felt spiller Høykommissæren for nasjonale minoriteter (HCNM) en hovedrolle. Norge

bidro i 2000 med både personellressurser til HCNMs stab og økonomisk støtte til flere prosjekter i Høykommissærens regi som språkopplæring til minoriteter og språkløvgivning.

Både i de ukentlige møtene i Det faste råd og i andre OSSE-fora, fulgte Norge opp sitt engasjement fra formannskapsåret ved å påpeke alvorlige brudd på forpliktelsene innen den menneskelig dimensjon. I Det faste råd står OSSE-delegasjonene i Wien i løpende dialog om oppfølgingen. Denne dialogen er i stor grad basert på OSSE-sendelagenes og institusjonenes engasjement og rapportering. Samspillet mellom sendelagene og OSSE-institusjonene Kontoret for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter (ODIHR), Høykommissæren for nasjonale minoriteter (HCNM) og Representanten for frie media (RFM) er likeledes økende.

Norge videreførte sin årlige støtte på 2,5 mill. kroner til ODIHR og dets prosjekterrelaterte virksomhet - hovedsaklig rettet mot medlemsland i Sentral-Asia og Kaukasus-regionen. En uavhengig evaluering av ODIHRs prosjekter i Sentral-Asia mottok også økonomisk støtte fra Norge. I formannskapsåret tok Norge initiativet til menneskerettighetsopplæring av sendelagskandidater fra Sentral-Asia. Formålet var å få flere sentralasiatere inn i OSSE-strukturene. Opplæring til en kostnad på over 1 mill. kroner ble gjennomført i 2000. Flere land har signalisert interesse for å videreføre konseptet.

Bistand til gjennomføring av frie valg utgjør en stadig viktigere del av ODIHRs virksomhet. Norge deltok med observatører på de fleste av de 18 valg ODIHR overvåket i 2000. Sekondering av valgobservatører til ODIHR er et viktig praktisk bidrag for å påse at landene overholder medlemsforpliktelsene. Gjennom aktiv deltakelse i valgobservasjon øker også den norske ressursbasen med erfaring innenfor OSSEs arbeid og kjennskap til forholdene i medlemslandene.

Norge satte i under sitt formannskap spesielt lys på likestillingsspørsmål, og flere konkrete tiltak ble gjennomført. Under toppmøtet i Istanbul i november i 1999 ble det, ikke minst som følge av norsk påtrykk, vedtatt å utarbeide en handlingsplan for likestillingsspørsmål innen OSSE. I juni 2000 vedtok Det faste råd OSSEs likestillingsplan. Likestillingsarbeidet ble også videreført gjennom blant annet prosjektvirksomhet i ODIHRs likestillingsavdeling, som mottok aktiv norsk støtte.

Arbeidet som utføres av Helsingforskomiteene for å fremme og respektere menneskerettigheter tillegges stor vekt fra norsk side. Det gjelder også aktiviteten til den internasjonale Helsingforsføderasjonen. Norge videreførte støtten til dette arbeidet med over 3 mill. kroner i 2000.

Under det norske formannskapet ble arbeidet med spørsmål vedrørende rom (sigøynere) styrket. HCNM har her vært sentral, men Norge prioriterer bred deltakelse i dette arbeidet. Blant annet mottok både norske frivillige organisasjoner og representanter fra roma-folkets interesseorganisasjoner støtte for å kunne delta på det femte implementeringsmøtet innen den menneskelige dimensjon. Det fant sted i oktober i Warszawa. Den forverrede økonomiske situasjonen for roma fikk en framtrædende plass på møtet.

OSSEs representant for frie media er en forholdsvis ny institusjon. Aktiviteten har i 2000 konsentrert seg om strukturell sensur, tendenser til hatefull tale, injurielovgivning og dennes innflytelse på frie medier og beskyttelse av journalister i konfliktområder. Norge har gitt økonomisk støtte til prosjekter i regi av medierepresentanten.

Østersjørådet

Østersjørådet ble opprettet i 1992 og Russland, de baltiske land, Polen, Tyskland og alle de nordiske land er medlemmer av rådet. Samarbeidet i Østersjørådet omfatter en rekke emner og temaer. Demokratiutvikling er et av de mest sentrale.

I 1994 ble det opprettet en stilling som "Østersjørådets kommissær for demokratiske institusjoner og menneskerettigheter, herunder etniske minoriteters rettigheter". Kommissæren har sitt sete i København. Menneskerettighetskommissæren har i årenes løp lagt fram en rekke rapporter om demokratiutvikling og menneskerettighetsspørsmål i Østersjørådets medlemsland. Hvert år behandler kommissæren og hans stab cirka 200 henvendelser og klager fra individer og grupper.

Norge hadde formannskapet i Østersjørådet i 1999-2000. Formannskapet ble avsluttet med et rådsmøte for utenriksministrene i Bergen i juni, hvor det blant annet ble uttrykt anerkjennelse for kommissærens arbeide.

I lys av de store forandringene som har skjedd i regionen i løpet av 90-tallet, vedtok rådet et nytt mandat for kommissæren. Ifølge det nye mandatet er kommissæren "et redskap for å fremme og styrke den demokratiske utvikling i medlemslandene, grunnlagt på respekt for menneskerettighetene". Kommissæren lar seg rettlede av målene, prinsippene og bestemmelsene i FN-pakten, og av Europarådets, OSSEs og andre internasjonale organisasjoners standarder.

Samtidig som mandatet ble endret i retning av sterkere vekt på demokratibygging, ble en ny kommissær innsatt. Juristen Ole Jespersen, som hadde sittet i stillingen siden den ble opprettet, ble etterfulgt av Helle Degn fra Danmark. Degn, som er tidligere politiker, har omfattende nasjonal og internasjonal erfaring, blant annet som president for OSSEs parlamentarikerforsamling. Kommissær Degn legger vekt på bygging av demokratisk kultur og vil bidra til god lovgivingspraksis i medlemslandene. Kampen mot organisert kriminalitet, menneskehandel og korrupsjon er også prioriterte områder, fordi disse problemene truer utviklingen av stabile demokratier og legitime styresett.

Barentssamarbeidet

Barentssamarbeidet ble etablert i 1993 som et forpliktende politisk samarbeid mellom de nordiske landene og Russland. Et hovedmål med samarbeidet er å bidra til å styrke demokratiet og trygge rettsstaten i den russiske delen av Barentsregionen. De politiske hensiktserklæringene konkretiseres gjennom et mangfoldig prosjektsamarbeid på tvers av landegrensene i regionen. På russisk hører man nå stadig oftere begrepet "Barentsgenerasjonen". Dette dreier seg om de hundretalls unge russere som i løpet av de 5-6 siste årene gjennom studier og arbeid i nordiske land har fått innblikk i hvordan et demokratisk samfunn organiserer seg og tar fatt på sine utfordringer, og som bringer disse erfaringene med inn i sin russiske hverdag.

Andre regionale mekanismer

Asia er den eneste verdensdelen hvor det ikke eksisterer en regional menneskerettighetsmekanisme. Norge bidro økonomisk med støtte til en uavhengig arbeidsgruppe innenfor ASEAN som arbeider for opprettelsen av en regional mekanisme for menneskerettigheter i Asia.

Internasjonalt urfolksarbeid

FNs verdenskonferanse om menneskerettigheter foreslo i 1993 opprettelse av et permanent forum for urfolk. Dette målet ble nådd ved at FNs generalforsamling høsten 2000 vedtok opprettelsen av et slikt forum. Forumet, som består av 16 uavhengige eksperter på urfolksspørsmål, åtte nominert av FNs medlemsstater og åtte utpekt av ECOSOCs formenn etter konsultasjoner med urfolksgrupper og -organisasjoner, har fått et bredt mandat som foruten menneskerettighetsspørsmål også skal omfatte økonomiske, sosiale og kulturelle spørsmål samt spørsmål som knytter seg mer spesifikt til retten til utvikling. Forumet organiseres direkte under ECOSOC, og ventes etablert i løpet av 2002.

Arbeidet med å utarbeide en erklæring om urfolks rettigheter går videre innen rammen av FNs menneskerettighetskommisjon. På møtet til arbeidsgruppen som har fått ansvar for å utarbeide et endelig forslag til erklæring kunne man merke en viss framgang. På grunn av uenighet om deler av innholdet i instruksene til den norske delegasjonen til dette møtet, fant Sametinget det ikke mulig å delta som medlem av den norske delegasjonen.

BALKAN © Knudsen Fotoenter

FNs generalforsamling vedtok høsten 2000 å opprette et permanent forum for urfolk. Forumets mandat omfatter blant annet retten til utvikling.

AKTØRER I DET INTERNASJONALE MENNESKERETTIGHETSARBEIDET

NORDEM

Norsk ressursbank for demokrati og menneskerettigheter (NORDEM) ble opprettet i 1993 ved Institutt for menneskerettigheter med midler fra Utenriksdepartementet. Formålet er å besvare internasjonale henvendelser om ekspertbistand. Oppdragene til NORDEM kommer via Utenriksdepartementet og skal være ferdigdefinert på forhånd. Finansieringen skjer gjennom Utenriksdepartementet, som i 2000 bidro med over 9 mill. kroner til ulike prosjekter. I år 2000 gjennomførte NORDEM 43 oppdrag i 21 land. Gjennom disse prosjektene var 148 personer på oppdrag. Oppdragene omfattet blant annet valgobservasjon og valgmedarbeidere ved valgene i Etiopia, Armenia, Georgia, Guatemala, Kroatia, Makedonia, Mosambik, Nigeria, Russland, Ukraina og Usbekistan og observasjon av kandidatregistrering foran valgene i Etiopia. Videre ble det gitt støtte til utsendelse av norske deltakere i observatørstyrken på Øst-Timor og til diverse OSSE-sendelag, samt til Haag-tribunalet for det tidligere Jugoslavia. Langt det meste av NORDEMs aktivitet er rettet mot valgobservasjon og valgveiledning. Valgbistanden håndteres av en beredskapsstyrke i et samarbeid mellom Institutt for menneskerettigheter og Flyktningerådet.

I handlingsplanen for menneskerettigheter (St.meld. nr. 21 (1999-2000)) står det at "Regjeringen vil styrke og utvide NORDEM. Regjeringen legger stor vekt på behovet for profesjonalisering, effektivisering og institusjonalisering av denne typen oppdrag. Samtidig ser vi at etterspørselen etter NORDEMs tjenester allerede nå er større enn leveringsmuligheten og at etterspørselen vil øke i tiden framover gjennom økt vektlegging av menneskerettigheter i utviklingsarbeidet, utvidelse av menneskerettighetsdialogene og styrking av de multilaterale mekanismene som framgår av andre deler av handlingsplanen. Regjeringen vil i samarbeid med NORDEM iverksette en ekstern evaluering for å finne fram til hvordan styrkingen og utvidelsen best kan skje." Denne evalueringen har ikke funnet sted ennå.

Menneskerettighetsfondet

Det norske menneskerettighetsfondet yter støtte til lokale, regionale og/eller nasjonale frivillige organisasjoners prosjekter i land utenfor Europa og Nord-Amerika. Støtten gis normalt til prosjekter som faller utenfor andre norske støtteordninger og ofte til prosjekter med et høyt "risiko"-element.

Menneskerettighetsfondet eies av Institutt for menneskerettigheter, Kirkens Nødhjelp, Landsorganisasjonen i Norge, Norsk Folkehjelp, Mellomkirkelig Råd for Den norske kirke, Norges Røde Kors, Redd Barna og Amnesty International. Sistnevnte ble fullt medlem i styret fra og med 2001, og har tidligere hatt observatørstatus i fondets styre. Utenriksdepartementet bidrar normalt med 2/3 av fondets midler, og deltar som observatør ved fondets styremøter. For 2000 var UD's bidrag 3,2 mill. kroner og eierorganisasjonenes tilskudd utgjorde om lag 1,6 mill. kroner. I tillegg fikk fondet overført 1 mill. kroner fra Utenriksdepartementet spesielt øremerket til menneskerettighetstiltak i Nigeria.

Støtten går i hovedsak til opplysnings- og undervisningstiltak på menneskerettighetsområdet, og supplerer medlemsorganisasjonenes eget arbeid.

Regjeringens handlingsplan for menneskerettigheter indikerer en mulighet for å styrke fondet gjennom deltakelse også fra norsk næringsliv. Etter konsultasjoner med fondet og NHO synes det imidlertid ikke hensiktsmessig med et formalisert medlemskap i fondet fra næringslivets side. Et samarbeid mellom fondet og bedrifter i enkelte land på ad hoc-basis vil kunne være aktuelt. Det vises for øvrig til avsnittet om næringsliv og menneskerettigheter.

Stiftelsen Menneskerettighetshuset

Stiftelsen Menneskerettighetshuset har som formål å bidra til å øke respekten for menneskerettighetene i Norge og internasjonalt. Det viktigste virkemidlet er å samle sterke og anerkjente lokale menneskerettighetsorganisasjoner under samme tak for å etablere en ny og permanent institusjon, som igjen vil kunne styrke det sivile samfunn og være et ankerfeste for menneskerettighetsarbeidet i landet.

Det finnes i dag menneskerettighetshus i Bergen, Moskva, Oslo, Sarajevo og Warszawa, i tillegg til et menneskerettighetssenter i Tirana. Det arbeides med mulige planer om opprettelse av menneskerettighetshus i Albania, Kenya og Tyrkia. Ved etablering av nye menneskerettighetshus vil Stiftelsen Menneskerettighetshuset være initiativtaker, fødselshjelper og rådgiver i oppstartingsfasen. Stiftelsen utvikler også et nettverk mellom menneskerettighetshusene, særlig for å fremme informasjonsutveksling og kompetansebygging.

Stiftelsen mottar økonomiske bidrag fra Utenriksdepartementet og fra norske privatpersoner for etablering av nye Menneskerettighetshus internasjonalt.

Støtte til frivillige organisasjoner

Frivillige organisasjoner som jobber med menneskerettigheter er viktige samarbeidspartnere for myndighetene. Styrking av det sivile samfunn er viktig for å avdekke brudd på menneskerettighetene, spre informasjon og påvirke myndighetene. Selvstendige og aktive frivillige organisasjoner vil bidra til økt respekt for menneskerettighetene, både i Norge og i andre land. Norske menneskerettighetsorganisasjoner gir innspill til myndighetene og bidrar til utformingen av norsk politikk.

Mange norske organisasjoner har samarbeidspartnere eller søsterorganisasjoner i land der menneskerettighetene krenkes. Myndighetene gir i størst mulig grad støtte til utenlandske organisasjoner gjennom de norske organisasjonene, for å oppmuntre til samarbeid og styrke overføringen av kunnskap og erfaring. Det gis støtte til lokale organisasjoner også gjennom den norske ambassaden på stedet. Norge gir også støtte til internasjonale organisasjoner som arbeider i visse land og regioner, eller med spesifikke temaer, som barns rettigheter, ytringsfrihet m.m. Blant de mange organisasjonene som fikk støtte til menneskerettighetsarbeid i 2000 var Den norske Helsingforskomiteen, Norsk Forum for Ytringsfrihet, Norske PEN, LO, Oslo-koalisjonen for religionsfrihet, Forum 18, International Work Group for Indigenous Affairs, Minority Rights Group, Worldview Rights, International Alert, Food First Information and Action Network (FIAN), Coalition to stop the use of Child Soldiers, Olympic Aid m. fl.

MENNESKERETTIGHETSDIALOGER

Alt norsk engasjement for menneskerettighetene i andre land har som mål å oppnå økt respekt for internasjonalt anerkjente menneskerettighetsnormer. Menneskerettighetsdialogen er ett av flere virkemidler Norge benytter for å nå dette målet. Menneskerettighetsdialogene tar utgangspunkt i et langsiktig perspektiv. Umiddelbare resultater av dialogen forventes ikke. Dialogen har sin styrke i at det bygges nettverk mellom dialogens aktører – politikere, akademikere, frivillige organisasjoner og embetsverk. I disse nettverkene utveksles det informasjon, bekymring og kritikk innenfor rammen av gjensidig tillit som muliggjør påvikning og positive endringer over tid.

Norge fører for tiden menneskerettighetsdialoger med tre land:

Kina

Norge har de siste årene arbeidet aktivt med å engasjere kinesiske myndigheter i en strukturert faglig og politisk dialog om menneskerettigheter. En del av denne dialogen er en pågående rundebordskonferanse om rettsstaten og menneskerettighetene, hvis fjerde runde fant sted i Beijing i mai 2000. Den norske delegasjonen ble ledet av statssekretær Raymond Johansen og inkluderte også representanter fra Den norske kirke, Sivilombudsmannen, Institutt for menneskerettigheter, NORAD og frivillige organisasjoner. Under konferansens fjerde runde var rettsstatsprinsipper, religions- og trosfrihet, retten til utvikling, nasjonal overvåking av menneskerettighetsimplementering, samt frivillige organisasjoners rolle i det sivile samfunn blant hovedtemaene. Det ble ført en åpen og fruktbar diskusjon om menneskerettighetssituasjonen i Kina. Det ble også gjennomført bilaterale politiske konsultasjoner mellom statssekretær Raymond Johansen og viseutenriksminister Wang Guangya i forbindelse med rundebordskonferansen. Her ble enkeltsaker tatt opp og mulige samarbeidsprosjekter på menneskerettighetsområdet drøftet.

Sammen med Kina og Canada var Norge vertskap for et menneskerettighetssymposium i Bangkok, Thailand, i juni. Det var den tredje tilsvarende konferansen der sentrale menneskerettighetsproblemstillinger ble drøftet med inviterte observatører fra de fleste asiatiske land. Viseutenriksminister Wang Guangya ledet i desember en delegasjon til Oslo. Norsk-kinesisk samarbeid i forbindelse med det norske medlemsskapet i FNs sikkerhetsråd ble drøftet. I tilknytning til dette møtet ble det fra norsk

side tatt initiativ til å drøfte enkelte problemstillinger på menneskerettighetsområdet.

Menneskerettighetsdialogen med Kina ble initiert i 1993. For å gjøre den mer konkret ble Institutt for menneskerettigheter bedt om å utvikle et Kina-prosjekt. Prosjektet omfatter i dag en rekke samarbeidsprosjekter som finansieres over departementets budsjett:

- Et samarbeid mellom kinesiske universitetsmiljøer og instituttet om utviklingen av pensum og kurs for undervisning om menneskerettigheter er ferdigstilt.
- Instituttet samarbeider med en rekke kinesiske institusjoner med det formål å fremme rettsstatsprinsipper, kvinners rettigheter, etniske minoriteters rettigheter og utdanning innenfor menneskerettighetslovgivning.
- For tredje gang ble det gitt stipendier til studenter i Kunming i Yunnanprovinsen for å fremme minoriteters rett til høyere utdanning. En av stipendiatene studerer i Norge.
- Det ble gitt støtte til opplæring av kinesiske dommere.
- En delegasjon sammensatt av representanter for ulike trossamfunn reiste til Kina for å etablere kontakt og dialog med representanter for kinesiske myndigheter og ulike trossamfunn.
- Det er gitt støtte til humanitære prosjekter i Kina, et forskningsprosjekt om tibetansk kultur og støtte til besøk fra All China Women's Federation.

Menneskerettighetsspørsmål drøftes i forbindelse med besøksutveksling på politisk nivå og embetsnivå. Menneskerettighetsspørsmål ble for eksempel tatt opp i forbindelse med norsk-kinesisk forfatterseminar i Oslo i september, og under den kinesiske Høyesterettsjustitiarius' norgesbesøk i november.

Menneskerettighetsdialogen avskjærer eller erstatter ikke Norges muligheter til å ta opp menneskerettighetssituasjonen i Kina i multilaterale fora. Norges innlegg om menneskerettigheter i FNs menneskerettighetskommisjon våren 2000 og Norges innlegg i FNs generalforsamling høsten 2000 inneholdt kritikk av flere forhold ved menneskerettighetssituasjonen i Kina.

Menneskerettighetssituasjonen i Tibet har vært et sentralt tema under de politiske samtaler mellom representanter for norske og kinesiske myndigheter de senere årene. Menneskerettighetsdialogen med Kina har gitt Norge anledning til å ta opp spørsmål om Tibet på høyt nivå. Situasjonen i Tibet ble tatt opp under statssekretær Raymond Johansens samtale med Kinas viseutenriksminister Wang Guangya i forbindelse med rundebordskonferansen i Beijing i mai og i tilknytning til konsultasjonene i Oslo i desember. Norske myndigheter har i flere år oppfordret myndighetene i Beijing til å starte en dialog med Dalai Lama. Norge har videre understreket betydningen av religionsfrihet og bevaring av kulturelle tradisjoner. Enkeltsaker blir jevnlig tatt opp.

Norge har siden 1993 gitt betydelig og økende bistand til Tibet. I tillegg til prosjekter i regi av blant annet Røde Kors og Leger uten Grenser, støttet Utenriksdepartementet i 1994 en femårig avtale om et omfattende samarbeid mellom Tibet Universitet og fire norske universiteter. Denne avtalen ble fornyet høsten 1999 for en ny femårsperiode. Under dette «Nettverk for universitetssamarbeid Tibet-Norge» foregår en rekke prosjekter med hovedvekt på å styrke den tibetanske kulturen. Avtalen har gjort det mulig å bringe et relativt stort antall tibetanere til Norge for utdanning og deltakelse i forskningsprosjekter.

TIBET © Foto: Magnum / ALL OVER PRESS Norway

Norge har tatt opp spørsmål om Tibet på høyt nivå under dialogen om menneskerettigheter med Kina.

Det kanaliseres også norsk bistand til tibetanske flyktninger i India.

Tyrkia

Det norske menneskerettighetsengasjementet overfor Tyrkia inngår i en bred dialog. Norge tar opp menneskerettighetssituasjonen i Tyrkia i kontakter både på politisk nivå og på embetsmannsnivå. Norge tar også opp menneskerettighetssituasjonen i Tyrkia i relevante internasjonale fora. I tillegg gis det støtte til samarbeid mellom frivillige organisasjoner.

Tyrkia fikk status som kandidat til EU i desember 1999. På norsk side vil effekten av dette på menneskerettighetssituasjonen i landet følges nøye. Videre vil en se på om Norge kan bidra til å styrke fokus på menneskerettigheter ved Tyrkias tilpasning til EU.

Den dialog om menneskerettigheter som ble etablert av statssekretær Bjerke under hennes besøk i Tyrkia i april 1997, søkes videreført. Under statsminister Bülent Ecevit's besøk til Norge 6. juni 2000 tok statsminister Stoltenberg opp menneskerettighetssituasjonen i Tyrkia. I november deltok energiminister Akselsen på en konferanse i Tyrkia organisert av NHO og deres tyrkiske søsterorganisasjon TÜSIAD om næringslivsetikk og bedrifters sosiale ansvar. På denne konferansen var også den tyrkiske energiminister til stede, sammen med representanter for norske menneskerettighetsorganisasjoner. På norsk side ser en fram til og støtter den videre utvikling av samarbeidet mellom NHO og TÜSIAD.

I Europarådets torturkomité tok Norge i desember initiativ til, og fikk i stand, en felles nordisk uttalelse om situasjonen i tyrkiske fengsler i forbindelse med fangeopprøret.

I februar 2001 tok utenriksminister Jagland opp menneskerettighetsspørsmål i sine bilaterale politiske samtaler med både utenriksminister Cem og statsminister Ecevit.

Likestillingsspørsmål er i økende grad blitt en del av dialogen. Norge gir støtte til flere tyrkiske kvinne- og likestillingsorganisasjoner.

I samarbeid med tyrkiske myndigheter og frivillige organisasjoner i Tyrkia og Norge, er Norge spesielt opptatt av å bidra til å bedre situasjonen for menneskerettighetsforsvarerne og å bedre forholdene på områder som ytringsfrihet, rettssikkerhet, tortur og forsvinninger.

Fra norsk side ser man den stadig hyppigere kontakten mellom norske og tyrkiske frivillige organisasjoner som en viktig del av dialogen.

Kurdernes situasjon er fra norsk side blitt sett på som en hovedproblemstilling. En har lagt vekt på at kurdernes rettssikkerhet og kulturelle rettigheter som minoritet må respekteres. Fra tyrkisk side anses kurdernes situasjon ikke å være et menneskerettighetsspørsmål, ettersom en ikke anerkjenner kurderne som minoritet.

Cuba

Til tross for visse tegn til oppmyking er det fremdeles slik at Cuba er kommet mye lenger i å gjennomføre de sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter

enn å respektere de politiske og sivile. Fortsatt gir ideologisk ensretting seg utslag i menneskerettighetsbrudd overfor opposisjonelle.

Fra kubansk side blir alle problemer på Cuba, fra de økonomiske vanskelighetene til den begrensede ytringsfriheten og brudd på menneskerettighetene, forsøkt forklart ut fra USAs boikott av Cuba. En fjerning av den amerikanske boikotten ville uten tvil føre til store endringer på Cuba, både økonomisk og politisk.

Norge stemte under FNs 55. generalforsamling høsten 2000 for resolusjonen om opphevelse av USAs embargo mot Cuba. I stemmeforklaringen som ble gitt i denne forbindelse vises det til at en ikke anser ensidige handelstilak som det rette instrument for å løse menneskerettighetsproblemer.

Norge stemte i mars 2000 også for en resolusjon i Menneskerettighetskommisjonen med kritikk av menneskerettighetssituasjonen på Cuba.

Norge lyktes i 1998 å etablere en konstruktiv dialog med Cuba om menneskerettigheter. Dialogen har fokusert på rettsystem, demokrati og menneskerettighetsbrudd. Ingen andre enn Norge har så langt lyktes i å utvikle en dialog med kubanerne omkring disse politisk ømfintlige temaene. Våren 2000 meddelte imidlertid kubanerne at de suspenderte dialogen. Dette skjedde blant annet som et resultat av den norske stemmegivningen mot Cuba i FNs menneskerettighetskommisjon. Etter samtaler på politisk nivå er det nå enighet om å gjenoppta menneskerettighetsdialogen både på fagnivå og på politisk nivå.

Menneskerettighetsdialogen med Cuba har i første rekke et langsiktig perspektiv. Dialogen bygger nettverk på forskjellige nivåer, mellom politikere, akademikere, frivillige organisasjoner og ikke minst mellom embetsmenn i forskjellige deler av rettsapparatet. I disse nettverkene utveksles informasjon og kritikk innenfor en ramme av gjensidig tillit. Det er å håpe at økt kontakt kan gi positive endringer. I lys av dette kan en også se beslutningen om å åpne en norsk ambassade i Havanna sommeren 2001.

MENNESKERETTIGHETER OG UTVIKLING

Rettighetsbasert utvikling

Fremme av menneskerettigheter og utviklingssamarbeid er tradisjonelt blitt sett som adskilte innsatsområder. I dag ser man klare sammenhenger mellom utvikling og situasjonen for menneskerettighetene. Realisering av sivile og politiske rettigheter kan frigjøre krefter i samfunnet som bidrar til utvikling. Det er liten tvil om at realisering av økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter bedrer folks livskvalitet og deres evne til å bidra til samfunnsutviklingen. Utviklingssamarbeidet dreier seg derfor i stor grad om bistand til å realisere de rettigheter som er nedfelt i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene.

Erklæringen om retten til utvikling, som ble vedtatt i FNs hovedforsamling i 1986, legger også viktige føringer på statene vedrørende fremme av menneskerettigheter. I erklæringen slås det fast at ethvert menneske og ethvert folk har krav på å delta i, bidra til og nyte godt av økonomisk, sosial, kulturell og politisk utvikling.

Retningslinjer

I retningslinjene for utviklingssamarbeidet som ble utarbeidet i 1999, understrekes betydningen av positive virkemidler i arbeidet med å fremme menneskerettigheter gjennom utviklingssamarbeidet. Retningslinjene er presentert i Handlingsplanen for menneskerettigheter. Land og organisasjoner som viser vilje til å utarbeide planer, og som setter seg konkrete mål på menneskerettighetsområdet, blir prioritert. I Regjeringens utviklingspolitiske redegjørelse til Stortinget i 2000 ble det understreket at menneskerettighetene er grunnlaget for enhver utviklingsprosess. Dette betyr også at man innenfor utviklingspolitikken vil stille krav til samarbeidslandene hva angår menneskerettighetssituasjonen og forhold knyttet til godt styresett. Dersom disse forutsetningene ikke er tilstede, kan også grunnlaget for et effektivt samarbeid om fattigdomsbekjempelse falle bort.

I retningslinjene er hensynet til kvinner, barn og funksjonshemmede blitt tillagt særlig vekt i gjennomføringen av menneskerettighetsrelaterte tiltak. Det er videre blitt lagt vekt på at innsatsen på menneskerettighetsområdet skal være fattigdomsorientert.

Utviklingssamarbeidet skal bidra til å styrke samarbeidslandenes evne til å overholde sine internasjonale menneskerettighetsforpliktelser. I denne sammenhengen understreker retningslinjene betydningen av institusjonsutvikling.

Rettighetsbasert utvikling og kanaler for styrking av menneskerettighetsdimensjonen i utviklingssamarbeidet

Utviklingssamarbeidet skal rettighetsbaseres i større grad. Rettighetsbasert utvikling er i tråd med fattigdomsorienteringen i norsk utviklingssamarbeid, ved at den utgjør en helhetlig tilnærming som skal bidra til rettighetsoppfyllelse for fattige mennesker. Oppfølging av internasjonale konferanser og rapportering tilknyttet internasjonale konvensjoner skal benyttes aktivt for å skape en felles referanseramme for fremme av menneskerettighetene. Menneskerettighetsaspektet blir da en tverrgående dimensjon i utviklingssamarbeidet. Alle relevante tiltak skal vurderes ut fra et menneskerettighets-hensyn, og det legges opp til en mer systematisk støtte til menneskerettighetsrelaterte prosjekter.

Gjennom utviklingssamarbeidet vil man være i dialog med landene om de menneskerettighetsrelaterte internasjonale konvensjonene de har sluttet seg til, og bidra til at landene rapporterer og klargjør sin egen situasjon. Norge styrker på denne måten landenes kunnskap om det internasjonale menneskerettighetsarbeidet, og bidrar til en bevisstgjøring om hvorledes internasjonale menneskerettighetsinstrumenter kan anvendes i eget land. Oppbygging av kompetanse og kapasitet til å håndtere nasjonale utfordringer på menneskerettighetsområdet og evne til å oppfylle internasjonale forpliktelser er kjernepunkter i dette arbeidet.

En sterkere rettighetsbasering av utviklingssamarbeidet er også sentralt i arbeidet Norge gjør gjennom de multilaterale utviklings- og finansieringsinstitusjonene. I egenskap av sin normsettende funksjon og i utviklingssamarbeidet spiller FN-systemet en nøkkelrolle i å fremme menneskerettighetene.

For å styrke FNs arbeid med rammene for en bærekraftig utvikling, ble det i 1999 besluttet å støtte det nye programmet HURIST (Human Rights Strengthening), som er et samarbeid mellom FNs utviklingsprogram

TIDL JUGOSLAVIA © Curt Carnermark/Mira/Samfoto

Utviklingsbankene legger stadig mer vekt på sammenhengen mellom menneskerettigheter og økonomisk og sosial utvikling.

(UNDP) og FNs høykommissær for menneskerettigheter. Gjennom HURIST vil man fra norsk side styrke UNDPs evne til å håndtere menneskerettsrelaterte spørsmål og prøve ut nye metoder for bedring av nasjonal kapasitet på området. Støtten ble videreført i 2000.

Verdensbanken og de regionale utviklingsbankene legger i økende grad vekt på sammenhengen mellom menneskerettigheter og økonomisk og sosial utvikling. For å oppnå en mer helhetlig tilnærming til utviklingsspørsmål, har Norge, i samarbeid med de øvrige nordiske landene, vært en pådriver for å utvide bankenes mandat. Norge har påvirket dagsordenen og arbeidet i utviklingsbankene gjennom deltakelse i styrever, gjennom møter med bankenes ledelse og stab og ved samfinansiering av prosjekter. Norge øver dessuten innflytelse gjennom periodevise forhandlinger om økninger i grunnkapitalen. Utviklingsbankenes arbeid er rettet mot fattigdomsbekjempelse gjennom utdanning, helseprosjekter og andre tiltak.

Høsten 2000 ga Verdensbanken ut sin "World Development Report", som i sin helhet var viet fattigdomsbekjempelse. Rapporten går langt i å understreke betydningen av at de fattige tas hensyn til i utviklingsprosessen og gis bedre muligheter til å bli hørt. Norge støtter Verdensbankens arbeid med oppfølgingen av "World Development Report". Både samfinansieringstiltak og utsendelse av norske eksperter er bidrag som vurderes.

Den Afrikanske utviklingsbank og Den interamerikanske utviklingsbank er aktiv på områder som direkte eller indirekte knytter seg til menneskerettighetsspørsmål. Fra norsk side har man støttet bankenes engasjement blant annet i fredsprosesser, modernisering av rettssystemer, antikorrupsjonstiltak, voldsforebyggende tiltak og samarbeid med det sivile samfunnet. Vedrørende Den asiatiske utviklingsbanken ble godt styresett et av hovedtemaene for de utviklingspolitiske perspektivene som ble lagt til grunn for den siste kapitalpåfyllingen til Asia-fondet. Flere av giverlandene tok til ordet for at banken burde utvide menneskerettighetsarbeidet til å omfatte bekjempelse av barnearbeid og innføring av minstekrav for arbeidsrettigheter. Dette ble støttet fra norsk side. Mangel på vern av slike rettigheter er ikke forenlig med en bærekraftig og sosialt rettferdig økonomisk vekst.

Enkelte satsningsområder og eksempler på tiltak

Handlingsplanen for menneskerettigheter nevner ni områder som skal tillegges vekt. Dette reflekterer delvis områder som allerede er gjenstand for særlig oppmerksomhet i norsk utviklingspolitikk.

Godt styresett og styrking av rettsstaten

I tråd med rettsstatens grunnleggende prinsipper, skal samfunnet styres i henhold til et demokratisk vedtatt lovverk som håndheves av kompetente og uavhengige domsmyndigheter. Rettsstaten legger grunnlaget for bileggelse av konflikter og for stabilitet og forutsigbarhet, og dermed også for sosial og økonomisk utvikling. En sterk rettsstat, med et domstolsvesen og et politi som opererer i henhold til internasjonalt anerkjente normer, er en viktig forutsetning for respekt for menneskerettighetene.

Reform av rettsvesenet, og andre tiltak for å styrke rettssikkerheten, blir stadig viktigere innen utviklingssamarbeidet. På området rettsreform har Norge hittil ikke framstått som en sentral aktør, men i flere samarbeidsland støtter Norge slike tiltak sammen med andre givere. Dette omfatter blant

annet Guatemala, Bangladesh og Angola. Støtten kanaliseres normalt gjennom multilaterale organisasjoner eller bilaterale givere, og omfatter grunnlovsreform, lovgivning med forskrifter og prosedyreregler, kompetanseheving hos påtalemyndighet, dommere, advokater og fengselsbetjening og styrking av infrastruktur og saksbehandlingssystemer.

Støtte til rettsstaten gjennom det sivile samfunn er også en aktuell strategi i flere samarbeidsland. Ved å styrke kompetansen i det sivile samfunn, søker man å bidra til å etablere og styrke statlige institusjoner og praksis. I Pakistan, Guatemala og Det palestinske området ble det i 2000 gitt støtte til grupper av frivillige organisasjoner som i sitt arbeid særlig arbeider med menneskerettigheter og rettssikkerhet. En viktig komponent i slikt arbeid er folks tilgang til rettsvesenet. I blant annet Bangladesh og Mosambik gis det derfor støtte til rettshjelpsordninger som gir marginaliserte befolkningsgrupper råd og veiledning i saker av juridisk karakter. Disse bistår i tillegg klientene i saker som kommer opp for domstolene.

Demokrati og menneskerettigheter er sentrale elementer i godt styresett. Ofte skorter det på kompetanse og infrastruktur. I utviklingssamarbeidet er det gjennom 2000 blitt lagt økt vekt på å bidra til styrkingen av en effektiv og rettferdig forvaltningspraksis. Regjeringens arbeid har blant annet knyttet seg til utarbeidelse og oppfølging av strategier for korrupsjonsbekjempelse. Dette arbeidet er viktig fordi korrupsjon hindrer utvikling. Regjeringen har lagt til grunn at i land hvor forvaltningen er effektiv, åpen og rettferdig, vil også internasjonal bistand gi de beste resultater i form av fattigdomsbekjempelse.

Utdanning og forskning

Realiseringen av Verdenserklæringen om retten til utdanning er også gjennom 2000 blitt aktivt støttet. Tiårsgjennomgangen for erklæringen fant sted i 2000.

Kunnskap om menneskerettigheter bedrer evnen til å beskytte, respektere og fremme rettigheter. Kompetanse er en forutsetning for effektivt menneskerettighetsvern på nasjonalt nivå. Gjennom programmet for forskningssamarbeid mellom universiteter i Norge og forskningsinstitusjoner i sør (NUFU-programmet), har man også i 2000 søkt å styrke utviklingslandenes forskningskompetanse. Deltakelse i denne type forskningssamarbeid høyner kompetansenivået og gir forskere i sør anledning til å knytte internasjonale kontakter og å utvikle kritisk og samfunnsrelatert forskning. Avtaleperioden mellom NORAD og Det norske universitets- og høyskolerådet om NUFU-programmet gikk ut i 2000, og programmet er blitt evaluert. Vurderingen var jevnt over meget positiv, og det ble besluttet å videreføre samarbeidet. En ny femårig avtale vil bli inngått i 2001.

Lokal kompetansebygging er temaet for et samarbeid med Det interamerikanske menneskerettighetsinstituttet i Costa Rica (IIDH). Her har Norge i 2000 støttet et regionalt program som søker å styrke kapasiteten til statlige organer og frivillige organisasjoner involvert i menneskerettighetsopplæring og utdanning. Det arbeides målrettet for å utvikle prosjektet til å bli et regionalt tiltak. Den norske støtten til IIDH er en del av en helhetlig satsing for å fremme menneskerettigheter i denne regionen, som inntil nylig har vært preget av væpnede konflikter.

Samarbeidet mellom Pakistan og Norge om menneskerettighetsopplæring ble videreført i 2000. Dette omfatter en mediekampanje rundt rettighets spørsmål og tiltak for å innføre menneskerettigheter som skolefag.

I Sør-Afrika støttet man produksjonen av en fjernsynsserie om menneskerettighetsspørsmål. Serien belyser og kommenterer de menneskerettighetsrelaterte problemstillinger folk flest møter i hverdagen. Tiltaket er viktig i forhold til kunnskapsheving og bevisstgjøring av store befolkningsgrupper.

Ytringsfrihet og differensierte medier

Den største satsingen på medieområdet innenfor det bilaterale utviklingssamarbeidet har også i 2000 vært Zambia-programmet, som omfatter de fire institusjonene Evelyn Hone College, Zambia Institute of Mass Communication, The Media Trust Fund og Zambia Independent Media Association. Støtten bidrar til å styrke Zambias egen kapasitet til å utdanne journaliser og teknikere og til å utvikle mediebedrifter. I denne forbindelse samarbeides det også med internasjonale organisasjoner.

I Mosambik støtter Norge et program knyttet til uavhengige medier. Programmet omfatter blant annet journalistutdanning ved Nordic SADC Centre for Journalism, opprettelse av nærradiostasjoner og støtte til en stiftelse som skaffer papir til lokalaviser. Støtten blir gitt gjennom UNESCO.

Norge ga også i 2000 betydelig støtte til Worldview International. Media Institute of Southern Africa, som blant annet overvåker medias behandling av sensitive spørsmål og bidrar med anbefalinger, ble også gitt støtte.

Kvinners rettigheter

FNs spesialsesjon for oppfølging av kvinnekonferansen i Beijing, "Women 2000: gender equality, development and peace for the 21st century", ble holdt i New York i juni 2000. Sluttdokumentet fra spesialsesjonen omfatter tiltak for å styrke gjennomføringen av handlingsplanen fra Beijing og styrker rettighetsperspektivet i forhold til den fem år gamle planen. Dette er i tråd med Norges innspill under forberedelsene til spesialsesjonen. Det kan nevnes at æresdrap for første gang omtales i et forhandlet FN-dokument. Æresdrap fordømmes som brudd på menneskerettighetene.

I 2000 vedtok regjeringen en handlingsplan mot kjønnslemlestelse. Den internasjonale delen av planen omfatter tiltak for å intensivere det bilaterale samarbeidet mot kjønnslemlestelse med land i Afrika. Regjeringen vil også samarbeide med interesseorganisasjoner som kan bistå innvandrere som er tatt med til foreldrenes hjemland for kjønnslemlestelse, og som søker hjelp der.

Avdeling for kvinnerett ved Universitetet i Oslo har i 2000 samarbeidet med Universitetet i Peshawar, Pakistan, om opprettelse av en avdeling for kvinnerett. Avdeling for kvinnerett, UiO, har i tillegg samarbeidet med Human Rights Study Centre ved Universitetet i Peshawar om kompetansebygging på området kvinners rettigheter og islam. Avdeling for kvinnerett har også i en årrekke samarbeidet med universitetet i Harare, Zimbabwe, om et regionalt kvinneverettsprogram.

Barns rettigheter

Arbeidet med barn i norsk utviklingssamarbeid bygger på FNs barnekonvensjon, handlingsplanen fra Barnetoppmøtet i 1990 og Barnestrategien for norsk bistand av 1992. Barnestrategien ble evaluert i 1998 og i 1999 ble det nedsatt en arbeidsgruppe for å gjennomgå den. Denne gruppen utarbeidet i 2000 et retningsgivende dokument om norsk bistand til barn. Dokumentet understreker at det må ligge en helhetlig rettighetstenkning til grunn for bistand til barn. Dokumentet bygger videre på Barnestrategien, men har inkludert en del nye innsatsområder. De kommende år vil viktige innsats-

områder være utdanning, helse og ernæring, omsorg og tidlig stimulering av barn, fødselsregistrering, hiv/aids, barnevern, salg av barn, seksuell utnyttelse av barn og barn rammet av krig og konflikt.

I prosessen fram mot FNs spesialsesjon om barn i 2001 legger Norge vekt på at barns rettigheter må være det grunnleggende rammeverket for handlingsplanen ved spesialsesjonen.

Utenriksdepartementet har også i 2000 finansiert det norskbaserte internasjonale forskernetverket Childwatch International Research Network. Childwatch fanger opp aktuelle forskningsbehov og utvikler relevante forskningsprosjekter, blant annet om barns rettigheter, miljø og helse, virkningen av politiske og økonomiske endringer og betydning av moderne IKT. Utenriksdepartementet fikk i 2000 gjennomført en gjennomgang av Childwatch. Evalueringen var i hovedsak positiv. Utenriksdepartementet vurderer en videreføring av støtten til nettverket.

Urfolk

Innen FNs menneskerettighetskommisjon har Norge i 2000 deltatt aktivt i utarbeidelsen av forslaget til en erklæring om urfolks rettigheter. Etter en evaluering av Det norske urfolksprogrammet ble det i 1999 utarbeidet en oppfølgingsplan for arbeidet med urfolk i bistanden. Oppfølgingsplanen legger til grunn at Norge gjennom sin deltakelse i styrende organer i FNs utviklingsorganisasjoner og i utviklingsbankene skal bidra til god politikk og praksis i forhold som angår urfolk. I utviklingssamarbeidet med prioriterte land skal urfolks situasjon vurderes tatt opp som en del av fattigdomsorienteringen og i arbeidet med bedring av menneskerettighetene. For å styrke bistandsadministrasjonens arbeid med urfolk, ble Det norske urfolksprogrammet tilbakeført til NORAD.

I samarbeid med Sametinget har Norge støttet opp om WHO's arbeid med urfolks helse, både i forbindelse med Verdens helseforsamling og Europa-regionens årlige møte.

I sin sesjon i 2000 anbefalte FNs menneskerettighetskommisjon ECOSOC å opprette et permanent forum for urfolk. Mer om dette under avsnittet om Menneskerettighetskommisjonen.

Funksjonshemmede

Funksjonshemmede i utviklingsland er ofte blant de fattigste. Funksjonshemmedes situasjon skal derfor synliggjøres i arbeidet med å fattigdomsorientere utviklingssamarbeidet.

Utenriksdepartementets Plan for arbeidet med funksjonshemmede i utviklingssamarbeidet ligger til grunn for bistandsforvaltningens arbeid på dette feltet. Hovedmålet i denne planen er sosial integrering av mennesker med funksjonshemming. I oppfølgingen av planen utarbeidet NORAD i 2000 et arbeidsdokument om funksjonshemmede i den bilaterale bistanden. Dette arbeidet vil bli videreført i 2001. NORAD samarbeider med Atlasalliansen for bedring av funksjonshemmedes kår i utviklingslandene. Sentrale elementer er styrking av de funksjonshemmedes bevissthet om egne rettigheter og hjelp til selvhjelp.

I november ble det avholdt en nordisk konferanse om "Nordic development co-operation and the disability dimension. Good practices – Challenges of inclusion". Konferansen ble planlagt av funksjonshemmedes organisasjoner

NICARAGUA © Ed Compean/Liaison/ALL OVER PRESS

Utdanning, helse, ernæring og omsorg er blant innsatsområdene i det norske arbeidet for barns rettigheter.

INDIA © Trygve Bølstad/Sambho

Det er satset mye på næringslivets rolle i det å fremme demokrati og rettigheter i arbeidslivet.

og myndighetene. I et felles kommuniké forplikter de fire nordiske statsrådene seg til å følge opp arbeidet for å inkludere funksjonshemmede i bistanden både i egen bilateral bistand og i forhold til multilaterale organer. Arbeidet skal evalueres innen fem år.

Arbeid og arbeidslivsstandarder

ILO har i de senere år vært inne i en reformprosess hvor man forsøker å bringe organisasjonen nærmere medlemslandene. Dette arbeidet ble også prioritert i 2000. Man har nådd langt i å definere prioriterte arbeidsoppgaver for de enkelte medlemsland. ILO har gjennom sin "Erklæring om de grunnleggende rettigheter i arbeidslivet" forsterket innsatsen for at medlemslandene skal respektere, fremme og iverksette de prinsipper som er nedfelt i ILOs grunnleggende menneskerettighetskonvensjoner. Kampanjen for økt ratifikasjon av kjernekonvensjonene førte til en rekke nye ratifikasjoner i 2000. Tiltak for å ivareta en rettslig og praktisk implementering av disse konvensjonene ble videreført.

En stadig viktigere utfordring for ILO er å bedre arbeidskårene i den uformelle sektor, hvor størstedelen av verdens fattige arbeider. Kampen mot barnarbeid og fokus på kvinners rolle i arbeidslivet er blitt gjenstand for oppmerksomhet i 2000. Norge ratifiserte i desember 2000 ILO-konvensjon nr. 182 om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste former for barnarbeid. Norge støtter arbeidsgiverorganisasjonenes og fagforeningenes innsats mot barnarbeid. Barnarbeid søkes også utryddet gjennom støtte til utdanning og opplæring og ved bedring av statistikkgrunnlaget.

I utviklingssamarbeidet ses retten til arbeid i nær sammenheng med satsningen på næringsutvikling. Det ble i 2000 nedlagt et betydelig arbeid i å gjøre næringslivsordningen enklere og mer slagkraftig. Arbeidet med spørsmål knyttet til næringslivets rolle i fremme av demokrati og rettigheter i arbeidslivet ble fortsatt.

Retten til mat

I handlingsplanen fra toppmøtet om matvaresikkerhet i 1996 forplikter statene seg til å arbeide for å sikre befolkningen rett til mat og å halvere antallet underernærte i verden innen 2015. Norge har i 2000 arbeidet aktivt i internasjonale fora vedrørende retten til mat. I FAOs komité for matvaresikkerhet (CFS) påpekte Norge at matvaresikkerhet også er svært viktig for å bekjempe hiv/aids. Det er blitt gitt viktige bidrag fra norsk fagekspertise innen menneskerettigheter og ernæring. Dette var også noe av bakgrunnen for avtalen mellom Institutt for menneskerettigheter og Institutt for ernæringsforskning ved Universitetet i Oslo og Utenriksdepartementet i 2000 om etablering av et forskningsrelatert toårig prosjekt om retten til mat som menneskerettighet.

Fra norsk side har man lagt vekt på støtte til næringsutvikling i sør, herunder primærnæringene. "Oversikt over utviklingssamarbeid rettet inn mot landbrukssektoren" ble utarbeidet i 2000 og gjennomgår støtten til landbruksrelaterte tiltak i utviklingssamarbeidet. Bidragene til de internasjonale landbruksforskningsinstituttene (CGIAR-sentrene) ble i 2000 opprettholdt på samme høye nivå som i 1999, etter at støtten ble økt med 50 prosent fra 1997 til 1998. Det ble også igangsatt en ordning med forskeropphold for norske forskere ved CGIAR-sentrene.

Kompetanse

Hvis Norge skal kunne spille en aktiv rolle for fremme av menneske-

rettigheter gjennom utviklingssamarbeidet, er det behov for kompetanse. Gjennom Norges forskningsråd finansieres et større forskningsprogram om globalisering og marginalisering, hvor menneskerettighetsrelatert forskning inngår som et tema. Menneskerettighetsperspektivet ble søkt innarbeidet i forskningen som finansieres under disse programmene. Dette gjelder ikke minst innenfor fattigdomsforskningen.

Det ble i 2000 arbeidet med "Milleniumsutgaven" av årboka for menneskerettigheter. Det redaksjonelle ansvaret lå ved Chr. Michelsens institutt. Årboka ble støttet økonomisk av Utenriksdepartementet.

NORAD ferdigstilte i 2000 sitt arbeid med håndboka for menneskerettighetsvurderinger i utviklingssamarbeidet. Håndboka var gjenstand for omfattende kursvirksomhet. Målet er å styrke menneskerettighetskompetansen i bistandsforvaltningen.

Menneskerettighetsundervisning har i en årrekke vært en integrert del av undervisningsopplegget ved Utenriktjenestens kompetansesenter. I samarbeid med Institutt for menneskerettigheter ble det i 2000 utarbeidet et program for kompetansebygging innen menneskerettigheter og demokratisering. Undervisningsprogrammet vil inneholde elementer som rettighetsbasert utvikling, vurdering av bistandsprosjekters påvirkning på menneskerettighetssituasjonen i samarbeidsland, og menneskerettigheter og det multilaterale systemet.

Uavhengige nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner er etablert i flere av Norges samarbeidsland. Disse går normalt under betegnelsen menneskerettighetsombud eller menneskerettighetskommisjoner, og er etablert etter modell av den nordiske ombudsmannsfunksjonen. Deres mandat er å overvåke menneskerettighetssituasjonen, rapportere om brudd på menneskerettighetene og anbefale oppfølginger. Opprettelsen av slike institusjoner er viktig for å bygge nasjonal kompetanse om rettighetsspørsmål. I skjøre demokratier og svakt utviklede rettsstater er det dessuten av avgjørende betydning for menneskerettighetssituasjonen at det finnes korrektiver til statlig myndighetsutøvelse som innehar en viss status og posisjon. Norge støtter menneskerettighetsombudene blant annet i Honduras, Guatemala og India.

RETTIGHETSBASERT HUMANITÆR BISTAND

Arbeidet med å bedre FN-organisasjonens koordinering av humanitær bistand er en kontinuerlig prosess, og et aktuelt tema også i 2000. Norge tar derfor alltid opp dette spørsmålet i relevante fora og i særorganisasjonenes styrende organer.

Like viktig som å bedre koordineringen av FNs humanitære bistand, er arbeidet med å sørge for en god koordinering av tiltakene til våre egne frivillige organisasjoner og det internasjonale Røde Kors-systemet. Dette gjøres blant annet ved at Utenriksdepartementet i økende grad legger politiske føringer på budsjettmidlene som overføres til organisasjonene. Disse inneholder krav om bedret koordinering og tettere samarbeid med den organisasjonen som av FN er utpekt til å ha det overordnede ansvaret for den humanitære bistanden i det aktuelle området. Det blir satt fokus på utsatte grupper som kvinner, barn og funksjonshemmede ved tildelingen av midler til ulike prosjekter.

Forbrukere, politikere og ikke minst næringslivet selv er opptatt av hvilke etiske krav som bør stilles til selskaper som etablerer seg i land der arbeidslovgivningen er svak. Forbrukerne forventer at selskaper ikke benytter seg av tvangsarbeid eller barnarbeid, at de ikke diskriminerer arbeidstakere og ikke tilbyr helsefarlige arbeidsplasser. Omfanget av og innholdet i kravene til sosialt ansvar er ikke endelig definert. Det gjøres mye arbeid internasjonalt for å etablere frivillige standarder og gi selskapene råd og veiledning i hvordan de kan sikre at virksomheten deres er sosialt ansvarlig. Mange selskaper har utarbeidet egne etiske retningslinjer. Norsk næringsliv har tatt denne utfordringen alvorlig. Både i NHO og i enkelte store selskaper arbeides det med dette. Myndighetene ønsker å bidra til økt bevisstgjøring i næringslivet og vil legge forholdene til rette for praktisk samarbeid og utvikling av mekanismer som kan hjelpe selskapene til å drive sin virksomhet på en sosialt ansvarlig måte.

KOMPakt

Arbeidet i KOMPakt, Det konsultative organ for menneskerettigheter og norsk økonomisk engasjement i utlandet, samler representanter for næringslivet, fagbevegelsen, menneskerettighetsorganisasjoner, forskningsmiljøer og myndighetene. Det er et forum for bevisstgjøring og meningsutveksling om næringslivets etiske ansvar ved investeringer og annet økonomisk engasjement i utlandet.

Gruppen har diskutert temaer som selskapenes rapportering med hensyn til etisk ansvar, mulige systemer for uavhengig kontroll og verifikasjon, norske rederes ansvar for arbeidsforholdene ved opphugging av skip i utviklingsland, forholdet til enkeltland, forvaltning av Petroleumsfondet, etisk handel i dagligvarebransjen og utviklingspolitiske aspekter.

I tillegg ble arbeidet i 2000 videreført i en arbeidsgruppe som utredet innholdet i næringslivets sosiale ansvar. Gruppen ble ledet av NHO og hadde deltakelse fra alle de fem miljøene i KOMPakt. Arbeidsgruppens rapport er trykket i KOMPakts skriftserie, også på engelsk (finnes på UD's nettsider).

KOMPakt er blitt orientert om etableringen av Initiativ for etisk handel, som Kirkens Nødhjelp og LO står bak. UD har støttet dette tiltaket økonomisk.

I Handlingsplanen for menneskerettigheter foreslås etableringen av et pilotprosjekt for å stimulere utviklingen av mekanismer for frivillig basert rapportering, overvåking og verifisering av selskapers praksis når det gjelder etterlevelse av det sosiale ansvar. ECON Senter for økonomisk analyse og Institutt for menneskerettigheter har fått støtte til hvert sitt delprosjekt. ECON vil arbeide med utvikling av frivillige mekanismer, i nær kontakt med næringslivet. Instituttet vil se på hva som foregår i mellomstatlige organisasjoner, og på det nasjonale plan i ulike land. De to prosjektene vil utfylle hverandre, og institusjonene vil holde nær kontakt. KOMPakt vil bli trukket inn i oppfølgingen av prosjektene.

Frivillige retningslinjer for multinasjonale selskaper i OECD

OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper er anbefalinger fra regjeringene i OECD-landene om hvordan selskaper som har etablert seg i utlandet bør opptre i forhold til lovgivning og forholdene forøvrig i de landene de har etablert seg. Retningslinjene er frivillige anbefalinger som dekker

ulike områder av selskapenes virksomhet. De inngår som en del av OECDs "Erklæring om internasjonale investeringer og flernasjonale selskaper" fra 1976.

I juni 1998 ble det bestemt at retningslinjene skulle revideres. De reviderte retningslinjene ble vedtatt på OECDs Ministerrådsmøte i juni 2000 av de 30 OECD-landene og observatørlandene Argentina, Brasil og Chile. Forhandlingene om revisjonen ble ført i dialog med representanter fra næringsliv, arbeidstakere og NGOer, som har gitt sin støtte til de nye retningslinjene.

Nye elementer i de reviderte retningslinjene er blant annet

- En spesifikk referanse til menneskerettigheter i kapitlet om generelle politiske retningslinjer
- Et oppdatert kapittel om sysselsetting som skal dekke de fire "core labour standards" som inngår i ILOs erklæring fra 1998.

De reviderte retningslinjene er delt inn i kapitler som dekker ulike områder av selskapenes aktiviteter. De ulike kapitlene er:

- generelle politiske retningslinjer
- informasjon
- forholdet til de ansatte
- miljø
- korrupsjon
- forbrukerinteresser
- vitenskap og teknologi
- konkurranse
- beskatning

Den institusjonelle rammen rundt retningslinjene består av to organer, Det nasjonale kontaktutvalget og OECDs komité for internasjonale investeringer og flernasjonale selskaper (CIME).

De nasjonale kontaktutvalgene har som oppgave å informere, behandle forespørsler og drøfte med berørte parter alle saker som omfattes av retningslinjene, slik at de kan bidra til å løse eventuelle problemer. Det norske kontaktutvalget er et samarbeidsorgan sammensatt av representanter fra flere departementer, arbeidstakere (LO) og næringslivet (NHO).

CIME har som oppgave å holde meningsutvekslinger om saker som omfattes av retningslinjene, og om erfaringene fra gjennomføringen av dem. Slike meningsutvekslinger blir holdt jevnlig, eller på forespørsel fra et tilsluttet land. Komiteen skal invitere OECDs rådgivende komité for næringslivet (BIAC) og OECDs rådgivende komité for fagforeningene (TUAC) samt andre ikke-statlige organisasjoner til å uttrykke sine meninger om saker som omfattes av retningslinjene.

Arbeidsstandarder i ILO

ILO har i de senere år vært inne i en reformprosess. Målet er å bringe organisasjonen nærmere medlemslandene, og dette ble gitt sterk prioritet i 2000. Man har nådd langt i bestrebelsene på å definere prioriterte arbeidsoppgaver for de enkelte medlemsland. ILO har forsterket sin innsats for at medlemslandene skal respektere, fremme og iverksette de prinsipper som er nedfelt i ILOs grunnleggende menneskerettighetskonvensjoner ved å vedta "Erklæring om de grunnleggende rettigheter i arbeidslivet". Kampanjen for økt ratifikasjon av ILOs kjernekonvensjoner førte til en rekke

nye ratifikasjoner i 2000. Tiltak for å ivareta en rettslig og praktisk implementering av konvensjonene ble videreført. En stadig viktigere utfordring for organisasjonen er å bedre arbeidsvilkårene i den uformelle sektor, hvor størstedelen av verdens fattige arbeider. Kampen mot barnarbeid og fokus på kvinners rolle i arbeidslivet er blitt gjenstand for mye oppmerksomhet i 2000.

Norge ratifiserte i desember ILO-konvensjon nr. 182 om forbud mot og umiddelbare tiltak for å avskaffe de verste former for barnarbeid. Norge støtter arbeidsgiverorganisasjonenes og fagforeningenes innsats for å bekjempe barnarbeid. Barnarbeid søkes også utryddet gjennom støtte til utdanning og opplæring og gjennom utarbeidelse av statistikk.

BANGLADESH © Ron Gilling/PHOENIX

Kampen mot barnarbeid var i fokus i 2000, og støtte til utdanning er et vesentlig virkemiddel i dette arbeidet.

Arbeidsstandarder i WTO

WTOs primære funksjon er å sikre at verdenshandelen ikke baserer seg på vilkårlighet, men på felles kjøreregler. Regelverket dekker en rekke områder, herunder hovedprinsipper for ikke-diskriminerende handel med varer og tjenester, beskyttelse av immaterielle rettigheter og tvisteløsninger.

Fordi det multilaterale handelssystemet ikke kan ses isolert fra bredere økonomiske og sosiale prosesser, har Norge i de senere år søkt å innlede en dialog om arbeidsstandarder i WTO. Hensikten har vært å oppnå en forståelse for at WTO-medlemmenes handelsregimer i større grad må ta hensyn til de grunnleggende rettigheter. Fra norsk side legges det vekt på å arbeide for at handelsregimer overalt i verden ikke bare skal ha som mål å fremme økonomisk velstand, men også ta hensyn til sosiale forhold. Norge er en pådriver internasjonalt i dette arbeidet.

Selv om arbeidsstandarder i hovedsak har vært behandlet i ILO, har Norge siden før WTOs første Ministerkonferanse i Singapore i desember 1996 arbeidet for å få spørsmålet satt også på WTOs dagsorden. I erklæringen fra Ministerkonferansen i Singapore ble det slått fast at WTOs medlemmer forplikter seg til å respektere grunnleggende arbeidsstandarder, men også at arbeidsstandarder er ILOs ansvar.

Norge foreslo at grunnleggende arbeidsstandarder skulle omtales i Slutterklæringen fra WTOs Ministerkonferanse i Seattle i desember 1999, og at det ble tatt inn en ny referanse til arbeidsstandarder i mandatet for den påtenkte nye forhandlingsrunden.

Drøftelsene i Seattle avdekket imidlertid at utviklingslandene fortsatt gir uttrykk for en samlet og klar motstand mot å inkludere arbeidsstandarder i WTOs arbeidsprogram. Utviklingslandene frykter at industrilandenenes initiativ om å knytte sammen handel og arbeidsstandarder vil begrense disse landenes markedsadgang og hemme deres sosiale og økonomiske utvikling. Fra utviklingslandenes side blir det videre framholdt at debatten om arbeidsstandarder utelukkende synes å være et forsøk på å frata land med lavkostnadsproduksjon det komparative fortrinn som ligger i lave lønninger. Deres bastante motstand mot å føre arbeidsstandarder på WTOs dagsorden skyldes ikke minst at WTO er et regelbasert system hvor handelssanksjoner tillates som et virkemiddel mot brudd på reglene.

Fra norsk side ønsker man å sørge for at debatten om forholdet mellom handel/økonomisk utvikling og sosiale standarder/arbeidsstandarder blir utviklet videre i WTO. I samråd med andre land vil man prøve å bidra til å bygge ned motsetningene og finne konstruktive løsninger på hvordan sam-

menhengen mellom økonomisk vekst og sosiale spørsmål skal håndteres.

Siden ministerkonferansen i Seattle har flere industriland søkt å bringe arbeidsstandarder inn i en bredere ramme. EU har for eksempel foreslått å drøfte sammenhenger mellom økonomisk og sosial utvikling, og vil i den sammenheng trekke inn institusjoner som Verdensbanken, IMF, UNDP, i tillegg til ILO, WTO og UNCTAD. Arbeidsstandarder skal fortsatt være en sentral problemsstilling. Dette har Norge sluttet seg til som en farbar vei ut av en fastlåst situasjon.

SÆRSKILTE SATSINGSOMRÅDER

Barn

ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid

ILO-konvensjon nr. 182 om forbud mot og tiltak for å avskaffe de verste former for barnearbeid ble vedtatt 17. juni 1999. Konvensjonen er et viktig supplement til FNs barnekonvensjon og ILOs minstealderskonvensjon. Den antas å bli et nyttig instrument i kampen mot skadelig barnearbeid. Norge ble part til konvensjonen i desember 2000.

Tilleggsprotokoll til FNs barnekonvensjon om barn i væpnet konflikt

I mai 2000 vedtok FNs generalforsamling en tilleggsprotokoll til FNs barnekonvensjon som hever aldersgrensen for rekruttering og bruk av barn i krig fra 15 til 18 år. Norge bidro aktivt til utformingen av tilleggsprotokollen. Arbeidet til Koalisjonen for å stoppe bruk av barnesoldater, som er en gruppering av en rekke internasjonale organisasjoner, ble støttet. Sammen med aktører som FNs spesialrepresentant for barn i væpnet konflikt, Olara Otunnu, spilte koalisjonen en betydelig rolle da tilleggsprotokollen skulle utarbeides. Norge undertegnet tilleggsprotokollen i juni 2000, og prosessen med nødvendige nasjonale lovendringer før ratifikasjon er i gang. Det forventes at Norge blir part til konvensjonen i løpet av sommeren 2001. Det er en internasjonal målsetting å oppnå ti ratifikasjoner innen ettårsdagen for vedtakelsen av tilleggsprotokollen, og 50 innen FNs spesialsesjon om barn i september 2001. Protokollen vil tre i kraft tre måneder etter at ti stater har ratifisert. Ved begynnelsen av år 2001 hadde 75 stater undertegnet, og tre ratifisert.

I 2000 ga Norge støtte til en rekke internasjonale og regionale konferanser om barn i krig. Den første fant sted i Accra, Ghana, i april. Videre i Winnipeg, Canada, i september, der det blant annet ble vedtatt en agenda for barn i krig. Norge ga finansiell støtte til oppfølgingsstudien til Graca Machel's rapport om barn i krig, som ble presentert på Winnipeg-konferansen. Konferansen skilte seg ut ved markert deltakelse av ungdomsrepresentanter. Med støtte fra Norge arrangerte Redd Barna i desember en konferanse i Kampala, Uganda, for Great Lakes-området. Målet var å mobilisere regionale aktører om temaet barn i væpnet konflikt.

Tilleggsprotokoll til Barnekonvensjonen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi

FNs barnekonvensjon har enkelte bestemmelser om forbud mot seksuell utnyttelse av barn, men det har vært en utbredt oppfatning at et mer detaljert regelverk manglet. Etter seks års arbeid og lange forhandlinger vedtok FNs generalforsamling i mai 2000 en tilleggsprotokoll til Barnekonvensjonen om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi. Protokollen inneholder bestemmelser om straffbarhet, jurisdiksjon og utlevering av lovbrøyttere. Begrepene "salg av barn", "barneprostitusjon" og "barnepornografi" er definert. Bestemmelser om forebyggende arbeid, herunder informasjon, og

hjelp til barn som er ofre for salg eller seksuell utnyttelse, står sentralt i protokollen, og det legges vekt på internasjonalt samarbeid.

Norge deltok aktivt i forhandlingene og signerte tilleggsprotokollen i juni 2000. Nødvendig endring av nasjonalt lovverk er i gang. Det forventes ferdig slik at Norge kan ratifisere tilleggsprotokollen i løpet av første kvartal 2001.

FNs menneskerettighetskommisjon

Under dagsordenen som gjaldt barns rettigheter la man fra norsk side vekt på temaer som barns rett til deltakelse, jenters rettigheter, barn i krig, salg av barn, barnearbeid og barn og media. Arbeidet knyttet til å vedta tilleggsprotokollene til barnekonvensjonen kom i tillegg til dette.

Overvåkingsorganene

FNs komité for barnekonvensjonen gjennomgikk i 2000 Norges etterlevelse av landets forpliktelser som part til konvensjonen. En rekke forslag til tiltak for å følge opp anbefalingene fra komiteen er ute til høring. Dette gjelder blant annet spørsmålet om utøvelse av religionsfrihet i forhold til KRL-faget i grunnskolen, barns rett til å bli hørt i barnefordelingssaker, samt en styrket innarbeidelse av Barnekonvensjonen i norsk lovverk.

Barnestrategien

Barnestrategien, et dokument fra 1992 som gir retningslinjer for norsk bistand, ble evaluert i 1997-98. Det ble konkludert med at barnestrategien ikke er tilstrekkelig rettighetsfokusert. Som oppfølging av denne evalueringen er det i løpet av året blitt utarbeidet et nytt dokument om norsk bistand til barn.

Oppfølging av Barnetoppmøtet

Som oppfølging av Barnetoppmøtet i 1990 har FNs generalsekretær bestemt at det skal avholdes en spesialsesjon om barn i september 2001. Formålet med spesialsesjonen er å vurdere hva man har oppnådd i 1990-årene. Norge har deltatt aktivt i forberedelsesprosessene til spesialsesjonen.

Barnearbeid

Utenriksdepartementet gir øremerket støtte til UNICEF. Et program som støttet grunnutdanningen for jenter i Afrika ble støttet med 169 mill. kroner i perioden 1996-2000. For programmets annen fase, som går fra 2001- 2003, er det bevilget 200 mill. kroner. Programmet har vist god framgang. Mye tyder på at programmet har påvirket andre og tilsvarende initiativ. FNs generalsekretær har for eksempel nylig bedt UNICEF om å lede et tiårs felles FN-initiativ for jenters utdanning. I tillegg støtter UD spesielle programmer for bekjempelse av barnearbeid i Nicaragua og på Filippinene.

Verdensbanken

Norge arbeider aktivt for at barns situasjon og rettigheter blir viet mer oppmerksomhet i Verdensbanken. Norge har gitt støtte til å utvikle programmer rettet mot barn i førskolealder. I 2000 var den norske støtten til disse programmene i Verdensbanken på cirka 4 mill. kroner.

Samarbeid

Samarbeidet mellom ILO, UNICEF og Verdensbanken med sikte på å forbedre datainnsamling, analyse, forskning og kompetansebygging om barnearbeid, som ble påbegynt i 1999, bærer nå frukter. Organisasjonene understreker at samarbeidet hindrer overlapping og skaper mer effektiv utnytting av kunnskap og ressurser. Giverne har stilt seg positive til samarbeidet mellom FN-organisasjonene og Verdensbanken.

Dødsstraff

I 1979 ble samtlige norske lovbestemmelser om dødsstraff opphevet.

Dødsstraff er ikke forbudt etter Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, men forbud mot dødsstraff er gitt i egne tilleggsprotokoller. Tilleggsprotokollene binder de land som har sluttet seg til dem. Norge er part til begge protokoller.

Regjeringen er mot alle former for dødsstraff og markerer jevnlig motstand mot bruken av slike straffformer. Norske myndigheter tar opp bruken av dødsstraff bilateralt overfor stater som benytter dødsstraff, og i multilaterale fora som FN, OSSE og Europarådet.

Under årets sesjon i Menneskerettighetskommisjonen var Norge medforlagsstiller til en resolusjon om dødsstraff. Der blir stater som fremdeles praktiserer dødsstraff anmodet om å etablere et moratorium på gjennomføring av henrettelser med henblikk på senere total avskaffelse av dødsstraff. Man har fra norsk side også sluttet seg til flere erklæringer fra EU vedrørende dødsstraff.

Det er videre gitt økonomisk støtte til prosjekter hvor det settes fokus på dødsstraffproblematikken.

Kvinner

Norge har i mange år arbeidet aktivt for å bedre kvinners stilling og å styrke likestillingen, både nasjonalt og internasjonalt. Viktige fora i dette arbeidet er FNs generalforsamling, kvinnekommisjon og menneskerettighetskommisjon samt særorganisasjonene og utviklingsbankene. I tillegg er likestilling viktig i utviklingssamarbeidet.

Gjennom innlegg ved flere anledninger har Norge arbeidet for at flere land skal ratifisere FNs kvinnekonvensjon og dens tilleggsprotokoll av 1999. Norge var også en pådriver for å få inn en referanse til kvinnekonvensjonen i forhandlingene om en politisk erklæring til FNs spesialsesjon om oppfølging av kvinnekonferansen i Beijing. I forhandlingene til sluttdokument for spesialsesjonen var kvinners menneskerettigheter et sentralt tema. Det kan nevnes at æresdrap for første gang omtales i et FN-dokument. I sluttdokumentet fordømmes æresdrap som brudd på menneskerettighetene.

Under FNs 54. generalforsamling ble det for første gang fremmet en resolusjon om bekjempelse av æresdrap. Norge arbeidet for en sterk rettighetsbasert tekst.

Regjeringen handlingsplan mot kjønnslemlestelse omfatter internasjonale tiltak. Multilateralt ble det gitt vesentlige bidrag til UNICEF og UNFPA. Det er også gitt støtte gjennom FOKUS, en paraplyorganisasjon for norske kvinneorganisasjoner.

Regjeringen har støttet opprettelsen av et kontakt- og informasjonssenter i Pakistan for kvinner med tilknytning til Norge.

Protokoll om handel med mennesker, til FN-konvensjonen om grenseoverskridende, organisert kriminalitet

FN-konvensjonen om grenseoverskridende, organisert kriminalitet og dens protokoller om henholdsvis menneskehandel og menneskesmugling, ble ferdigforhandlet høsten 2000. Norge har deltatt i forhandlingene, som begynte

COLOMBIA © Curt Carnemark/Mira/Samfoto

Norge har i mange år, blant annet gjennom forskjellige FN-fora, gått sterkt inn for å styrke likestilling og bedre kvinners situasjon.

i 1999. Protokollen om menneskehandel utdyper hovedkonvensjonen ved å gi nærmere regler for bekjempelse av grenseoverskridende organisert kriminalitet i form av menneskehandel. Formålet med protokollen er å bekjempe menneskehandel, særlig handel med kvinner og barn, og å beskytte og hjelpe ofrene for slik handel.

Rasisme

Norges internasjonale engasjement mot rasisme kom i 2000 først og fremst til uttrykk i forberedelsene til Verdenskonferansen mot rasisme, som vil finne sted i Durban, Sør-Afrika, i månedsskiftet august/september 2001.

Arbeidet med Verdenskonferansen er forankret i FNs menneskerettighetskommisjon og ledes av FNs høykommisær for menneskerettigheter (HCHR), Mary Robinson.

FN arrangerte i 2000 ekspertseminarer og regionale forberedelseskonferanser som kom med sine innspill til Verdenskonferansens slutterklæring og handlingsplan. Mary Robinson har fått i oppdrag å lage utkast til disse. Under ledelse av Høykommisæren ble det også holdt uformelle konsultasjoner der landene og NGOer deltok.

FNs første forberedende møte fant sted i mai 2000 i Genève. Den regionale forberedende konferansen for Europa ble holdt i Europarådet i oktober 2000.

Ansvar for de norske forberedelsene til den europeiske konferansen lå i Kommunal- og regionaldepartementet, som oppnevnte representanter for UDI til å representere Norge i den tekniske arbeidsgruppen for den europeiske konferansen. Utenriksdepartementet har også deltatt i den tekniske arbeidsgruppens møter.

Utenriksdepartementet har ansvaret for å koordinere den videre forberedelsen av Norges deltakelse ved Verdenskonferansen i 2001. For å få en bred forankring av det forberedende arbeidet ble det i september 2000 opprettet en nasjonal forberedelseskomité ledet av statssekretær i Utenriksdepartementet, Raymond Johansen. 70 institusjoner, organisasjoner og departementer er representert i komiteen.

Et arbeidsutvalg opprettet i desember 2000 ledet av Utenriksdepartementet bistår forberedelseskomiteen. I arbeidsutvalget deltar Kommunal- og regionaldepartementet, Utlendingsdirektoratet, Antirasistisk Senter og Senter mot etnisk diskriminering. I Norge koordinerer Antirasistisk Senter NGOenes innspill og deltakelse med hensyn til Verdenskonferansen. Koordineringen finansieres av Utenriksdepartementet. Antirasistisk Senter samarbeider med Senter mot etnisk diskriminering (SMED) for å spre informasjon om konferansen. Dette gjøres blant annet i samarbeid med FN-sambandet og Lærerlaget.

I det forberedende arbeidet har Høykommisæren understreket at konferansen må skue framover og være handlingsrettet. Det er foreløpig satt følgende hovedtemaer for konferansens dagsorden:

- Kilder, årsaker, former for og nåtidige uttrykk for rasisme, rasediskriminering, fremmedfrykt og liknende intoleranse.
- Ofre for rasisme, rasediskriminering, fremmedfrykt og liknende intoleranse.
- Forebyggende tiltak, utdanning og beskyttelse mot rasisme, rasediskriminering, fremmedfrykt og liknende intoleranse på nasjonalt, regionalt og internasjonalt nivå.

- Effektive rettsmidler og erstatninger på nasjonalt, regionalt og internasjonalt nivå.

Norge har arbeidet for å få inn et likestillingsperspektiv og et urfolksperspektiv. Sammen med Canada har Norge tatt initiativ til at det holdes en ungdomsmarkering forut for konferansen, i tilknytning til NGO-forumet i Durban.

FNs budsjett for konferansen er på 10 mill. USD. Norge bidro i 2000 med cirka 350.000 USD. Et liknende beløp blir gitt til Sør-Afrika som vertsland for konferansen.

Religions- og livssynsfrihet

Regjeringen setter arbeidet med å fremme religions- og livssynsfrihet høyt. Norge var medforslagsstiller til en resolusjon i Menneskerettighetskommisjonen og Generalforsamlingen som fordømmer alle former for diskriminering og intoleranse på grunn av religion og tro. I 2000 lyktes det å få endret spesialrapportørens tittel til "Special Rapporteur on Freedom of Religion or Belief". Endringen gjelder fra fornyelsen av mandatet i 2001.

Regjeringen har gitt økonomisk støtte til Oslo-koalisjonen for religions- og livssynsfrihet, herunder dens besøk til Kina, og til frivillige organisasjoners prosjektvirksomhet.

Tortur

Bruk av tortur er forbudt etter to spesialkonvensjoner utarbeidet av FN og Europarådet i henholdsvis 1984 og 1987. Forbudet følger også av de generelle menneskerettighetskonvensjonene. Konvensjonene forbyr all bruk av "tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff". Tortur defineres i denne forbindelse som en handling der alvorlig smerte eller lidelse, enten fysisk eller psykisk, bevisst blir påført en person" for å tvinge fram opplysninger eller tilståelser, straffe, true eller tvinge, eller av diskrimineringsårsaker, når slik smerte påføres av eller med aksept fra offentlig tjenestemann eller annen person som opptre i embeds medfør. Forbudet er absolutt, det spørres ikke etter mulige aktverdige formål med torturen, som for eksempel å avdekke en terrorhandling. Det fritar heller ikke for ansvar at det foreligger samtykke til handlingen.

Tortur er i Norge også forbudt etter Grunnloven. Norge har tradisjonelt engasjert seg i arbeidet for å sikre enkeltmenneskers fysiske integritet og fysiske sikkerhet, både nasjonalt og internasjonalt. Tross disse bestrebelsene er Norge blitt kritisert av både Europarådets og FNs torturkomiteer vedrørende langvarig bruk av politiarrest og isolasjon av varetektsfanger.

NORSK MENNESKERETTIGHETSINNSATS I DE ENKELTE LAND

Europa

Menneskerettighetssituasjonen i **sørøst-Europa** i 2000 viste en viss forbedring i forhold til det forutgående år. Blant annet bidro den meget positive politiske utviklingen i både Kroatia og Den føderale republikken Jugoslavia, der demokratiske regjeringer overtok regjeringsmakten, sterkt til dette. De nyvalgte regjeringene vil imidlertid trenge både tid og internasjonal bistand for å få brakt menneskerettighetssituasjonen i de to landene opp på et akseptabelt

nivå. Norge bidrar til demokratiseringsarbeidet i disse landene gjennom tiltak som styrker offentlige institusjoner og det sivile samfunn. Til tross for framgang når det gjelder reform av retts- og politivesen i regionen, gjenstår det imidlertid mye på disse områdene, og da spesielt i Kosovo, Albania og Bosnia-Hercegovina. Prosjekttiltak innen denne sektoren prioriteres meget høyt fra norske myndigheters side. Blant annet har det norske formannskapet i Stabilitetspaktens arbeidsbord om sikkerhetsspørsmål lagt stor vekt på slike problemstillinger. Forholdet mellom etniske slaver og etniske albanere i Makedonia var også i 2000 anspent. Det er viktig at makedonske myndigheter viser noe større imøtekommenhet for minoritetsrettighetene til landets etnisk-albanske befolkning, blant annet når det gjelder språklige rettigheter.

Respekt for menneskerettighetene forutsetter blant annet vilje til å ta et oppgjør med krigsforbrytelser som er begått i forbindelse med krigføringen på Balkan. Norge videreførte i 2000 støtten til Jugoslavia-domstolens arbeid for å etterforske og rettsforfølge brudd på menneskerettighetene i regionen.

Det store antall kosovo-albanske flyktninger som ankom **Albania** i 1999, hadde innen inngangen av 2000 for all vesentlig del reist tilbake til sine hjem. Dette medførte at den norske humanitære innsatsen i landet ble trappet ned. Norges engasjement i Albania i 2000 var fokusert på samarbeidstiltak innen institusjonsbygging, med vekt på justis og politisektoren. Den utbredte lovløsheten, kombinert med mangelfull opplæring og avlønning av politi, dommere og øvrige ansatte innen justissektoren, bidrar til å svekke den generelle menneskerettighetssituasjonen i landet. Situasjonen for barn og kvinner er særlig utsatt. Norge støttet prosjekter til hjelp for både voldsutsatte kvinner og et mer generelt prosjekt for barn i 2000, herunder innsats innen undervisningssektoren. Som en refleks av svake institusjoner innen justissektoren, synes problemer forbundet med menneskehandel ("trafficking") å være økende. Norge har i 2000 videreført samarbeidet med den albanske riksadvokatens kontor med henblikk på å modernisere og styrke riksadvokatembedet. Parallelt med dette har Norge videreført støtten til MAPE (Multinational Advisory Police Element), VEUs politirådgivningsenhet.

Respekt for menneskerettighetene i **Bosnia** er fortsatt lite tilfredsstillende, selv om små framskritt gjøres. Det tar tid å bygge opp institusjoner og et sivilt samfunn som kan verne om befolkningens menneskerettigheter. Norge bidrar aktivt til å støtte opp om institusjonsbygging innen offentlig sektor, på landsbasis og i de to entitetene Føderasjonen og Republika Srpska. Norge videreførte bistanden til reform av justis- og politisektoren også i **Bosnia-Hercegovina** i 2000. Det ble i denne sammenheng sekondert norske politifolk til FNs International Police Task Force, IPTF, samtidig som Norge bidro aktivt til reformarbeidet i regi av OSSE-sendelaget i Bosnia og Office of the High Representative, OHR. Støtten til Menneskerettighetshuset i Sarajevo ble videreført. Det bosniske sivile samfunns engasjement innen dialog- og forsoningsarbeid ble støttet gjennom en betydelig økning i det norske engasjementet for opprettelse av Nansen-dialogsentra i Mostar, Sarajevo og Banja Luka. Også Helsingforskomiteens arbeid mottok støtte i 2000. Norge ga støtte til flyktningeretur, både i form av gjenoppbyggingsbistand og juridisk bistand, særlig til minoritetsflyktninger.

Valget av en demokratisk koalisjonsregjering i januar 2000, samt en ny demokratisk president i februar samme år, markerte et vendepunkt i **Kroatias** vilje til å respektere internasjonalt anerkjente menneskerettigheter. Norge hilste valgresultatet velkommen og uttalte vilje til å støtte den nye regjeringens reformprogram. Valgresultatet satt fart på reformarbeidet innenfor

sektorer med tilknytning til menneskerettigheter. Den nyvalgte koalisjonsregjeringen forpliktet seg til å samarbeide med Jugoslavia-domstolen, noe som også ble fulgt opp gjennom konkrete tiltak. Kroatisk myndigheters samarbeid med Jugoslavia-domstolen var gjennom hele 2000 fortsatt tildels meget kontroversielt i store deler av den kroatisk befolkningen. Et annet kontroversielt reformtiltak var åpningen for retur av etnisk-serbiske flyktninger. Til tross for rimelig god framgang for flyktningeretur, er det fortsatt tildels sterk motstand på lokalt nivå i enkelte kommuner. Norge støttet minoritetsreturen til Kroatia i 2000. Norge har dessuten bidratt til juridisk veiledning for flyktninger, sekondering av politifolk til OSSE-politiet i Øst-Slavonia, samt opprettelse av et Nansen-dialogsenter i Osijek. Norge bidro fortsatt aktivt til OSSE-sendelaget i Kroatia. Norge videreførte støtten til den kroatisk Helsingforskomiteen også i 2000.

Utviklingen i **Makedonia** i 2000 var preget av "normalisering" i forhold til flyktningesituasjonen som karakteriserte 1999. Anklager om overdreven maktbruk fra politiets side, samt fortsatte klagemål fra landets etnisk-albanske minoritet om diskriminering gikk igjen. Norge bidro med fortsatt støtte til menneskerettighetstiltak i samarbeid med Nansen-dialogsenteret i Skopje, samt gjennom Helsingforskomiteens arbeid for å kartlegge menneskerettighetssituasjonen i landet. Støtte ble også gitt til Barneombudets besøk til Skopje for samtaler med makedonske myndigheter. Norge fortsatte sin støtte overfor OSSE-sendelaget i Makedonia i 2000.

Situasjonen for menneskerettighetene i **Den føderale republikken Jugoslavia** i 2000 var vanskelige i tiden fram til den demokratiske politiske omveltningen som fant sted i Serbia i september. Den fredelige demokratiske revolusjonen markerte en ny epoke i jugoslaviske myndigheters vilje til å overholde internasjonale menneskerettighetsstandarder. Norge var en meget aktiv støttespiller for demokratiske krefter før valget, men også i valgets kjølvann. Norge gjennomførte ulike støttetiltak for uavhengige media og sivilt samfunn, herunder støtte til den serbiske Helsingforskomiteen og videreføring av støtte til Nansen-dialogsenteret i Beograd. Den norske støtten til fri rettshjelp for flyktninger ble videreført også i 2000.

Menneskerettighetssituasjonen i **Kosovo** var også i 2000 meget vanskelig, først og fremst for minoritetsgrupper. Voldsbruk og trakassering av etniske serbere og Roma-folk i Kosovo var meget utbredt gjennom hele året, til tross for KFORs og UNMIKs bestrebelser. Samtidig ble det gjort visse framskritt med hensyn til oppbygging av et nytt politivesen og justismyndigheter. Norge fokuserte på støtte til oppbygging av fungerende lokale politistrukturer, blant annet gjennom støtte til OSSEs politiskole i provinsen og gjennom sekondering av norske politifolk. Forøvrig bidro Norge med støtte til menneskerettighetstiltak i FN-regi gjennom UNMIK, samt med støtte til Helsingforskomiteen og til arbeid for å dokumentere menneskerettighetsbrudd begått under Kosovo-konflikten. Norge videreførte støtten til Nansen-senteret i Pristina.

I **Montenegro** var menneskerettighetssituasjonen uendret i forhold til 1999. Norge videreførte støtten til den montenegrinske Helsingforskomiteen og til Nansen-dialogsenteret i Podgorica. Det ble gjennomført tiltak for å støtte opp om uavhengige media og demokratiseringsarbeid i republikken.

Situasjonen i **Tsjetsjenia** var også i 2000 en kilde til bekymring. I likhet med det internasjonale samfunn forøvrig følger Norge utviklingen nøye. Saken er ved flere anledninger blitt tatt opp med russiske myndigheter bilateralt.

Norge har også deltatt i behandlingen av spørsmålet i internasjonale fora som FNs menneskerettighetskommisjon, Europarådet og Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa. Under den 56. sesjon i FNs menneskerettighetskommisjon var Norge medforslagsstiller til resolusjonen om Tsjetsjenia.

Norge ga 24 mill. kroner til Tsjetsjenia-relaterte tiltak i 2000. I hovedsak dreier det seg om nødhjelp gjennom norske og utenlandske frivillige organisasjoner, FN og Røde Kors. Mange av programmene inneholder også menneskerettighetslementer som for eksempel hjelp til krigstraumatiserte barn, beskyttelse av sivile og fengslede og opplysningsarbeid om humanitær folkerett. Arbeidet som utføres av eksperter fra Europarådet plassert ved kontoret til den russiske presidentens spesialrepresentant for menneskerettigheter i Tsjetsjenia, er delvis finansiert av Norge.

Sentral-Asia

Menneskerettighetssituasjonen i de fem sentral-asiatiske land fortsetter å være bekymringsfull, spesielt i **Turkmenistan** og **Usbekistan**. Norge har gjentatte ganger i OSSE tatt opp spørsmål om menneskerettigheter, både i organisasjonens fora og bilateralt med land i regionen. Sikkerhetssituasjonen i regionen ble både i 1999 og 2000 truet av militante grupper som tok seg inn i både Usbekistan og **Kirgisistan** i et forsøk på å destabilisere situasjonen. Lederne i alle de fem land har i denne sammenheng pekt på religiøs ekstremisme med utspring fra tilgrensende land som en av hovedtruslene for regionens stabilitet. Dette trusselbildet blir også benyttet til å slå ned på opposisjonelle og religiøse grupper. Norge ga i 2000 10 mill. kroner til ulike humanitære tiltak og menneskerettighetsprosjekter i regionen, hovedsaklig kanalisert gjennom FN-systemet og Røde Kors. På menneskerettighetsområdet var de viktigste prosjektene Norge finansierte et UNDP-program, "Building capacity of Women's Organizations" i Kasakhstan, utsendelse av en NGO-koordinator for de sentral-asiatiske land og et kurs i menneskerettigheter for representanter fra alle fem land i regi av NORDEM og OSSE.

Asia og Oceania

Menneskerettighetssituasjonen i **Afghanistan** er meget alvorlig. Dette gjelder spesielt kvinners adgang til utdanning, helsetilbud og arbeid utenfor hjemmet. Rapporter om bruk av barnesoldater, og om massakre av sivilbefolkningen i forbindelse med kamphandlinger høsten 2000 har vakt sterk bekymring.

Norge finansierer en egen stilling som menneskerettighetsrådgiver gjennom United Nations Development Program for å utvikle kunnskap om situasjonen i Afghanistan. Norge deltar ellers aktivt i Afghanistan Support Group (ASG), hvor arbeidet med menneskerettigheter står sentralt. ASG har menneskerettigheter og kvinners situasjon som et viktig tema i sin dialog med partene i konflikten. Det ble foretatt en rekke henvendelser til Talibanledelsen etter at de sommeren 2000 vedtok ytterligere begrensninger i kvinners rett til deltakelse i yrkeslivet. Den norske delegasjon la stor vekt på disse problemstillingene under Afghanistan Support Group møte i Montreux i Sveits i desember 2000. Det ytes også norsk støtte til menneskerettighetsrelaterte tiltak via FN-systemet og norske frivillige hjelpeorganisasjoner.

Støtte til menneskerettigheter og utvikling av demokratiet er ett av tre hovedsatsingsområder for norsk utviklingssamarbeid med **Bangladesh**. Med utgangspunkt i utviklingssamarbeidet ønsker man å utarbeide en strategi

AFGHANISTAN © Roger LeMoine/Liaison/ALL OVER PRESS

I forholdet til Afghanistan er det lagt stor vekt på menneskerettigheter og særlig kvinners mangel på rettigheter til utdanning, helse og arbeid utenfor hjemmet.

for norsk støtte til menneskerettigheter og demokratiutvikling. Strategien vil ventelig bli godkjent tidlig i 2001. Fordi situasjonen er vanskelig for kvinner i Bangladesh, har norsk bistand vært konsentrert kvinne- og likestillingsperspektivet i utviklingssamarbeidet.

Støtten til menneskerettigheter utgjorde samlet 17,6 mill. kroner i 2000. Blant andre har disse initiativ og tiltak mottatt støtte:

- En rekke frivillige organisasjoner som gjennomfører opplæringstiltak for kvinner innen menneskerettighetsområdet. Dette gjelder særlig handel med kvinner og barn, seksuell mishandling og vold mot kvinner. Flere av organisasjonene tilbyr også fri rettshjelp, og fremmer og beskytter kvinners menneskerettigheter.
- Tiltak for funksjonshemmedes rettigheter.
- Frivillige organisasjoners generelle opplysningsarbeid om demokrati og menneskerettigheter.

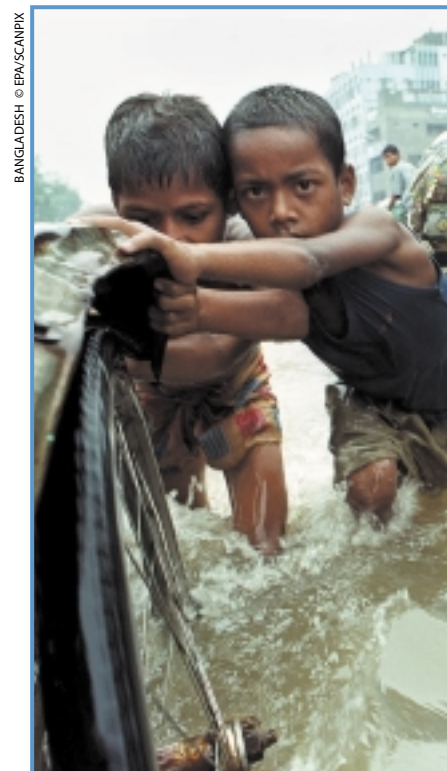
I den løpende dialog med myndighetene har Norge uttrykt bekymring for den generelle menneskerettighetssituasjonen, særlig utøvelsen av vold knyttet til økende politiske motsetninger. Norge har også uttrykt bekymring for situasjonen når det gjelder barnearbeid og handel med kvinner og barn. Norge har også, blant annet i givermøter, påtalt økt korrupsjon og fravær av lov og orden. Den tilsynelatende manglende politiske vilje til å gjennomføre politiske reformer er også blitt påpekt.

Høsten 2000 ble en gruppe parlamentarikere fra **Bhutan** invitert til Norge. Delegasjonen kommer til Norge i mars 2001. Formålet med besøket er å vise hvordan demokratiet fungerer i Norge, både på nasjonalt og lokalt plan.

Rapporter om grove og systematiske brudd på menneskerettigheter i **Burma** fortsatte gjennom året, til tross for anstrengelser både fra den burmesiske politiske opposisjon, eksil-burmesiske miljøer og det internasjonale samfunn. Militærregimets undertrykking av opposisjonspartiet National League for Democracy synes å ha blitt trappet opp gjennom året. Aung San Suu Kyi og andre sentrale opposisjonspolitikere befant seg i husarrest fra september av. Antall politiske fanger anslås til mer enn 1500. Regimets overgrep overfor etniske minoriteter, herunder tvangsforflytning og tvangsarbeid, fortsatte å føre til nye flyktninger. Ved årets slutt befant det seg cirka 130.000 registrerte flyktninger i leire i Thailand. FNs spesialut-sending rapporterte høsten 2000 at samtaler var innledet mellom representanter for regimet og Aung San Suu Kyi. Ved utgangen av året hadde samtalenene ikke manifestert seg i konkrete forbedringer i situasjonen.

Norges Burma-politikk er basert på uttrykt kritikk av regimets overgrep, politisk støtte til opposisjonen og humanitær bistand til flyktninger i Thailand. Norske bedrifter er oppfordret til ikke å investere i eller handle med Burma, og det blir oppfordret til ikke å arrangere turistreiser til Burma. Det er gitt våpenembargo og unntak fra tollpreferanseordningen GSP. Dessuten er burmesiske tjenestemenn blitt gitt visumnekt. Dette har i stor grad vært i samsvar med EUs felles holdning. Norge var medforslagsstiller til FNs menneskerettighetskommisjons Burma-resolusjon i 2000 og resolusjonen i FNs generalforsamling. Norge har også sluttet seg til EU-erklæringer om situasjonen i Burma. Norge har uttrykt politisk støtte til FNs spesialut-sendingss innsats for å opprette politisk dialog.

Norge har holdt nær kontakt med demokratibevegelsen inne i Burma og med den burmesiske eksilregjering og tilhørende organisasjoner. Man har også tatt opp situasjonen i Burma med andre lands myndigheter, blant annet

BANGLADESH © EPA/SCANPIX

I dialogen med Bangladesh har Norge uttrykt bekymring når det gjelder barnearbeid, handel med kvinner og barn samt vold knyttet til politiske motsetninger.

BURMA © John Einar Sandvand/SCANPIX

Norge har hatt nær kontakt med demokratibevegelsen i Burma. Gjennom ASEAN-landene er det oppfordret til å arbeide for demokratisering og starte en dialog med Aung San Suu Kyi.

gjennom henvendelser til myndighetene i ASEAN-hovedstedene. Disse er blitt bedt om å utnytte sin innflytelse i Rangoon til å oppmuntre regimet til å innlede en nasjonal forsonings- og demokratiseringsprosess, og å starte en dialog med Aung San Suu Kyi.

Situasjonen i Burma følges nøye av norsk opinion og en rekke frivillige organisasjoner. Et aktivt eksilmiljø er engasjert i forhold til Burma. Fra parlamentarisk hold forsøker man å forsterke det politiske presset mot militærregimet gjennom deltagelse i det internasjonale nettverket PD Burma.

Norsk bistand til **Filippinene** er hovedsaklig blitt gitt via NGOer (Caritas, Adopsjonsforum, Ma-Ma's Hope Haven, Kirkens Nødhjelp, Frelsesarmeen med flere). Norge har gitt støtte til et UNDP-program rettet mot utvikling av fred og demokrati på Mindanao og til ulike UNICEF-prosjekter rettet mot barn og bekjempelse av barnearbeid. Regjeringen har i flere år gitt støtte til LOs ulike prosjekter for å styrke faglige rettigheter i Filippinene.

Norske myndigheter støttet i fjor et prosjekt i regi av den frivillige organisasjonen Philrights. Prosjektet ble sluttført i desember og har bidratt til å kartlegge menneskerettighetssituasjonen i landet.

Sammen med flere EU-land, Sveits og Canada, finansierte Norge et menneskerettighetsseminar i Cebu City i fjor. Seminaret ble organisert av University of the Philippines. Formålet med seminaret var blant annet å belyse problemstillinger vedrørende dødsstraff og å stimulere til offentlig debatt om spørsmålet.

Norske myndigheter støtter et regionalt menneskerettighetsprosjekt, ledet av det velrenommerte Ateneo universitet i Manila, som arbeider for å etablere en regional menneskerettighetsmekanisme innen ASEAN.

Norge opphevet i 2000 de begrensninger i bistandssamarbeidet som ble innført etter **Indias** kjernefysiske prøvesprengninger i 1998. Grunnlaget er nå lagt for en gjenopptagelse av vårt stat-til-stat utviklingssamarbeid med India.

Norge har gitt støtte til tiltak for bekjempelse av barnearbeid i India. Innsatsen er konsentrert rundt fem utdanningsprosjekter i regi av lokale frivillige organisasjoner og UNDP (United Nations Development Program). Ambassaden har utarbeidet et strategidokument for barnearbeidsfeltet der bevisstgjøring, nettverksbygging, forskning og dokumentasjon står sentralt. Videre har Det norske menneskerettighetsfondet i løpet av 2000 gitt støtte til flere frivillige organisasjoner i India.

Med det historiske valget på ny nasjonalforsamling i juni 1999 er **Indonesia** i ferd med å etablere seg som verdens tredje største demokrati. Regjeringen står overfor store utfordringer på svært mange områder, også når det gjelder demokrati og menneskerettigheter.

Menneskerettighetsspørsmål står sentralt i regjeringens arbeid med å opprette et demokratisk styresett i hele landet, en prosess som også er av regional betydning. Indonesia har en toneangivende rolle i Sørøst-Asia, også i forbindelse med menneskerettighetsutviklingen innen ASEAN.

Som følge av både fattigdom, etniske spenninger og religiøse motsetninger preges Indonesia av omfattende sosial uro. Løsrivelsen av Øst-Timor høsten 1999 har gitt krav om uavhengighet i andre provinser, spesielt i Aceh lengst

nord på øya Sumatra, men også i den ressursrike provinsen Irian Jaya sørøst i landet.

Opprettelsen av nasjonale undersøkelseskommisjoner høsten 1999 for å granske påståtte menneskerettighetsovergrep fra indonesiske myndigheters side på Øst-Timor og Aceh, har ført til krav om at de ansvarlige må stilles for retten. Selv om landet i november 2000 fikk en ny lov om menneskerettigheter som blant annet gir hjemmel for å opprette egne menneskerettighetsdomstoler, er den rettslige prosessen fortsatt i startfasen. Sendrekthet i byråkrati og domstoler og myndighetenes generelt manglende kunnskap om hvordan man skal følge opp sine menneskerettighetsforpliktelser, er årsaker til dette.

Norge har ved flere anledninger gitt uttrykk for at indonesiske myndigheter selv bør få anledning til å forfølge og avklare disse spørsmål før en eventuell internasjonal innsats vurderes.

Både Indonesia og Norge ønsker et nærmere samarbeid om menneskerettighetsspørsmål. I regjeringens handlingsplan for menneskerettigheter ble Indonesia identifisert som et av de landene det er aktuelt å innlede en menneskerettighetsdialog med.

Norge har tidligere gitt uttrykk for at dialogen må bygges på gjensidig respekt og likhet og ha som formål at Indonesia får støtte til å utvikle et demokratisk styresett og en fungerende rettsstat.

Indonesiske myndigheter har på sin side vist stor interesse for menneskerettighetssamarbeidet med Norge for slik å bygge opp nasjonal kompetanse og regelverk og å styrke rettsvesen, påtalemyndigheter, NGOer og fagmiljøer slik at nasjonale og internasjonale menneskerettighetsforpliktelser kan ivaretas.

Norge bidro med 6 mill. kroner i 2000 til UNDP/Verdensbankens Partnership-program for demokratiutvikling i Indonesia, og har hittil støttet UNDPs humanitære program i Aceh med 4 mill. kroner. Man har også støttet internasjonale NGOers hjelpearbeid i konfliktområder som Aceh og Molukkene. I 2000 ble det utbetalt 35 mill. kroner til Indonesia, fordelt på langsiktig utvikling, humanitær bistand og menneskerettighetstiltak. Samme beløp er avsatt i år, men med økt fokus på den humanitære sektor.

Norge har også vært en viktig bidragsyter til FNs humanitære hjelpeoperasjonen for gjenoppbyggingen av Øst-Timor. I 2000 bidro Norge med 46 mill. kroner, og forventer å holde det samme nivå i år.

Norge har i bistandssamarbeidet med **Kambodsja** særlig lagt vekt på å fremme demokrati, menneskerettigheter og godt styresett. Det gis støtte til FN-organisasjoner, norske humanitære organisasjoner og til frivillige kambodsjanske menneskerettighetsorganisasjoner. Nasjonale opplysningskampanjer om det planlagte rettsoppgjøret etter Røde Khmer støttes også.

Den kambodsjanske kvinneministeren besøkte Norge både 1999 og i 2000, noe som først og fremst må ses som et uttrykk for norsk støtte til regjeringens arbeid med kvinners og barns rettigheter.

Det internasjonale samfunn har lagt stor vekt på at Kambodsja så raskt som mulig gjennomfører en rettferdig rettsprosess mot de ansvarlige lederne for

INDONESIA © John Einar Sandvand/SCANPIX

I 2000 bidro Norge med midler til langsiktig utvikling, humanitær bistand og menneskerettigheter i Indonesia.

Røde Khmer-regimet. Norge har gitt uttrykk for vilje til å støtte en slik rettsprosess, både overfor landets myndigheter og i internasjonale sammenhenger. Det legges også vekt på at det planlagte lokalvalget i 2001 gjennomføres på en demokratisk måte.

Norge var i 2000 medforslagsstiller til resolusjon om Kambodsja i FNs menneskerettighetskommisjon.

Kina, se Menneskerettighetsdialoger

I **Laos** har Norge gjennom flere år støttet tiltak for å bygge kapasitet innen forvaltningen sentralt og på provinsnivå. Norge har støttet et prosjekt for å bedre den laotiske nasjonalforsamlingens kapasitet og arbeidssituasjon. Norge støtter også tiltak innen skatte- og tollvesenet og miljøforvaltning, som har som målsetting å bidra til oppbygging av et godt styresett. Gjennom støtte til den laotiske kvinneunionen har Norge bidratt til at forskjeller mellom kvinner og menn nå for første gang synliggjøres i offentlig statistikk, og at det gis kurs for beslutningstakere på alle nivåer om hvordan kvinnehensyn kan integreres i utviklingsplanleggingen. Tiltaket anses som viktig for å bedre kvinners rettigheter i Laos.

Overfor malaysiske myndigheter har Norge oppfordret til at landet tiltrer FNs to konvensjoner om henholdsvis politiske og sivile rettigheter og økonomiske, kulturelle og sosiale rettigheter. **Malaysia** besluttet i 2000 å tiltre ILOs barnarbeidskonvensjon.

Norge sluttet seg i august 2000 til det franske EU-formannskapetets uttalelse vedrørende domfellelsen av tidligere visestatsminister Anwar Ibrahim for sodomi.

Den politiske utviklingen, og da særlig forhold som religionsfrihet, ytringsfrihet og kvinners stilling, følges nøye.

Den økende voldelige konflikten i **Nepal**, skapt av den maoistiske opprørsbevegelsen, har medført en sterk økning i menneskerettighetsovergrep det siste året. I denne situasjonen har Norge deltatt aktivt i en lokal "Peace Support Group" under ledelse av United Nations Development Program (UNDP). Målsettingen er å samle givene i en felles opptreden for å bidra til å redusere omfanget av konflikten, skape fred og grunnlag for fattigdomsrettet utvikling. Gruppen arbeider med en handlingsplan og et seminar i regi av UN Staff College. Dette skal danne basis for opprettelsen av et fond forvaltet av UNDP. Fondet skal tilby finansiering av ulike konfliktreduserende tiltak i regi av lokale frivillige og offentlige organisasjoner.

Norge har også arbeidet for at konflikten og dens konsekvenser for utviklingen skal være et tema i givernes dialog med myndighetene. Dette ble nevnt av flere givere på Nepal Development Forum i Paris i april.

Retten til utdanning står sentralt i det norske samarbeidet med Nepal. Norge har støttet det nasjonale programmet for å øke utbredelsen av og kvaliteten på landets grunnskoler. Prosjekter som fokuserer på barns rettigheter er også blitt støttet. Den norske advokatforening opprettet sammen med sin søsterorganisasjon i Nepal kontorer for fri rettshjelp, og mottok 0,6 mill. kroner til dette arbeidet. I tillegg har to lokale organisasjoner mottatt til sammen 0,7 mill. kroner til utarbeidelse av en årbok om menneskerettigheter og til juridisk rådgivning for kvinner.

Menneskerettighetsspørsmål er en del av den løpende dialogen mellom Norge og Nepal. Norge har blant annet støttet opprettelsen av en nasjonal menneskerettighetskommisjon som ble etablert i juni. Norge har også deltatt i arbeidsgruppen som planlegger økonomisk støtte til kommisjonens arbeid.

Norge har i det siste året gitt omfattende humanitær bistand til **Nord-Korea**. I lys av de systematiske og gjennomgripende brudd på menneskerettighetene i Nord-Korea, har Norge i denne forbindelse uttrykkelig påpekt at man forventer at bistanden blir brukt i henhold til internasjonalt anerkjente prinsipper. Norge har også påpekt behovet for reformer, inkludert demokratisering, åpenhet og respekt for menneskerettighetene overfor nord-koreanske myndigheter.

Demokrati og menneskerettigheter er et prioritert innsatsområde for norsk bistand til **Pakistan**, både gjennom direkte støtte til myndighetene, gjennom multilaterale organisasjoner og via lokale frivillige organisasjoner.

Norge tok avstand fra militærkuppet høsten 1999 og har oppfordret regimet til snarest mulig å føre makten over til demokratisk valgte organer.

Den pakistanske regjeringen har lansert en plan for desentralisering og lokalt styre. I samarbeid med FNs utviklingsprogram og DFID (Department for International Development/ Storbritannia) støtter Norge et prosjekt som søker å mobilisere kvinner til å stille som kandidater og til å avgi stemmer. En frivillig kvinnerettsorganisasjon (Aurat Foundation) leder arbeidet, og et nettverk av lokale organisasjoner deltar. Erfaringene fra første valgrunde er positive, og man har lyktes i å fylle hele 86 prosent av plassene som er reservert for kvinner.

Den pakistanske valgkommisjonen har styrket sin uavhengighet og utvidet sitt mandat i tilknytning til lokalvalgene. Norge, også her i samarbeid med FNs utviklingsprogram og DFID, støtter et prosjekt som innebærer institusjonell styrking og kompetansebygging for valgkommisjonen. Mobilisering av velgere på lokalplan gjennom frivillige organisasjoner inngår i dette prosjektet.

Menneskerettighetsprogrammet som Norge støtter sammen med Sveits hadde god framgang i 2000, og støtter opp under en større menneskerettighetskampanje som ble lansert av myndighetene våren 2000. Som en del av programmet er et eget senter for menneskerettighetsstudier etablert ved universitetet i Peshawar, i nært samarbeid med Avdeling for kvinneverett ved Universitetet i Oslo. Samarbeidet med ILO om opplæring av offentlig ansatte, representanter for fagforeninger og frivillige organisasjoner om sentrale menneskerettighetsbegreper og konvensjoner ble videreført i 2000.

Ambassaden støtter flere frivillige organisasjoner som arbeider for fremme av menneskerettigheter generelt, og organisasjoner som arbeider for beskyttelse av kvinners og barns rettigheter spesielt. Det ble høsten 2000 utført en uavhengig gjennomgang av denne støtten. Konklusjonen er at de organisasjonene Norge støtter, er blant de viktigste menneskerettighetsagentene i Pakistan. Organisasjonene gjennomfører et seriøst menneskerettighetsarbeid, ofte med imponerende resultater. De har betydelig innflytelse i det sivile samfunnet. Majoriteten av organisasjonene samhandler på sentrale områder med myndighetene, blant annet i forhold til lokalvalg. De er også med i gjennomføringen av myndighetenes menneskerettighetskampanje. Ambassaden oppmunttrer begge parter til å styrke dette samarbeidet.

Høsten 2000 ble det gjennomført en forstudie for å vurdere en mulig opprettelse av et kontakt- og informasjonssenter i Pakistan for kvinner med tilknytning til Norge.

Menneskerettighetssituasjonen i **Sri Lanka** må ses i lys av at landet befinner seg i en blodig borgerkrig som har pågått i 18 år, kostet over 60.000 menneskeliv og drevet hundretusener på flukt. Dette betyr at de største menneskerettighetsproblemene er knyttet til den militære konflikten. Det meldes jevnlig om overgrep mot sivile i konfliktområdene. Begge parter må ta ansvar for grove brudd på menneskerettighetene. Krigen er brutal, noe som blant annet framgår av at det registreres svært få krigsfanger. Både sivile og militære tapstall øker. Bruken av barnesoldater fra LTTEs side utgjør også et problem. Fra regjeringshold meldes det at dette er utbredt. Slik informasjon er vanskelig å verifisere, men det er liten tvil om at mange av LTTEs soldater er unge.

Blant frivillige organisasjoner er det en generell oppfatning at menneskerettighetssituasjonen i de regjeringskontrollerte områdene har bedret seg under president Kumaratungas tid. Generelt er situasjonen bedre i sør og vest enn i nord og øst.

Sri Lanka har et forholdsvis omfattende lovverk for beskyttelse av menneskerettighetene. I det nye grunnlovsforslaget har menneskerettigheter fått en sentral plass. Praktiseringen av lovverket har imidlertid vært mangelfullt. En uavhengig Human Rights Commissioner ble satt opp i 1997. Foreløpig har denne ikke fungert så godt som man hadde håpet. Dens effektivitet er svært avhengig av hvem som jobber for institusjonen. Etter at den nye ledelsen tok over våren 2000 er det forventet en bedring. Et av hovedproblemene for Human Rights Commissioner i dag er at den blir nedlesset av "feil" type saker. Et eksempel på dette er arbeidsrettssaker om forbigåelser i fremmelsessaker. Den har derfor ikke hatt kapasitet til å konsentrere seg om tunge menneskerettighetssaker.

I henhold til retningslinjene skal utviklingssamarbeidet med Sri Lanka konsentreres om å fremme menneskerettighetene og prosjekter som bidrar til fred og forsoning, demokratiutvikling, rehabilitering og utvikling av konfliktrammede områder.

Norge bidro i 2000 til å støtte menneskerettighetene i Sri Lanka først og fremst ved å spille en sentral rolle i arbeidet med å bistå partene med å starte forhandlinger om en politisk løsning på konflikten.

I tillegg støttet Norge blant annet:

- Et program for å fremme nasjonal integrering og forsoning mellom folkegruppene
- Valgovervåking i forbindelse med parlamentsvalget. Dette inkluderte støtte til overvåking av medias opptreden.
- Frivillige menneskerettighetsorganisasjoners arbeid med opplæring, fri rettshjelp og utgivelse av juridiske publikasjoner.

Fra norsk side tar en opp forhold knyttet til menneskerettigheter i både bilaterale og internasjonale fora, blant annet på givermøter i regi av Verdensbanken og i forbindelse med de årlige konsultasjoner.

Menneskerettighetssituasjonen i **Sør-Korea** er betydelig forbedret de siste 10 årene, men fremdeles forekommer brudd på menneskerettighetene. I

Borgerkrigen i Sri Lanka innebærer at det står dårlig til med menneskerettighetene. Norge har forsøkt å bistå partene i krigen med å starte forhandlinger for en politisk løsning.

løpet av det siste siste året har Norge tatt opp spørsmålet om en menneskerettighetslov med koreanske myndigheter.

Thailand har gjennomgått en omfattende prosess med hensyn til demokratisering og menneskerettigheter. Norge har de siste par årene hatt nær kontakt med Thailand om menneskerettigheter og demokrati. I tillegg til en rekke besøk på ministernivå, senest i september 2000 ved Thailands forrige utenriksminister Surin Pitsuwan, har Lysøen-prosessen vært sentral i dialogen med Thailand. Det er regelmessige kontakter på embetsnivå.

Norge har blant annet gitt uttrykk for støtte til Thailands initiativ til en mer åpen utenrikspolitikk blant ASEAN-landene. Det har vært dialog om utarbeidelse av våre respektive nasjonale handlingsplaner for menneskerettigheter. Arbeidet med å opprette en regional mekanisme for menneskerettigheter er også blitt berørt. Norge har blant annet gitt økonomisk støtte til en regional arbeidsgruppe som ser på opprettelsen av en menneskerettighetsmekanisme for ASEAN-landene.

Representanter for institusjoner og organisasjoner involvert i forberedelsene til etableringen av en nasjonal thailandsk menneskerettighetskomisjon var en uke i Norge i mai. De møtte blant annet representanter fra Utenriksdepartementet, Instituttet for menneskerettigheter, Christian Michelsens institutt i Bergen og frivillige organisasjoner.

Norge har også samarbeidet med Thailand om menneskerettighetsdialoger. Som vertskap for menneskerettighetssymposiet som ble organisert av Kina, Canada og Norge i juni 2000, spilte Thailand en særlig rolle. I alt ti asiatiske land var med i denne dialogen.

Norge støttet det thailandske kandidaturet til FNs menneskerettighetskomisjon for 2001-2003. Norge støttet også den thailandske kandidaten til FNs barnekomité (2001).

Norge har gitt økonomisk støtte til frivillige organisasjoner med base i Thailand som er engasjert i menneskerettighetsspørsmål og demokratisering både nasjonalt og regionalt. Slike organisasjoner kan ha stor påvirkningskraft også utenfor Thailands grenser. I forbindelse med arbeidet med etableringen av regionale menneskerettighetsmekanismer og nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner i andre land, kan Thailand være et foregangsland. Ved å fremme demokratiske rettigheter der dette er mulig i Sørøst-Asia, vil man kunne oppnå effekter som kan føre til mer effektive og demokratiske styresett i andre aseatiske land, tettere og mer forpliktende regionalt samarbeid og bedre utsikter til sosial og økonomisk utvikling.

Også norske frivillige organisasjoner har fått økonomisk støtte til arbeid med menneskerettighetsspørsmål i Thailand og Sørøst-Asia. Norge har ikke funnet grunn til å kritisere den generelle situasjonen for menneskerettigheter i Thailand, men har tatt til orde for at Thailand gir FNs høykommissær for flyktninger et utvidet mandat til å beskytte burmesiske flyktninger i leire langs grensen til Burma. Det er også gitt uttrykk for et ønske om at Thailand følger internasjonalt anerkjente prinsipper for behandling av flyktninger.

Menneskerettighetssituasjonen i **Vietnam** er betydelig bedret i løpet av de siste 10-15 årene, ikke minst som følge av den generelle åpningen av landet og

Doi Moi-prosessen som startet i 1986. Den alminnelige vietnameser har fått større frihet. Den raske økonomiske utviklingen på nittitallet har medført at mange er kommet over fattigdomsgrensen, men Vietnam er fortsatt et fattig land.

Vietnam har gjennomgått en forbedring i de politiske og sivile rettigheter. Regjeringen er mer åpen når det gjelder å drøfte menneskerettigheter og demokrati. Situasjonen bærer imidlertid fortsatt preg av partiets og myndighetenes ønske om å sikre stabilitet og de sentrale myndigheters kontroll. Det er således fortsatt store begrensninger i ytringsfriheten, religionsfriheten og forsamlingsfriheten. Etniske minoriteter blir fortsatt kontrollert.

Menneskerettighetsspørsmål blir tatt opp i de årlige bistandsmøtene Norge har med Vietnam, senest i 2000. Vietnam har siden 1. januar 2001 vært medlem av FNs menneskerettighetskommisjon. Med unntak av torturkonvensjonen har landet underskrevet de seks viktigste av FNs menneskerettighetskonvensjoner.

I forbindelse med den vietnamesiske statsministers besøk til Norge i 1999, ble en delegasjon invitert til Norge for å studere vårt rettssystem. Dette besøket vil ventelig finne sted i løpet av 2001.

Amerika

Colombia er et av verdens mest voldelige samfunn. Den væpnede konflikten har pågått i 40 år. Den mest skremmende ved utviklingen de siste årene har vært den sterke tilveksten til de paramilitære grupper. Dette var også årsaken til at forhandlingene mellom geriljabevegelsen FARC og regjeringen, som offisielt har pågått siden oktober 1999, ved inngangen til 2001 nesten stoppet. Etter at forhandlingene nå igjen er kommet igang, er partene under sterkt nasjonalt og internasjonalt press om å nå konkrete avtaler, først og fremst på det humanitære området. Samtidig næres det håp om at forhandlingene med den andre geriljaorganisasjonen, ELN, som fikk sitt gjennombrudd i april 2000, også skal komme i gang. På samme måte som med FARC, har landets regjering åpnet for at et område demilitariseres med sikte på forhandlinger. Norge er sammen med Spania, Cuba, Sveits og Frankrike med i en vennelandsgruppe som skal følge forhandlingene med ELN. Vennelandsgruppen har vært aktivt involvert i arbeidet med å legge til rette for en forhandlingssone. Motstand fra paramilitære grupper og deler av befolkningen har gjort dette til en komplisert prosess. Det arbeides med planer om internasjonal observasjon av en slik sone.

I 2000 ble det samlet utbetalt 45,5 mill. kroner over Utenriksdepartementets poster til Colombia. For Norge har det ved siden av den humanitære støtten vært viktig å styrke FNs tilstedeværelse i landet, og å støtte arbeid som kan beskytte befolkningen mot overgrep og styrke det sivile samfunns deltakelse i fredsprosessen. Dette vil også utgjøre de viktigste innsatsområdene i 2001. Tiltak som partene måtte bli enige om gjennom forhandlinger vil bli prioritert.

Cuba, se Menneskerettighetsdialoger

Fire år etter at fredsavtalen i **Guatemala** ble undertegnet, er det fremdeles langt fram til hele avtaleverket er satt ut i livet. Riktignok er de viktige avtalene om demobilisering, tilbakevending og reintegrering av flyktninger langt på vei gjennomført, men på andre områder gjenstår mye. Dette gjelder for

VIETNAM © Jean-Léo Dugas/PHOENIX

Vietnamesere flest har fått større frihet de siste årene, men myndighetene begrenser fortsatt rettigheter knyttet til fri ytring og religion.

eksempel avtalene som garanterer en demokratisk stat og sosiale og politiske rettigheter.

Den nye presidenten, Alfonso Portillo fra Frente Republicano Guatemalteco (FRG), erklærte etter valget at fredsavtalene var et statlig anliggende og at hans regjering forpliktet seg til å fortsette implementeringen. En rekke initiativ peker i positiv retning. Stadig flere innser at reformene vil være Guatemalas inngangsbillett til den moderne tid. Imidlertid finnes det sterke samfunnsgrupper som ennå ikke har innsett dette, noe som har gitt seg utslag i enkelte alvorlige tilbakeslag på menneskerettighetssiden.

Etter at fredsavtalen ble undertegnet, har den norske bistanden til Guatemala ligget på mellom 80 og 100 millioner kroner årlig. I de første årene gikk en vesentlig del av hjelpen til demobilisering og integrering av tidligere stridende, støtte til tilbakevending og integrering av flyktninger og internflyktninger, verifisering, menneskerettighetsovervåking og informasjonskampanjer. I de siste årene har innsatsen vært rettet mer mot justissektoren (politiopplæring og rettsvesenreform) og demokratifremmende tiltak. I 2000 ble det inngått en avtale med OAS om støtte til et opplæringsprogram for politiske partier. Støtte til det sivile samfunn og programmer knyttet til urfolks rettigheter har hatt høy prioritet i hele perioden.

Norge har vært en av de viktigste bidragsyterne til Sannhetskommisjonen, og har sagt seg villig til å bistå myndighetene i arbeidet med oppfølgingen av rapportens anbefalinger. Vel to år etter at rapporten ble framlagt den 25. februar 1999 er fremdeles mye ugjort på dette området, noe Norge også i inneværende år vil følge opp.

Nicaragua ble etablert som norsk hovedsamarbeidsland i 1987. Etter demokratiske valg og maktskifte i 1990 ble målet for norsk bistand å bidra til å sikre freden, styrke demokratiet og menneskerettighetene og bygge opp økonomien, etter mange års borgerkrig og økning i fattigdommen.

Til tross for et svært høyt bistandsnivå på 1990-tallet og omfattende makroøkonomiske reformer med innstramning i finanspolitikken og en betydelig reduksjon i inflasjonen, er levekårene for flertallet av befolkningen knapt blitt forbedret. Også den demokratiske utviklingen i landet er bekymringsfull. En serie grunnlovsendringer som ble vedtatt på nyåret 2000 innebærer en fare for svekkelse av demokratiet. De uavhengige statsmaktene (Øverste Valgråd og Høyesterett) er blitt partipolitisk dominerte av regjeringspartiet og sandinistene. Disse framforhandlet en pakt i november 1999 om "deling av makt og goder". Riksrevisjonen kontrolleres av regjeringspartiet som til nå har vist liten vilje til å la seg kontrollere av uavhengige organer. Dette er bakgrunnen for at de nordiske land i januar 2001 besluttet å stanse samarbeidet med Nicaragua om støtte til riksrevisjonen.

Utviklingssamarbeidet mellom Norge og Nicaragua har et budsjett på cirka 100 mill. kroner. Det overordnede mål for samarbeidet er å styrke Nicaraguas evne og mulighet til å dekke grunnleggende behov for det brede lag av befolkningen. Fattigdomsbekjempelse, godt styresett og gjennomsigthet er nøkkelord i Norges dialog med myndighetene. Norge er nå inne i en fase hvor det vurderes hvilken retning det videre samarbeid med Nicaragua skal ta.

GUATEMALA © Jeremy A. Horner/GV Press

Bistanden til Guatemala er etterhvert blitt rettet særlig mot justissektoren og til demokratifremmende tiltak.

Nord-Afrika og Midtøsten

Menneskerettighetssituasjonen i **Algerie** er fortsatt uoversiktlig og kompleks. Landets president igangsatte i 1999 radikale tiltak for å nøytralisere den islamske terrorismen. Voldsbruken er redusert, men utviklingen i 2000 har ikke svart til forventningene. Det har vært nasjonale og internasjonale beskyldninger om at de ulike sikkerhetstroppene deltar i voldshandlinger og andre overgrep. Internasjonale organisasjoner og journalister har fortsatt liten anledning til å undersøke situasjonen for menneskerettighetene i Algerie.

Norge har ved flere anledninger uttalt sin medfølelse med det algeriske folk og minnet om at det påhviler den algeriske regjering å beskytte sivilbefolkningen mot terrorhandlingene innenfor rammen av allment aksepterte menneskerettigheter. Departementet gir blant annet støtte til traumatiserte barn. Denne støtten gis via ulike organisasjoner.

Den norske regjering oppfordring til norsk næringsliv om å vise tilbakeholdenhet når det gjelder næringlivssamarbeid i **Libya** er trukket tilbake. Det har ikke vært særlig internasjonal fokus på menneskerettighetssituasjonen i Libya i 2000.

Internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner uttrykker fortsatt bekymring for situasjonen for ytringsfriheten og menneskerettighetene i **Tunisia**, og Norge følger nøye med i utviklingen. Tunisias president annonserte i november flere tiltak for å styrke menneskerettighetene og pressefriheten, men det følges en forsiktig linje.

Den positive utviklingen som har funnet sted i **Iran** siden president Khatami ble valgt til president i 1997, førte til en gradvis normalisering av forholdet mellom Norge og Iran. Dette har gjort det lettere å komme i dialog med iranske myndigheter om en lang rekke spørsmål, også menneskerettighetsspørsmål. Menneskerettighetssituasjonen i landet, både generelt og i forhold til enkeltsaker, inklusive situasjonen for medlemmene i Baha'i-menigheten, sto på dagsordenen under møter mellom norske og iranske myndigheter i 2000.

I løpet av 2000 kom maktkampen mellom reformvennlige og konservative strømninger i det iranske samfunnet spesielt til syne gjennom deres ulike tilnærming til menneskerettigheter. Det skjedde en rekke tilbakeslag på dette området. Flere reformaviser ble stengt og reformorienterte opinionsledere og journalister ble satt i fengsel.

Norge fulgte opp arbeidet med menneskerettighetsspørsmål i Iran i FNs menneskerettighetskommisjon ved å understreke behovet for respekt for ytringsfrihet og rettsstatsstyrer. Via United Nations Development Program bidrar Norge til å finansiere et studium innen menneskerettigheter ved Universitetet i Teheran.

FNs spesialrapportør for menneskerettigheter i **Irak** rapporterer at irakiske myndigheter står bak en rekke brudd på menneskerettighetene. Det er utstrakt bruk av utenomrettslige henrettelser, forsvinninger, fengsling uten lov og dom og tortur. Det irakiske folket er frarøvet de mest grunnleggende friheter, og situasjonen gir grunn til dyp bekymring. Norge var derfor aktivt med i utarbeidelsen av resolusjoner om den alvorlige situasjonen i FNs menneskerettighetsorganer.

Israels politiske system er bygget på demokratiske prinsipper. Etter loven

eksisterer det rettssikkerhet for alle borgere. Israel har undertegnet de viktigste menneskerettighetskonvensjonene. Jødiske borgeres grunnleggende politiske, sivile, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter respekteres i stor grad i Israel. Lovverket ivaretar også i stor grad rettighetene til den arabiske minoriteten i landet. I praksis utsettes imidlertid den ikke-jødiske befolkningen fremdeles for systematisk diskriminering.

Historisk sett har Israels største problemer med hensyn til menneskerettigheter vært knyttet til okkupasjonen av Det palestinske området. Israel er ansvarlig for en rekke alvorlige menneskerettighetsbrudd overfor den palestinske befolkningen og overfor libanesiske fanger i israelske fengsler. Israelske myndigheter har i utstrakt grad benyttet seg av administrativ forvaring overfor palestinske og libanesiske fanger, og fengselsforholdene for disse er ofte under den internasjonale minimumsstandarden. Av andre alvorlige menneskerettighetsbrudd kan nevnes begrensning av palestinernes bevegelsesfrihet, blant annet gjennom beslag av ID-kort, dessuten riving av palestinske hjem og ulik vannfordeling. Menneskerettighetsbrudd utført av israelske myndigheter ble imidlertid redusert som følge av fredsprosessen og fredsavtalene.

Den nye palestinske "intifadaen" førte til en forverring av menneskerettighetssituasjonen. Fra intifadaen startet og ut året drepte israelske sikkerhetsstyrker i følge det amerikanske utenriksdepartementets menneskerettighetsrapport 307 palestinere og skadet minst 11.300 personer. Israel la i samme periode strenge restriksjoner på bevegelsesfrihet og varetransport ut og inn fra Det palestinske området. Det ble også iverksatt strenge restriksjoner på den interne bevegelsesfriheten på Vestbredden og i Gaza, samt fra Vestbredden til Gaza. Israel har under denne nye intifadaen tatt i bruk en politikk som går ut på systematisk eliminering (drap) av palestinere som har vært innblandet i angrep eller planlegging av angrep mot israelere. Israelske sikkerhetsstyrker har videre beskyttet sivile boligområder med granater fra panservogner, ødelagt olivenlunder og revet en rekke palestinske hus. Under begynnelsen av intifadaen ble for øvrig også 13 arabere, alle israelske statsborgere, drept i Israel av israelske sikkerhetsstyrker. Drapene førte til omfattende kritikk også i Israel, og en granskingskommisjon ble opprettet.

Norges kritikk av israelske menneskerettighetsbrudd tar særlig utgangspunkt i konflikten med den palestinske befolkningen. Norge har i internasjonale fora, som FNs generalforsamling og FNs menneskerettighetskommisjon, samt i bilaterale samtaler, påtalt de israelske menneskerettighetsbruddene og oppfordret landet til å følge de konvensjoner som landet har underskrevet på dette området. Norge har konsekvent tatt avstand fra terroristhandlinger mot israelske borgere, men har samtidig påtalt Israels bruk av overdreven makt i forbindelse med kontroll av demonstrasjoner, samt israelske gjengjeldelsesaksjoner. Norge har innenfor rammen av den internasjonale giverlandskomiteen AHLC tatt opp saker overfor Israel som angår menneskerettighetene, blant annet grensestengninger som hindrer palestinernes bevegelsesfrihet. Norge har også engasjert seg for fanger som sitter i administrativ forvaring, både ved å støtte arbeidet som Det internasjonale Røde Kors driver og ved å ta opp enkeltsaker. Norge støtter flere menneskerettighetsorganisasjoner som arbeider i Israel og i Det palestinske området.

Det palestinske området er ikke en selvstendig stat og kan derfor ikke være part i folkerettslige instrumenter som menneskerettighetskonven-

Etter loven eksisterer det rettssikkerhet for alle borgere i Israel. Landets største problemer med menneskerettighetene har vært knyttet til okkupasjonen av Det palestinske området.

sjonene. Det forventes likevel at palestinske myndigheter følger folkerettslig sedvane hva angår ivaretagelse av menneskerettighetsprinsippene.

Det palestinske området preges av å ha et svakt utviklet rettsystem og en svak demokratisk struktur. En rekke ferdigbehandlede lover, deriblant Grunnloven, som skisserer en klar maktdeling, er enda ikke ratifisert av presidenten. Den palestinske lovgivende forsamling er dermed svekket. Uklare grenser mellom det sivile rettsapparatet, det militære rettsapparatet og sikkerhetsdomstolene, samt manglende oppfølging av domsavsigelser underminerer det sivile rettsapparatet. Ytringsfriheten er begrenset og aksepten for kritikk og politisk opposisjon er lav.

I forbindelse med den nye intifadaen, som startet 28. september, har både israelske militære og sivile mål vært utsatt for angrep fra ulike palestinske væpnede grupperinger. Over 60 israelere er blitt drept. Vel 30 sivile er blitt drept i forbindelse med bombeeksplosjoner på offentlige steder i Israel, under skyting mot forbigående sivile israelske bosettere og mot bosettinger i Det palestinske området.

Den norske bistanden til Det palestinske området skal støtte opp om fredsprosessen. Utvikling av demokrati og ivaretagelse av menneskerettighetsprinsipper i det palestinske samfunnet står sentralt i bistanden. Fra norsk side er man opptatt av at det etableres velfungerende offentlige institusjoner som fullt ut respekterer grunnleggende menneskerettigheter. Derfor går en stor del av bistanden til oppbygging av institusjonell kapasitet i offentlig sektor og til organisasjoner i det sivile samfunn. Blant annet videreføres støtten til frivillige organisasjoner som arbeider med å sikre kvinners rettigheter og andre menneskerettigheter i palestinsk lovgivning. Det gis også økonomisk støtte til både palestinske og israelske frivillige organisasjoner som driver overvåking og kartlegging av brudd på menneskerettighetene i Det palestinske området.

Afrika sør for Sahara

Menneskerettighetssituasjonen i **Angola** er fortsatt bekymringsfull. Brudd på menneskerettighetene kan grovt sett deles i to kategorier: direkte krigsrelaterte overgrep og overgrep som skyldes institusjonelle svakheter innen rettsvesen, politi og fengselsvesen. Støtte til kapasitetsbygging innen det sivile samfunn og generell opplysningsvirksomhet om menneskerettigheter har bidratt til at det sivile samfunn i sterkere grad krever at menneskerettighetene må respekteres. Kapasiteten innen rettsvesenet er imidlertid så lav at det i liten grad er mulig å følge opp det økte antall saker som fremmes.

FNs menneskerettighetskontor i Luanda er den eneste internasjonale aktøren som arbeider for å styrke angolansk rettsvesen. Norge har sammen med Nederland og Sverige støttet dette arbeidet siden 1998. Norge har det siste året også støttet lokale frivillige menneskerettighetsorganisasjoner i landet.

Krigen i Angola regnes som den viktigste årsaken til brudd på menneskerettighetene. Norge støtter sammen med Canada et kirkebasert fredsinitiativ. Basert på kirkenes brede kontaktflate mot befolkningen, er målsettingen å skape kontakt mellom myndigheter og lokalbefolkningen slik at befolkningens stemme høres når beslutninger fattes.

Utenriksdepartementet ga i 2000 51,5 mill. kroner i humanitær bistand til

Angola, kanalisert gjennom norske frivillige organisasjoner, Røde Kors og FN-organisasjoner. Flyktningerådet fikk betydelig støtte til aktiviteter for internt fordrevne, og nødhjelp til krigsrammede barn ble kanalisert gjennom Redd Barna.

Menneskerettighetssituasjonen i **Etiopia** og **Eritrea** er fortsatt bekymringsfull. Det har i det siste året vært en rekke overgrep knyttet til konfliktsituasjonen mellom de to land. Omfattende deportasjoner av det annet lands borgere har ikke tilfredsstilt rettssikkerhetsgarantier i henhold til krigens folkerett.

Undertegningen av våpenhvilen 12. desember 2000 førte til at konflikten mellom de to land kom inn i en positiv fase.

Utenriksdepartementet ga i 2000 omfattende støtte til Etiopia og Eritrea hovedsaklig gjennom FN-systemet, Røde Kors-systemet og norske frivillige organisasjoner. Innsats for menneskerettigheter og demokrati utgjorde en betydelig del av dette. Støtten til den internasjonale Røde Kors-komiteen bidro blant annet til organisasjonens viktige arbeid for rettighetene til deporterte, krigsfanger og sivilt internerte. Norge har fokusert på situasjonen for barn som er internt fordrevne på grunn av krigen gjennom en støtte på 6 mill. kroner til en felles appell fra Olympic Aid, UNICEF og UNHCR.

Norge har gjennom Redd Barna sendt ut en ekspert på barns rettigheter til FNs arbeid med internt fordrevne i Eritrea. Videre deltok representanter fra Institutt for menneskerettigheter som valgobservatører under parlamentsvalget i 2000.

Det har vært en kraftig økning i den norske støtten til lokale organisasjoner som arbeider med menneskerettigheter. I 2000 ble det bevilget 3 mill. kroner til dette arbeidet, som dekker generell menneskerettighetsopplæring, overvåking av menneskerettighetssituasjonen, velgeropplæring, faglige rettigheter samt barns og kvinners rettigheter. Støtten til et kvinneverettsprosjekt hvor fri rettshjelp til kvinner og utarbeidelse av familierettslovgivning har stått sentralt anses som meget vellykket. På grunn av konflikten med Eritrea stoppet det forberedende arbeid med støtte til justissektoren opp, men dette videreføres nå. Samarbeidet mellom Addis Abeba Universitetet og Institutt for menneskerettigheter er vel etablert og forskningsresultatene vil bli offentliggjort. Denne norske støtten til observasjon og analyse av rettsoppgjøret mot de ansvarlige for menneskerettighetsovergrep under Mengistu-regimet ble videreført i 2000.

En viktig målsetting for det norske engasjementet i **Great Lakes-regionen** både politisk og humanitært, er å bidra til politisk stabilitet regionalt og nasjonalt ved å støtte opp under freds- og forsoningsprosessen. Siden brudene på menneskerettighetene i regionen i stor grad henger sammen med pågående kompliserte voldelige konflikter, er mye av den norske bistanden rettet mot konfliktforebyggende prosjekter, demokrati- og menneskerettighetstiltak samt tiltak av forsoningskarakter.

Som ledd i en strategi for å øke Afrikas kapasitet innen konfliktløsning, forsoning og fredsbevarende virksomhet har Norge støttet Organisasjonen for afrikansk enhet (OAU) sitt arbeid med å bygge opp kapasitet og ekspertise på dette feltet. For å bidra til å styrke de fredsprosessene som pågår i området har man fra norsk side kanalisert pengestøtte til meklingsaktiviteter til Burundi og DR Kongo. Videre har man støttet prosjekter

Innsats for menneskerettigheter og demokrati utgjorde en betydelig del av støtten til Etiopia og Eritrea.

vedrørende demobilisering av geriljasoldater i DR Kongo og Uganda, og repatriering av flyktninger. Den norske innsatsen tar blant annet sikte på å bidra til redusert konfliktnivå og dermed en forbedret menneskerettighetssituasjon. Norge ga videre i 2000 støtte til FNs høykommisjonær for menneskerettigheters arbeid i Great Lakes- regionen samt til en konferanse om barn og væpnet konflikt i regionen gjennom Redd Barna.

I **Rwanda** har Norge støttet ulike former for forsonings- og tillitskapende tiltak både på nasjonalt og lokalt nivå, dels gjennom FN-systemet og Røde Kors-samarbeidet, og dels gjennom norske frivillige organisasjoner. Norge har aktivt støttet etableringen av den midlertidige internasjonale domstolen for Rwanda og følger den politiske utviklingen og menneskerettighetssituasjonen i landet tett. Særlig gjelder dette arbeidsforholdene til Den nasjonale menneskerettighetskommisjonen, som ble etablert i 1999, og etableringen av og virksomheten til den tradisjonelle domstolen Gacaca, i arbeidet med å avlaste rettssystemet i folkemordsakene.

I **Burundi** har Norge støttet de regionale meklingsbestrebelsene under tidligere president i Tanzania, Julius Nyerere, og tidligere president i Sør-Afrika, Nelson Mandelas ledelse. Mandela ble utnevnt til oppgaven 1. desember 1999. I august 2000 ble det undertegnet en fredsavtale for Burundi. To av de største hutu-opprørsbevegelsene har imidlertid ikke undertegnet avtalen. Dette har ført til at situasjonen fortsatt er spent. I 2000 ble det blant annet gitt støtte til Mandelas meklingsbestrebelsler og til menneskerettighetsorganisasjonen International Alerts Burundi-program.

Menneskerettighetssituasjonen i **DR Kongo** er alvorlig, og den pågående konflikten forverrer situasjonen. En løsning på konflikten er av største viktighet for menneskerettighetssituasjonen i hele Great Lakes-området. Det ble i 2000 blant annet gitt støtte til følgende:

- gjennom Flyktningerådet til utsendelse av personell til IMR/UNHCR (dataekspert og etterforsker)
- gjennom Pinsemenighetens Ytremisjon til demokratiltak og humanitær bistand
- gjennom Christian Relief Network til repatriering av flyktninger og demobilisering av geriljasoldater
- i form av 1,2 mill. US dollar til FNs bidragsfond for DR Kongo. Av dette beløpet var 500.000 US dollar øremerket den tidligere botswanske presidenten, Sir Ketumile Masires, meklingsbestrebelsler i den pågående konflikten (den interkongolesiske dialogen)
- gjennom internasjonale frivillige organisasjoner (via Norges Røde Kors til ICRC)

Norge bidro med 500.000 kroner til gjennomføringen av valgene i **Elfenbenskysten** høsten 2000. Valgene innførte sivilt styre i landet etter at de militære hadde tatt makten ved et kupp i 1999.

Den norske støtten til freds- og demokratiseringsprosessen i **Mali** ble i 2000 videreført gjennom UNDPs demobilisering og reintegrering av tidligere soldater fra borgerkrigen. Det ble også organisert diskusjonsmøter mellom fastboende og nomadegrupper for å forebygge og løse konflikter og å samle inn våpen. Videre ble det gjennom International Institute for Environment and Development (IIDE) gitt støtte til et prosjekt som omhandler landrettigheter, desentralisering og konfliktløsning innen jordbrukssektoren i Mali. Noen tiltak gjennom multilaterale kanaler og de frivillige organisasjonene fokuserer på oppbygging og styrking av lokaldemokratiet. Flere tiltak retter seg spesielt mot kvinner og jenter. Kvinnehensynet er integrert i alle tiltak.

I Mali har UNDP, blant annet med norsk støtte, bidratt til demobilisering og reintegrering av tidligere soldater fra borgerkrigen.

Arbeidet med menneskerettigheter er en viktig komponent i det generelle bistandsengasjementet overfor **Mosambik**, og temaet blir jevnlig fokusert i den løpende dialogen med myndighetene. Brudd på menneskerettighetene skjer i særlig grad innenfor statsapparatet, og befolkningen har liten tillit til politi- og rettsvesen. Fra norsk side har man gitt støtte til uavhengige lokale organisasjoner som arbeider med opplæring, informasjon og juridisk bistand innenfor menneskerettighetsområdet. Et medieprosjekt hvor man blant annet har arbeidet med utviklingen av et pressesenter og etablering av uavhengige lokalradioer, har også fått norsk støtte. Norge støtter også i 2000 den katolske organisasjonen *Comunitá de St. Égidios* program i landet for fremme av det sivile samfunn.

Innføringen av et sivilt, folkevalgt styresett i 1999 markerte et vendepunkt i **Nigerias** politiske historie. Situasjonen hva gjelder politiske rettigheter er blitt betydelig forbedret, men fortsatt er det store rettighetsproblemer knyttet til politi- og rettsvesenet og den sosiale og økonomiske situasjonen.

I forbindelse med det norske statsministerbesøket til Nigeria i februar og Nigerias president Olusegun Obasanjo besøk til Norge i juni, ble dialogen med nigerianske myndigheter styrket. Under de bilaterale møtene ble demokratiseringsprosessen og menneskerettighetssituasjonen drøftet ved en rekke anledninger. Utenriksdepartementet og ambassaden arrangerte i februar et menneskerettighetsseminar i Lagos i samarbeid med den nasjonale menneskerettighetskommisjonen og en lokal menneskerettighetsorganisasjon.

Det ble i 2000 fra norsk side indikert en støtte på opptil 15 mill. kroner over tre år til demokrati- og menneskerettighetstiltak i Nigeria. I løpet av 2000 ble det inngått kontrakter mellom ambassaden og to nigerianske menneskerettighetsorganisasjoner. Det blir gitt støtte til to ulike demokratiseringstiltak, reform av lovverket og demokratiopplæring til det sivile samfunn. Det sistnevnte prosjektet inngår i et oppfølgingsprogram som blant annet søker å styrke bevisstheten om demokratiske verdier i det sivile samfunn fram mot neste valg. Det ble i 2000 også gitt støtte til deltakelse i den afrikanske Menneskerettighetskommisjonen og til et menneskerettighetsseminar i landet.

Ambassaden fortsatte det nære samarbeidet med Det norske menneskerettighetsfondet og fondets lokale deltidskonsulent i Nigeria. Fondet godkjente i løpet av året åtte nye prosjekter med en totalramme på cirka 100.000 US dollar. For å oppnå bedre kvalitet på fondets prosjektportefølje, har ambassaden bistått med å utarbeide forslag til reviderte retningslinjer for prosjektstøtten i Nigeria. I oktober ble det foretatt en ekstern evaluering av fondets aktiviteter. Denne konkluderte med at den type prosjekter som fondet har støttet er relevante i forhold til menneskerettighetssituasjonen. Fondet sier selv at oppfølgingen av prosjektene som støttes i Nigeria er bedre enn oppfølgingen av prosjekter i mange andre land de arbeider i.

Ambassaden deltar fortsatt på giverkoordineringsmøtene knyttet til demokrati og godt styresett ledet av UNDP (United Nations Development Program) og andre mer uformelle grupperinger. Det er blant annet utviklet en database over ulike givers støtte til lokale menneskerettighetsorganisasjoner.

Gjennom Verdensbanken bidrar Norge til avvæpnings-, demobiliserings- og reintegreringsprogrammet som søker å rehabilitere soldater og geriljamedlemmer som har deltatt i den ti år lange borgerkrigen i **Sierra Leone**. De mange barnesoldatene i landet er viet spesiell oppmerksomhet.

Da Nigeria innførte folkevalgt styresett i 1999 var dette et viktig politisk vendepunkt. Dialogen mellom norske og nigerianske myndigheter er styrket.

I **Sudan** har omfattende brudd på grunnleggende menneskerettigheter i stor grad vært knyttet til borgerkrigen som har pågått siden 1983. Forholdene har imidlertid bedret seg noe i den senere tid, blant annet ble det i 1999 gitt en erklæring om våpenhvile for deler av krigsområdet. En viss forbedring har også funnet sted gjennom 2000, men veien fram er lang. Visse tilbakeslag mot slutten av 2000 blant annet på presse- og ytringsfrihetssiden tyder på at situasjonen lett kan forverres.

Fra norsk side har man i 2000 videreført støtten til humanitære tiltak, til menneskerettighetstiltak og til tiltak forbundet med fredsprosessen. Tiltakene - av størrelsesordenen 75 mill. kroner – er i stor grad kanalisert gjennom norske frivillige organisasjoner og gjennom FAO og UNDP.

Norge har vært innstilt på å støtte den konstitusjonelle reformprosessen i **Kenya**. I praksis har dette skjedd hovedsakelig gjennom et landsomfattende samfunnsopplæringsprogram i regi av fire konsortier av frivillige organisasjoner. Et forberedende arbeid med opprettelse av et menneskerettighetshus i Nairobi har også fått norsk støtte, likeså prosjekter vedrørende grunnlovsreform og demokratibyggende tiltak. Norge ga også betydelig støtte til en regional håndvåpenkonferanse i Nairobi i 2000.

I **Tanzania** medfinansierte Norge og deltok aktivt i en prosess ledet av generalsekretæren i det britiske samveldet for å få etablert en forsoningsavtale mellom partene i konflikten på Zanzibar. Målet har blant annet vært å få endret valgkommisjonen før president- og parlamentsvalgene i 2000 og å få frigitt 18 opposisjonspolitikere som satt fengslet. Forsoningsavtalen er ennå ikke gjennomført, men de 18 politikerne ble frigitt like etter valget i oktober, etter i enkelte tilfeller å ha sittet fengslet i over 3 år.

Menneskerettigheter har også stått sentralt i arbeidet med den nye strategien for samarbeidet mellom Norge og Tanzania som planlegges for årene framover. Hendelsene i forbindelse med valgene høsten 2000 både på fastlandet og særlig på Zanzibar aktualiserte behovet for fokusering på dette temaet. Det viktigste aktuelle initiativet er et samarbeid med andre givere med sikte på å få fortgang i planene om en rettsreform, og det er avsatt støttemidler til dette formål for de nærmeste to år framover. Det ble også fra norsk side avsatt midler til valgobservasjon under valget høsten 2000.

Støtte gjennom frivillige organisasjoner har representert en viktig kanal for styrking av det sivile samfunnet. I den sammenheng er spesielt støtten til organisasjoner som arbeider med fri rettshjelp for kvinner, samt bevisstgjøring om kvinners rettigheter viktig.

Den norske ambassaden i **Uganda** har vært en aktiv dialogpartner med myndighetene og givere når det gjelder menneskerettighetsproblematikken i landet. Den norske støtten til kapasitetsbygging i Ugandas menneskerettighetskommisjon i samarbeid med UNDP fortsatte i 2000. Sammen med flere likesinnede givere ble det gitt økonomisk støtte til velgeropplæring og overvåkning av valgprosessen i forbindelse med en folkeavstemning i juni 2000.

Gjennom UNICEF og UNFPA er det blitt gitt støtte til tiltak rettet mot barn som har flyktet fra opprørere i Nord-Uganda og til tiltak mot omskjæring av kvinner.

Norge og **Zambia** inngikk i september 2000 en ny rammeavtale for utviklingssamarbeidet mellom de to land hvor blant annet godt styresett er et av hovedområdene for samarbeidet.

Menneskerettighetsspørsmål utgjør en sentral del av den offentlige debatt i Zambia, og landet har en rekke aktive organisasjoner som bidrar til å sette viktige problemstillinger på dagsorden, blant annet innenfor politi, fengselsvesen og rettsapparatet. Ytringsfrihet og pressefrihet har stort sett vært respektert, men det er eksempler på at myndighetene har grepet inn mot private aviser. Generelt utgjør overgrep mot barn og kvinner et alvorlig samfunnsproblem.

Det overordnede målet for bistandssamarbeidet med **Sør-Afrika** er å konsolidere demokratiet og videreutvikle arbeidet for menneskerettigheter.

Foruten direkte støtte til enkeltorganisasjoner har ambassaden et samarbeid med Institutt for menneskerettigheter, som har bistått ambassaden i å utarbeide en omfattende prosjektportefølje på dette området. Målet er å bidra til å styrke og videreutvikle kompetansen på menneskerettighetsområdet i Sør-Afrika, og å bidra til implementeringen av eksisterende lovverk og internasjonale menneskerettighetskonvensjoner som Sør-Afrika har undertegnet. Det er videre et mål å etablere kontakt mellom norske og sørafrikanske faginstitusjoner med bærekraft ut over bistandsperioden.

Av konkrete tiltak som har fått støtte i 2000 kan følgende nevnes:

- Samarbeid med EISA (Electoral Institute of Southern Africa) om blant annet kvinners deltakelse i politikk og med Rape Crisis om støtte til misbrukte og voldtatte kvinner.
- Samarbeid med CALS (Centre for Applied Legal Studies, Faculty of Law, University of Witwatersrand) om ikke-diskriminerings tiltak i arbeidslivet.
- Samarbeid med CCR (Center for Conflict Resolution) om konfliktløsning, særlig knyttet til rase.
- Samarbeid med University of Western Cape/School of Government vedrørende rettigheter til land. Dette er et prosjekt hvor Zimbabwe også er involvert. Norges landbrukshøyskole ved NORAGRIC inngår i samarbeidet.
- Samarbeid med Institute for Justice and Reconciliation vedrørende oppfølging av Sannhetskommisjonen.
- Samarbeid med South African Human Rights Commission om overvåking av og rapportering om sosiale og økonomiske rettigheter.
- Samarbeid med South African Broadcasting Cooperation om samfinansiering av Justice for all – en fjernsynsserie om menneskerettigheter.
- Samarbeid med SAFDE/South African Resource Bank for Democracy and Human Rights.

Norge har også bidratt med cirka 500.000 kroner til destruksjon av håndvåpen.

Situasjonen for menneskerettighetene i **Zimbabwe** er blitt forverret i år 2000 og er bekymringsfull. Den tiltagende politiske volden rettet mot opposisjonen før parlamentsvalget i juni, og de regjeringsstøttede okkupasjonene av store kommersielle landeiendommer, førte til at Norge i mai 2000 besluttet å fryse deler av stat-til-stat-bistanden. Volden i forbindelse med landokkupasjonene og regjeringens forsøk på å tiltvinge seg og reforedele landeiendommer har fortsatt etter valget. Det samme er tilfellet med trakasseringen av opposisjonspartiet MDC og den frie presse i form av politiaksjoner og lignende. Fra januar 2001 er Zimbabwe ikke lenger et prioritert samarbeidsland. Som en følge av den forverrede menneskerettighetssituasjonen har den norske bistanden til Zimbabwe stadig mer dreid i retning av støtte til det sivile samfunn, demokratibygging og menneskerettigheter. I år 2000 ble det gitt støtte til følgende:

ZIMBABWE © AP/SCANPIX

- Tiltak i forbindelse med folkeavstemningen om ny grunnlov og parlamentsvalget, herunder støtte til velgeropplæring og overvåking av valgene.
- Arbeidet med å forebygge mishandling av kvinner og barn og å fremme respekt for kvinner og barns rettigheter.
- Støtte til den uavhengige fagbevegelsen og støtte til arbeidet med å sikre landarbeidernes rettigheter i forbindelse med den pågående landreform.
- Arbeidet med å styrke ytringsfriheten og støtte frivillige organisasjoners antikorrupsjonsarbeid.
- Arbeidet med å styrke parlamentet og trening av parlamentarikere.

Håndvåpen – Vest-Afrika

Norge har siden starten støttet arbeidet for et moratorium på lette håndvåpen i Vest-Afrika. Moratoriet omfatter blant annet Mali, Elfenbenskysten, Ghana, Guinea, Burkina Faso, Sierra Leone, Liberia, Gambia og Senegal. Norge har gitt 1 mill. US dollar til moratoriets implementeringsprogram. Sett med norske øyne er moratoriet det mest omfattende internasjonale tiltak mot håndvåpen til nå.

Zimbabwe har blitt møtt med kritikk blant annet for vold mot den politiske opposisjonen. Fra januar 2001 var Zimbabwe ikke lenger et prioritert samarbeidsland. Bistanden til landet går nå mer til det sivile samfunn, særlig tiltak for demokrati og menneskerettigheter.

STATISTIKK

STATISTIKK OVER ØKONOMISK STØTTE TIL MENNESKERETTIGHETSTILTAK INTERNASJONALT

(beløp i 1 000 kroner)

REGIONER

AFRIKA	Totalt
Afrika uspesifisert	99 829
Algerie	983
Angola	47 249
Botswana	7 940
Burundi	4 926
Egypt	127
Elfenbenskysten	658
Eritrea	8 719
Etiopia	27 417
Ghana	857
Guinea-Bissau	61
Kamerun	205
Kapp Verde	214
Kenya	8 667
Kongo (Dem. Rep.)	4 694
Lesotho	783
Madagaskar	5 344
Malawi	9 590
Mali	16 818
Mauretania	791
Mauritius	76
Mosambik	61 202
Namibia	2 234
Niger	2 307
Nigeria	1 514
Rwanda	20 320
Sør for Sahara uspesifisert	8 145
Sentr. Afr. Republikk	2 795
Sierra Leone	19 235
Somalia	2 500
Sudan	40 495
Sør-Afrika	36 715
Tanzania	25 491
Tchad	408
Togo	500
Tunisia	200
Uganda	16 115
Zambia	41 571
Zimbabwe	34 668
Totalt AFRIKA	562 363

ASIA	Totalt
Afghanistan	11 395
Armenia	1 084
Aserbajdsjan	2 206
Asia uspesifisert	29 142
Bangladesh	28 421
Bhutan	9 409
Burma	10 642
Filippinene	2 202
Georgia	2 538
India	31 806
Indonesia	15 888
Irak	4 500
Iran	160
Jordan	8 892
Kambodsja	16 594
Kasakhstan	164
Kina	22 966
Kirgisistan	134
Laos	13 094
Libanon	6 450

Malaysia	704
Midtøsten uspesifisert	9 771
Mongolia	476
Nepal	13 622
Nord-Korea	275
Pakistan	12 068
Palestinske områder	98 402
Sri Lanka	22 508
Sør Asia uspesifisert	41
Tadsjikistan	2 542
Thailand	468
Vietnam	5 358
Yemen	1 000
Øst-Timor	8 693
Totalt ASIA	393 612

EUROPA	Totalt
Albania	12 029
Bosnia-Herzegovina	27 553
Europa uspesifisert	136 606
Kroatia	13 277
Makedonia (FYRoM)	3 413
Moldova	289
Serbia & Montenegro	70 502
Tidl. Jugoslavia uspesifisert	19 807
Tyrkia	1 887
Totalt EUROPA	285 362

GLOBALT	Totalt
Globalt uspesifisert	284 907
Totalt GLOBALT	284 907

LATIN-AMERIKA	Totalt
Amerika uspesifisert	12 201
Argentina	64
Belize	539
Bolivia	4 541
Brasil	18 536
Chile	3 509
Colombia	34 005
Costa Rica	557
Cuba	4 350
Dominikanske Republikk	1 853
Ecuador	7 770
El Salvador	9 030
Guatemala	55 068
Haiti	6 613
Honduras	6 103
Jamaica	448
Mellom-Amerika uspesifisert	9 957
Mexico	3 381
Nicaragua	36 436
Paraguay	3 940
Peru	6 897
Sør-Amerika uspesifisert	1 425
Uruguay	233
Totalt LATIN-AMERIKA	227 455

OCEANIA	Totalt
Papua Ny-Guinea	1 315
Totalt OCEANIA	1 315

Totalt	1 755 014
---------------	------------------

LAND

	Totalt
Afghanistan	11 395
Afrika uspesifisert	99 829
Albania	12 029
Algerie	983
Amerika uspesifisert	12 201
Angola	47 249
Argentina	64
Armenia	1 084
Aserbajdsjan	2 206
Asia uspesifisert	29 142
Bangladesh	28 421
Belize	539
Bhutan	9 409
Bolivia	4 541
Bosnia-Herzegovina	27 553
Botswana	7 940
Brasil	18 536
Burma	10 642
Burundi	4 926
Chile	3 509
Colombia	34 005
Costa Rica	557
Cuba	4 350
Dominikanske Republikk	1 853
Ecuador	7 770
Egypt	127
El Salvador	9 030
Elfenbenskysten	658
Eritrea	8 719
Etiopia	27 417
Europa uspesifisert	136 606
Filippinene	2 202
Georgia	2 538
Ghana	857
Globalt uspesifisert	284 907
Guatemala	55 068
Guinea-Bissau	61
Haiti	6 613
Honduras	6 103
India	31 806
Indonesia	15 888
Irak	4 500
Iran	160
Jamaica	448
Jordan	8 892
Kambodsja	16 594
Kamerun	205
Kapp Verde	214
Kasakhstan	164
Kenya	8 667
Kina	22 966
Kirgisistan	134
Kongo (Dem. Rep.)	4 694
Kroatia	13 277
Laos	13 094
Lesotho	783
Libanon	6 450
Madagaskar	5 344
Makedonia (FYROM)	3 413
Malawi	9 590
Malaysia	704
Mali	16 818
Mauretania	791

Mauritius	76
Mellom-Amerika uspesifisert	9 957
Mexico	3 381
Midtøsten uspesifisert	9 771
Moldova	289
Mongolia	476
Mosambik	61 202
Namibia	2 234
Nepal	13 622
Nicaragua	36 436
Niger	2 307
Nigeria	1 514
Nord-Korea	275
Pakistan	12 068
Palestinske områder	98 402
Papua Ny-Guinea	1 315
Paraguay	3 940
Peru	6 897
Rwanda	20 320
Sør-Amerika uspesifisert	1 425
Sør for Sahara uspesifisert	8 145
Sentral Afr. Republikk	2 795
Serbia & Montenegro	70 502
Sierra Leone	19 235
Somalia	2 500
Sri Lanka	22 508
Sudan	40 495
Sør Asia uspesifisert	41
Sør-Afrika	36 715
Tadsjikistan	2 542
Tanzania	25 491
Tchad	408
Thailand	468
Tidl. Jugoslavia uspesifisert	19 807
Togo	500
Tunisia	200
Tyrkia	1 887
Uganda	16 115
Uruguay	233
Vietnam	5 358
Yemen	1 000
Zambia	41 571
Zimbabwe	34 668
Øst-Timor	8 693

Totalt	1 755 014
---------------	------------------

Menneskerettighetstiltak fordelt på bistandstype

REGIONER

BISTANDSTYPE

AFRIKA	Bilateralt	Multi-bi	Totalt
Afrika uspesifisert	39 942	59 887	99 829
Algerie	983		983
Angola	25 849	21 400	47 249
Botswana	6 632	1 308	7 940
Burundi	4 926		4 926
Egypt	127		127
Elfenbenskysten	158	500	658
Eritrea	7 483	1 236	8 719
Etiopia	16 511	10 907	27 417
Ghana	857		857
Guinea-Bissau	61		61
Kamerun	205		205
Kapp Verde	214		214
Kenya	8 667		8 667
Kongo (Dem. Rep.)		4 694	4 694
Lesotho	783		783
Madagaskar		5 344	5 344
Malawi	2 865	6 725	9 590
Mali	15 718	1 100	16 818
Mauretania	791		791
Mauritius	76		76
Mosambik	44 702	16 500	61 202
Namibia	2 234		2 234
Niger	2 307		2 307
Nigeria	1 514		1 514
Rwanda	20 320		20 320
Sør for Sahara uspesifisert	8 145		8 145
Sentr. Afr. Republikk		2 795	2 795
Sierra Leone	19 235		19 235
Somalia		2 500	2 500
Sudan	39 778	718	40 495
Sør-Afrika	35 978	737	36 715
Tanzania	25 491		25 491
Tchad	408		408
Togo	500		500
Tunisia		200	200
Uganda	16 115		16 115
Zambia	41 571		41 571
Zimbabwe	33 732	936	34 668
Totalt AFRIKA	424 876	137 487	562 363
ASIA	Bilateralt	Multi-bi	Totalt
Afghanistan	11 395		11 395
Armenia	1 084		1 084
Aserbajdsjan	2 206		2 206
Asia uspesifisert	7 173	21 969	29 142
Bangladesh	27 461	960	28 421
Bhutan	9 409		9 409
Burma	10 642		10 642
Filippinene	2 202		2 202
Georgia	2 538		2 538
India	25 085	6 721	31 806
Indonesia	9 388	6 500	15 888
Irak	4 500		4 500
Iran	160		160
Jordan	8 892		8 892
Kambodsja	9 594	7 000	16 594
Kasakhstan	164		164
Kina	22 966		22 966
Kirgisistan	134		134
Laos	8 687	4 407	13 094
Libanon	6 000	450	6 450
Malaysia	704		704

REGIONER

BISTANDSTYPE

	Bilateralt	Multi-bi	Totalt
Midtøsten uspesifisert	9 771		9 771
Mongolia	476		476
Nepal	5 842	7 779	13 622
Nord-Korea	275		275
Pakistan	9 918	2 151	12 068
Palestinske områder	72 534	25 868	98 402
Sri Lanka	22 508		22 508
Sør Asia uspesifisert	41		41
Tadsjikistan	2 542		2 542
Thailand	468		468
Vietnam	5 173	185	5 358
Yemen		1 000	1 000
Øst-Timor	4 693	4 000	8 693
Totalt ASIA	304 622	88 990	393 612

EUROPA	Bilateralt	Multi-bi	Totalt
Albania	12 029		12 029
Bosnia-Herzegovina	27 553		27 553
Europa uspesifisert	36 606	100 000	136 606
Kroatia	13 277		13 277
Makedonia (Fyrom)	3 413		3 413
Moldova	200	89	289
Serbia & Montenegro	68 910	1 592	70 502
Tidl. Jugoslavia uspesifisert	19 807		19 807
Tyrkia	1 887		1 887
Totalt EUORPA	183 681	101 681	285 362

GLOBALT	Bilateralt	Multi-bi	Totalt
Globalt uspesifisert	140 524	144 383	284 907
Totalt GLOBALT	140 524	144 383	284 907

LATIN-AMERIKA	Bilateralt	Multi-bi	Totalt
Amerika uspesifisert	4 028	8 173	12 201
Argentina	64		64
Belize	539		539
Bolivia	4 541		4 541
Brasil	18 536		18 536
Chile	3 509		3 509
Colombia	28 505	5 500	34 005
Costa Rica	557		557
Cuba	4 350		4 350
Dominikanske Republikk	1 853		1 853
Ecuador	7 770		7 770
El Salvador	8 530	500	9 030
Guatemala	34 945	20 123	55 068
Haiti	6 613		6 613
Honduras	6 103		6 103
Jamaica	448		448
Mellom-Amerika uspesifisert	6 522	3 435	9 957
Mexico	3 381		3 381
Nicaragua	30 936	5 500	36 436
Paraguay	3 940		3 940
Peru	6 897		6 897
Sør-Amerika uspesifisert	1 425		1 425
Uruguay	233		233
Totalt LATIN-AMERIKA	184 223	43 231	227 455

OCEANIA	Bilateralt	Multi-bi	Totalt
Papua Ny-Guinea	1 315		1 315
Totalt OCEANIA	1 315		1 315

Totalt	1 239 243	515 772	1 755 014
---------------	------------------	----------------	------------------

LAND
BISTANDSTYPE

	Bilateralt	Multi-bi	Totalt
Afghanistan	11 395		11 395
Afrika uspesifisert	39 942	59 887	99 829
Albania	12 029		12 029
Algerie	983		983
Amerika uspesifisert	4 028	8 173	12 201
Angola	25 849	21 400	47 249
Argentina	64		64
Armenia	1 084		1 084
Aserbajdsjan	2 206		2 206
Asia uspesifisert	7 173	21 969	29 142
Bangladesh	27 461	960	28 421
Belize	539		539
Bhutan	9 409		9 409
Bolivia	4 541		4 541
Bosnia-Herzegovina	27 553		27 553
Botswana	6 632	1 308	7 940
Brasil	18 536		18 536
Burma	10 642		10 642
Burundi	4 926		4 926
Chile	3 509		3 509
Colombia	28 505	5 500	34 005
Costa Rica	557		557
Cuba	4 350		4 350
Dominikanske Republikk	1 853		1 853
Ecuador	7 770		7 770
Egypt	127		127
El Salvador	8 530	500	9 030
Elfenbenskysten	158	500	658
Eritrea	7 483	1 236	8 719
Etiopia	16 511	10 907	27 417
Europa uspesifisert	36 606	100 000	136 606
Filippinene	2 202		2 202
Georgia	2 538		2 538
Ghana	857		857
Globalt uspesifisert	140 524	144 383	284 907
Guatemala	34 945	20 123	55 068
Guinea-Bissau	61		61
Haiti	6 613		6 613
Honduras	6 103		6 103
India	25 085	6 721	31 806
Indonesia	9 388	6 500	15 888
Irak	4 500		4 500
Iran	160		160
Jamaica	448		448
Jordan	8 892		8 892
Kambodsja	9 594	7 000	16 594
Kamerun	205		205
Kapp Verde	214		214
Kasakhstan	164		164
Kenya	8 667		8 667
Kina	22 966		22 966
Kirgisistan	134		134
Kongo (Dem. Rep.)		4 694	4 694
Kroatia	13 277		13 277
Laos	8 687	4 407	13 094

LAND
BISTANDSTYPE

	Bilateral	Multi-bi	Totalt
Lesotho	783		783
Libanon	6 000	450	6 450
Madagaskar		5 344	5 344
Makedonia (Fyrom)	3 413		3 413
Malawi	2 865	6 725	9 590
Malaysia	704		704
Mali	15 718	1 100	16 818
Mauretania	791		791
Mauritius	76		76
Mellom-Amerika uspesifisert	6 522	3 435	9 957
Mexico	3 381		3 381
Midtøsten uspesifisert	9 771		9 771
Moldova	200	89	289
Mongolia	476		476
Mosambik	44 702	16 500	61 202
Namibia	2 234		2 234
Nepal	5 842	7 779	13 622
Nicaragua	30 936	5 500	36 436
Niger	2 307		2 307
Nigeria	1 514		1 514
Nord-Korea	275		275
Pakistan	9 918	2 151	12 068
Palestinske områder	72 534	25 868	98 402
Papua Ny-Guinea	1 315		1 315
Paraguay	3 940		3 940
Peru	6 897		6 897
Rwanda	20 320		20 320
Sør-Amerika uspesifisert	1 425		1 425
Sør for Sahara uspesifisert	8 145		8 145
Sentr. Afr. Republikk		2 795	2 795
Serbia & Montenegro	68 910	1 592	70 502
Sierra Leone	19 235		19 235
Somalia		2 500	2 500
Sri Lanka	22 508		22 508
Sudan	39 778	718	40 495
Sør Asia uspesifisert	41		41
Sør-Afrika	35 978	737	36 715
Tadsjikistan	2 542		2 542
Tanzania	25 491		25 491
Tchad	408		408
Thailand	468		468
Tidl. Jugoslavia uspesifisert	19 807		19 807
Togo	500		500
Tunisia		200	200
Tyrkia	1 887		1 887
Uganda	16 115		16 115
Uruguay	233		233
Vietnam	5 173	185	5 358
Yemen		1 000	1 000
Zambia	41 571		41 571
Zimbabwe	33 732	936	34 668
Øst-Timor	4 693	4 000	8 693
Totalt	1 239 243	515 772	1 755 014

Midler kanalisert via norske og utenlandske frivillige organisasjoner

REGIONER/LAND

	Ikke NGO	Norsk NGO	Lokal NGO	Regional NGO	Global NGO	Forsknings- stiftelse	Totalt
AFRIKA							
Afrika uspesifisert	72 796	16 467		100	10 467		99 829
Mosambik	24 958	30 771	4 923		550		61 202
Angola	28 900	15 949	2 344		4	52	47 249
Zambia	16 909	8 332	13 899	30	2 400		41 571
Sudan	4 072	36 424					40 495
Sør-Afrika	5 477	19 292	25		1 280	10 640	36 715
Zimbabwe	23 202	5 963	4 953		550		34 668
Etiopia	15 783	7 814	2 763		37	1 021	27 417
Tanzania	15 156	7 205	2 715			415	25 491
Rwanda	150	20 170					20 320
Sierra Leone		19 235					19 235
Mali	2 417	12 691			1 710		16 818
Uganda	2 971	13 144					16 115
Malawi	7 427		564			1 599	9 590
Eritrea	4 047	4 448	225				8 719
Kenya	1 970	6 698					8 667
Sør for Sahara uspesifisert	300	3 957	3 946			-57	8 145
Botswana	5 022	2 917					7 940
Madagaskar	5 344						5 344
Burundi	2 660	1 767			500		4 926
Kongo (Dem. Rep.)	4 694						4 694
Sentral Afr. Republikk	2 795						2 795
Somalia	2 500						2 500
Niger		2 307					2 307
Namibia	3	2 231					2 234
Nigeria	1 046	468					1 514
Algerie	983						983
Ghana		857					857
Mauretania		791					791
Lesotho		783					783
Elfenbenskysten	500	158					658
Togo	500						500
Tchad		408					408
Kapp Verde		214					214
Kamerun		205					205
Tunisia	200						200
Egypt		127					127
Mauritius		76					76
Guinea-Bissau		61					61
Totalt AFRIKA	252 781	241 927	36 357	130	17 498	13 669	562 363
ASIA							
Palestinske områder	62 936	28 211	3 925			3 330	98 402
India	16 740	4 182	9 984			900	31 806
Asia uspesifisert	24 114	3 174			1 700	154	29 142
Bangladesh	3 830	6 223	17 868		500		28 421
Kina	3 259	11 170	121	688	1 523	6 205	22 966
Sri Lanka	6 240	9 531	6 532			205	22 508
Kambodsja	7 235	6 519	2 840				16 594
Indonesia	14 034	1 733				121	15 888
Nepal	8 809	4 713	100				13 622
Laos	4 531	8 563					13 094
Pakistan	2 847	299	8 716		207		12 068
Afghanistan		11 221				174	11 395
Burma	6 166	3 576			900		10 642
Midtøsten uspesifisert	6 527	3 164				80	9 771
Bhutan	9 409						9 409
Jordan	8 892						8 892
Øst-Timor	4 826	646				3 221	8 693
Libanon	450	6 000					6 450
Vietnam	4 376	982					5 358
Irak		4 500					4 500

REGIONER/LAND

	Ikke NGO	Norsk NGO	Lokal NGO	Regional NGO	Global NGO	Forsknings stiftelse	Totalt
ASIA fortsetter							
Tadsjikistan	8	2534					2542
Georgia	109	2429					2538
Aserbadjan	237	1969					2206
Filippinene	90	2112					2202
Armenia		1084					1084
Yemen	1000						1000
Malaysia		704					704
Mongolia		476					476
Thailand	468						468
Nord-Korea	275						275
Kasakhstan		164					164
Iran	80		80				160
Kirgisistan		134					134
Sør Asia uspesifisert		41					41
Totalt ASIA	197487	126052	50166	688	4829	14390	393612
EUROPA							
Europa Uspesifisert	113000	3100			3581	16925	136606
Serbia & Montenegro	40120	29982				400	70502
Bosnia-Herzegovina	15981	11572					27553
Tidl. Jugoslavia uspesifisert	7182	12626					19807
Kroatia	7527	5751					13277
Albania	8084	3945					12029
Makedonia (FYRoM)	2410	853				150	3413
Tyrkia	1542	244				100	1887
Moldova	289						289
Totalt EUROPA	196134	68072			3581	17575	285362
GLOBALT							
Globalt uspesifisert	185173	57925		98	39508	2203	284907
Totalt GLOBALT	185173	57925		98	39508	2203	284907
LATIN-AMERIKA							
Guatemala	28276	19742	5836	1214			55068
Nicaragua	11522	17695	7124	95			36436
Colombia	11741	19046		2378		840	34005
Brasil	4811	10291	3433				18536
Amerika uspesifisert	8173	4028					12201
Mellom-Amerika uspesifisert	3435	1541	623	4358			9957
El Salvador	3906	4074	50	1000			9030
Ecuador		7770					7770
Peru	1292	3062	2544				6897
Haiti	9	6603					6613
Honduras	2150	3953					6103
Bolivia		4541					4541
Cuba		4350					4350
Paraguay	1880	1674	386				3940
Chile	300	1748	1056	404			3509
Mexico	150	3231					3381
Dominikanske Republikk	17	1836					1853
Sør-Amerika uspesifisert		1425					1425
Costa Rica		557					557
Belize		539					539
Jamaica		448					448
Uruguay		233					233
Argentina		64					64
Totalt LATIN-AMERIKA	77663	118452	21051	9448		840	227455
OCEANIA							
Papua Ny-Guinea		1315					1315
Totalt OCEANIA		1315					1315
Totalt	909238	613744	107574	10365	65416	48677	1755014

KILDER TIL MER INFORMASJON

Et utvalg frivillige organisasjoner og offentlige institusjoner som arbeider med menneskerettighetsspørsmål.

Amnesty International

Postboks 702 Sentrum
0106 OSLO
Tlf.: +47 22 40 22 00
Faks: +47 22 42 94 70
E-post: admin@amnesty.no

Antirasistisk Senter

Antiracist Centre

Postboks 244 Sentrum
0103 OSLO
Tlf.: +47 22 11 60 00
Faks: +47 22 11 61 00
E-post: nadeem@antirasistisk-senter.no

Barneombudet

Ombudsman for Children

Postboks 8036 DEP
0030 OSLO
Tlf.: +47 22 24 26 30
Faks: +47 22 24 95 24
E-post: fokuskvinner@online.no

Chr. Michelsens Institutt

Christian Michelsen Institute

Fantoftveien 38
5036 FANTOFT
Tlf.: +47 55 57 40 00
Faks: +47 55 57 41 66
E-post: cmi@cmi.no

Den norske Helsingforskomité

Norwegian Helsinki Committee

Urtegata 50
0187 OSLO
Tlf.: +47 22 57 12 20
Faks: +47 22 57 00 88
E-post: nhc@nhc.no

Den norske lægeforenings MR-utvalg

Norwegian Medical Association's Committee on Human Rights

Bjørn Oskar Hoftvedt
Postboks 1152 Sentrum
0107 OSLO
Tlf.: +47 23 10 90 00
Faks: +47 23 10 90 01
E-post: bjorn.hoftvedt@legeforeningen.no

Den norske Tibet-komité

Norwegian Tibet Committee

Urtegata 50
0187 OSLO
Tlf.: +47 22 68 88 84
Faks: +47 22 57 00 88
E-post: info@tibetkomite.no
andrew.preston@online.no

Fellesrådet for Afrika

Norwegian Council for Africa

Osterhausgate 27
0183 OSLO
Tlf.: +47 22 98 93 10
Faks: +47 22 98 93 01
E-post: africa@online.no

Flyktningerådet

Norwegian Refugee Council

Postboks 6758 St. Olavs Plass
0130 OSLO
Tlf.: +47 23 10 98 00
Faks: +47 23 10 98 01
E-post: nrc-no@online.no

FN-sambandet

UN Association of Norway

Storgata 33 A
0184 OSLO
Tlf.: +47 22 20 91 70
Faks: +47 22 20 81 42
E-post: hovedkontoret@fn-sambandet.no

FOKUS - Forum for kvinner og utviklingsspørsmål

Forum for Women and Development

Storgata 33 C
0184 OSLO
Tlf.: +47 23 01 03 00
Faks: +47 23 01 03 01
E-post: fokuskvinner@online.no

Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon

Norwegian Federation of Organizations of Disabled people

Postboks 4568 Torshov
0404 OSLO
Tlf.: +47 22 79 91 00
Faks: +47 22 79 91 98
E-post: info@ffo.no

Human-Etisk Forbund

Norwegian Humanist Association

Postboks 6744 St. Olavs Plass
0166 OSLO
Tlf.: +47 22 11 10 10
Faks: +47 22 11 02 40
E-post: human@human.no

Institutt for menneskerettigheter (UiO)

Norwegian Institute for Human Rights

Universitetsgata 22 - 24
0162 OSLO
Tlf.: +47 22 84 20 01
Faks: +47 22 84 20 02
E-post: admin@nihr.no

International Romani Union - Norway

Kjelsåsveien 28 F
0488 OSLO
Tlf.: +47 22 89 20 21
Faks: +47 22 15 77 58

International Society for Health and Human Rights

Urtegata 50
0187 OSLO
Tlf.: +47 22 68 22 20
Faks: +47 22 57 00 88
E-post: ishr@online.no

Kirkens Nødhjelp**Norwegian Church Aid**

Postboks 4544 Torshov
0404 OSLO
Tlf.: +47 22 22 22 99
Faks: +47 22 22 24 20
E-post: nca-oslo@sn.no

Norske Kveners Forbund/Ruijan Kveeniliitto

Strandvegen 144 B
9006 TROMSØ
Tlf.: + 47 77 69 65 02

LO**Norwegian Confederation of Trade Unions**

Youngsgate 11
0181 OSLO
Tlf.: +47 23 06 10 50
Faks: +47 23 06 17 43
E-post: lo@lo.no

Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner - LNU**Norwegian Youth Council**

Rolf Hofmosgate 18
0655 OSLO
Tlf.: +47 23 31 06 00
Faks: +47 23 31 06 01
E-post: lnu@lnu.no

Latin-Amerikagruppene i Norge**Latin America Groups in Norway**

Solidaritetshuset
Osterhausgate 27
0183 OSLO
Tlf.: +47 22 98 93 00
Faks: +47 22 98 93 01
E-post: lagnorge@online.no

Likestillingsombudet**Norwegian Gender Equality Ombudsman**

Grensen 5
Postboks 8048 DEP
0031 OSLO
Tlf.: +47 22 24 25 61
Faks: +47 22 24 09 01
E-post: post@likestillingsombudet.no

Lærerforbundet**Teacher's Union, Norway**

Wergelandsveien 15
0167 OSLO
Tlf.: +47 22 03 00 00
Faks: +47 22 11 05 42
E-post: larerforbundet@larerforbundet.no

Mellomkirkelig Råd for Den norske kirke**Church of Norway Council of Ecumenical and International Relations**

Postboks 5816 Hegdehaugen
0308 OSLO
Tlf.: +47 22 93 27 50
Faks: +47 22 93 28 28
E-post: churchnor@kirken.no

MiRA-ressurssenter for innvandrerkvinner**MiRA Resource Centre for Black, Immigrant and Refugee Women**

Postboks 1749 Vika
0212 OSLO
Tlf.: +47 22 11 69 20
Faks: +47 22 36 40 19
E-post: post@mirasenteret.no

NHO**Confederation of Norwegian Business and Industry**

Postboks 5250 Majorstua
0303 OSLO
Tlf.: +47 23 08 80 00
Faks: +47 23 08 80 01
E-post: firmapost@nho.no

NORAD**Norwegian Agency for Development Cooperation**

Postboks 8034 DEP
0030 OSLO
Tlf.: +47 22 24 20 30
Faks: +47 22 24 20 31
E-post: informasjonssenteret@norad.no

Norges Røde Kors**Norwegian Red Cross**

Postboks 1 Grønland
0133 OSLO
Tlf.: +47 22 05 40 00
Faks: +47 22 05 40 40
E-post: documentation.centre@redcross.no

Norsk Folkehjelp**Norwegian People's Aid**

Postboks 8844 Yongstorget
0028 OSLO
Tlf.: +47 22 03 77 00
Faks: +47 22 20 08 77
E-post: norsk.folkehjelp@npaid.no

Norsk Forum for Ytringsfrihet**Norwegian Forum for Freedom of Expression**

Urtegata 50
0187 OSLO
Tlf.: +47 22 67 79 64/22 68 77 03
Faks: +47 22 57 00 88
E-post: nffe@online.no

Norske Kveners Forbund**Norwegian Kven Foundation**

Hansjordnesgata 9
9009 TROMSØ
Tlf.: +47 77 69 65 02
Faks: +47 77 69 53 86
E-post: kvener@c2i.net

Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS)
Norwegian Organisation for Asylum Seekers

Postboks 8893 Yongstorget
0028 OSLO
Tlf.: +47 22 36 56 60
Faks: +47 22 36 56 61
E-post: noas@noas-asyl.no

Norsk P.E.N.
Norwegian P.E.N.

Etterstadgata 25
0658 OSLO
Tlf.: +47 22 19 45 51
Faks: +47 22 19 45 51
E-post: k-o-jens@online.no

Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD)
Organization Against Public Discrimination

Postboks 2832 Tøyen
0608 OSLO
Tlf.: +47 22 20 87 37
Faks: +47 22 20 62 17
E-post: omod@online.no

Oslokoalisjonen for religions- og livssynsfrihet IMR
The Oslo Coalition on Freedom of Religion or Belief

Universitetsgata 22 - 24
0162 OSLO
Tlf.: +47 22 84 20 45
Faks: +47 22 84 20 02
E-post: lena.larsen@nihr.no

Redd Barna
Norwegian Save the Children

Postboks 6902 St. Olavs plass
0130 OSLO
Tlf.: +47 22 99 09 00
Faks: +47 22 99 08 60
E-post: post@reddbarna.no

Romanifolket (taterne/de reisende)
Romanifolkets Landsforening

Postboks 80
2436 VÅLER
Tlf.: +47 62 42 35 31

Samerådet
Saami Council

FIN-99980
UTSJOKI, Finland
Tlf.: +358 16 677 351
Faks: +358 16 677 353
E-post: samiradd@netti.fi

Sametinget
Sameparlament

Postboks 144
9730 KARASJOK
Tlf.: +47 78 47 40 00
Faks: +47 78 47 40 90
E-post: adm@samediggi.no

Senter mot etnisk diskriminering
Centre for Combating Ethnic Discrimination

Postboks 677 Sentrum
0106 OSLO
Tlf.: +47 22 24 69 70
Faks: +47 22 24 69 72
E-post: smed@smed.no

Skogsfinske interesser i Norge
Forest Finns

v/ Anne Berit Gullikstad
2256 GRUE-FINNSKOG
Tlf. (p.): 62 94 81 60
Tlf. (arb.): 62 94 72 08
E-post: smed@smed.no

Stiftelsen Menneskerettighetshuset
Norwegian Human Rights House

Urtegata 50
0187 OSLO
Tlf.: +47 22 57 12 20
Faks: +47 22 57 00 88
E-post: mail@humanrightshouse.org

Stiftelsen Roma
Roma Foundation

v/Anne-Jorunn Merkesvik
Nettaveien 22
4275 SÆVELANDSVIK
Tlf.: 52 81 71 96

Stiftelsen romanifolket/taterne

Skarpsnogata 2
0271 OSLO
Tlf.: +47 22 12 51 20
E-post: thunlaw@online.no

SOS Rasisme
SOS Racism

Postboks 4720 Sofienberg
0506 OSLO
Tlf.: +47 22 35 00 56
Faks: +47 22 35 00 57
E-post: au@sos-rasisme.no

FOTO

Front: © John Foxx Images
© Megapix/NIP

Bak: NORGE © Magnar A. Kjeldsen Dagbladet/ALL OVER PRESS Norway
ERITREA © AP/SCANPIX

Side 5: NORGE © Trym Ivar Bergsmo/Samfoto
NORGE © Pål Hermansen/Samfoto
NORGE © David Trood/BAM/Samfoto

Side 41: NEPAL © GV Press
MALAYSIA © Pat Roque/AP/SCANPIX
INDIA © Lisa Taylor/GV Press

Side 95: INDIA © Bikas Das/AP/SCANPIX
KENYA © Trygve Bølstad/Samfoto

Utgitt av: Det kongelige utenriksdepartement
7. juniplassen/Victoria terrasse
Postboks 8114 DEP, 0032 OSLO

Juni 2000

Telefon: 22 24 36 00
Telefaks: 22 24 95 80/81

Internett: www.odin.dep.no/ud
E-post: infosek@mfa.no

ISBN: 82-7177-653-3
E-698 B

Grafisk design og produksjon: Duo Design AS
Trykk og repro: Gunnarshaug AS

Opplag: 10.000